



Wielewaal

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT
JANUARI 1995 JAARGANG 61
AFGIFTEKANTOOR ANTWERPEN X



Wielewaal

VLAAMS TIJDSCHRIFT VOOR
NATUURSTUDIE - JANUARI 1995

INHOUD

- Brief van de voorzitter - *L. Meul*..... 1
- Paddenoverzetactie Kiemerstraat
Sint-Niklaas 1994 - *O. Hoffman*..... 3
- Kennismaking met de Boom- en Steen-
marter - *Koen Van Den Berge* 8
- Nachtenlang in de natuur - *C. Onkelinx* 13
- Activiteitenkalender 15
- Het Klein-Brabants Reservatenfonds 19
- Zie, een zwaluw! - *R. Willockx* 23
- Van Aalscholver tot Zeis 24
- Goed om te weten 27
- Verenigingsberichten 36
- Boekbesprekingen 40

Natuur
zonder
grenzen



1995: Europees
Jaar van het
Natuurbehoud



Raad
van
Europa

Foto omslag: 't Zuurbemke (foto: R. Willockx)

Administratie: De Wielewaal vzw
Graatakker 11 - 2300 Turnhout
Tel. 014/41 22 52 ('s maandags gesloten)
Fax 014/43 96 51

Hoofdredacteur G. Luyts

Lidmaatschap en abonnementen
België: 600 F - Nederland en Luxemburg: 900 F
KNNV-leden: 800 F - Andere landen: 1.000 F
Giro: 000-0319785-73.

Ieder lid van De Wielewaal ontvangt het tweemaandelijks tijdschrift WIELEWAAL en het trimestrieel tijdschrift ORIOLUS.
Wielewaal-leden kunnen "Natura" ontvangen tegen een gereduceerd tarief van fl. 27,50 per jaar.

Verantwoordelijke uitgever: G. Luyts, Turnhout

Gedrukt op chloorvrij papier



Realisatie:
ODYSE b.v.b.a., Turnhout
Tel. 014/41 66 39 - Fax 014/43 62 05

BRIEF VAN DE VOORZITTER

Luc Meul, voorzitter

Beste Wielewalers, 1995 wordt een jaar vol vernieuwing voor De Wielewaal. Er vinden namelijk belangrijke evoluties plaats binnen de vereniging die juridisch vorm moeten krijgen in onze statuten.

Daarnaast staan er ook inhoudelijk een aantal nieuwe initiatieven op het programma.

Graag overloop ik met u in vogelvlucht de werking van De Wielewaal in 1995 aan de hand van ons 5-puntenprogramma.

1. Stijging van het ledenaantal

Onze vereniging is de voorbije jaren sterk gegroeid. We sloten 1994 af met een ledengroei van 6,5%. Zoals u weet, streven we een gezonde, solide groei na die zijn wortels heeft in de afdelingen en steunt op een netwerk van persoonlijke relaties van de leden. Meer leden betekenen meer middelen die kunnen gebruikt worden voor het verbeteren van de tijdschriften, de aankoop van natuurgebieden, het ondersteunen van natuurstudieprojecten enz.

Elk lid kan De Wielewaal helpen door deel te nemen aan ons Leden-Actie-Plan (L.A.P.). Speur eens rond bij uw familie, vrienden en kennissen naar natuurvrienden en vul de L.A.P.-kaart in die in u in het novembernummer van „Wielewaal” vindt.

Ook onze afdelingsbesturen werden aangespoord om in 1995 extra-aandacht te besteden aan ledenwerving. De afdeling die De Wielewaal het best gepromoot heeft, ontvangt de „Prijs H. Franckx” ter waarde van 25.000 F.

2. Interne verbondenheid door gezamenlijk gedragen doelstellingen

Dank zij zijn 53 afdelingen is De Wielewaal in heel Vlaanderen actief. Hierdoor kan op plaatselijk vlak veel gerealiseerd worden. Om te vermijden dat de vele afdelingen en hun besturen uit elkaar groeien, bestaat de nood aan regelmatig overleg in provinciale vergaderingen. Een goede doorstroming van informatie gebeurt via Bestuurscontacten, ons intern mededelingenblad voor conservators en bestuursleden.

In 1995 worden de statuten van De Wielewaal geactualiseerd. Hierover wordt bij het ter perse gaan nog volop overlegd tijdens provinciale vergaderingen. In de vernieuwde statuten willen we de mogelijkheid opnemen om

samenwerkingsovereenkomsten af te sluiten met andere natuurverenigingen om samen natuurterreinen aan te kopen en/of natuurstudieprojecten op te zetten.

Daarnaast streven we ernaar om bestaand overleg met verschillende verenigingen te intensiveren en nieuwe contacten aan te knopen. Zo hadden we het voorbije jaar vruchtbare contacten met het hoofdbestuur van JNM (Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming) en de Vlinderwerkgroep vzw. We willen met beide organisaties een intense samenwerking aangaan. Onze afdeling Klein-Brabant (provincie Antwerpen) organiseert op 14 mei 1995 de „Wielewaal-dag” voor onze leden. U bent allen uitgenodigd om met uw gezin kennis te komen maken met de natuur in deze streek aan de Schelde. U komt toch ook?

3. Vlaamse natuurstudie belichamen en promoten

De Wielewaal is ontstaan als vereniging voor natuurstudie. Dat betekende vroeger vooral vogels kijken. De vogelstudie blijft belangrijk voor onze vereniging, maar daarnaast wil De Wielewaal de studie van alles wat leeft, groeit en bloeit in de natuur stimuleren. We zijn terecht fier op Hyla onze werkgroep voor amfibieën en reptielen. Zij vervulden in Vlaanderen een pioniersrol op het vlak van de studie en bescherming van kikkers, padden, slangen, salamanders, enz. De werkgroep werkt momenteel aan een verspreidingsatlas waarvan de uitgave gepland is in de eerste helft van 1995.

We gaan in de toekomst onze vereniging nog meer naar voor schuiven als dé vereniging voor natuurstudie in Vlaanderen. Daartoe worden twee initiatieven genomen:

- Op 19 maart 1995 organiseert De Wielewaal de Eerste Vlaamse Natuurstudiedag in de Zoo te Antwer-

pen. U kan zich verwachten aan interessante en begrijpbare lezingen. Op deze dag gaat het Zwaluwproject officieel van start.

- We starten een tweejarig natuurstudieproject over de verspreiding van huis-, boeren- en oeverzwaluw. We richten ons hierbij niet alleen tot Wielewalers maar ook tot het brede publiek. In dit nummer van „Wielewaal” vindt u een eerste artikel over onze zwaluwen. Ik hoop dat u deze zomer ook op pad gaat en uw waarnemingen doorstuurt.

4. Uitbouw reservatenwerking

Het verwerven van reservaten heeft op zeer korte termijn een hoge vlucht genomen. Het is een belangrijke pijler geworden van onze verenigingswerking. Ook in 1994 kochten we weer 100 ha natuurgebied aan.

De Wielewaal heeft een taak te vervullen op het domein van het natuurbehoud. Door de aankoop van reservaten en het uitvoeren van een deskundig beheer verzekeren wij het voortbestaan van bedreigde eco-systemen. De Wielewaal heeft hierin zijn maatschappelijke rol te spelen. We kunnen onze afdelingen niet genoeg stimuleren om hieraan deel te nemen. Maar ook u kan op verschillende manieren meehelpen bij de aankoop van natuurgebieden:

- door een gift te storten. Voor giften vanaf 1000 F ontvangt u van ons een fiscaal attest;
- door partner te worden van een reservatenfonds. Kijkt u nog eens het septembernummer van „Wielewaal” in. Het bevat een formulier waarmee u uw bank een permanente opdracht geeft om bijvoorbeeld elke maand een door u te kiezen bedrag over te schrijven op het reservatenfonds van uw keuze. Indien uw giften op jaarbasis 1000 F of meer bedragen, dan krijgt u van ons een fiscaal attest om bij uw belastingaangifte te voegen;

- door Krekelspaarder te worden voor De Wielewaal. Als uw een spaarrekening heeft bij ASLK of er één wil openen, kan u gaan Krekelsparen voor De Wielewaal door dat eenvoudig mee te delen aan de loketbediende. De Wielewaal ontvangt dan een aanbrengvergoeding en het kost u geen cent! U verliest geen rente, u stort niets! De Wielewaal wint erbij. Meer info op ons secretariaat 014/41 22 52.

5. Naar buiten treden met doordachte standpunten

De Wielewaal levert zijn bijdrage aan een beter natuur- en milieubeleid door zijn aanwezigheid in de MINA-raad en verschillende van zijn werkgroepen.

Bestuursleden, conservators en leden van de vereniging nemen in hun gemeentelijke milieuraad en in de bekencomités actief deel aan het beleid en formuleren standpunten ten bate van de natuur.

In 1970 ging het Europees Natuurbeschermingsjaar door. De Raad van Europa heeft 1995 uitgeroepen tot het Europees Jaar voor het Natuurbehoud onder het thema „natuurbehoud buiten de reservaten“. Werk aan de winkel voor onze vereniging: 99,3% van de oppervlakte van Vlaanderen om initiatieven te nemen ten voordele van natuur en milieu...

De Wielewaal onderschreef in 1994 de petitieactie „Ja, ik teken voor een landbouw met toekomst“ waarin gepleit wordt voor een duurzame landbouw die geen zware druk legt op na-

tuur en milieu en waarbij de landbouwers een eerlijke prijs krijgen voor hun produkten. Ook leden kunnen hun steentje bijdragen tot een beter beleid. U kan namelijk klachten en overtredingen op de ruimtelijke ordening via ons secretariaat doorgeven aan de Stedebouw-wacht van de Bond Beter Leefmilieu.

Tot slot wil ik u allen, het personeel, de leden van de raad van beheer, onze conservators en bestuursleden danken voor hun inzet gedurende het voorbije jaar. Ik wens u allen een deugddoend 1995.

Met vriendelijke natuurgroeten,
Luc Meul, voorzitter

„Voor de natuur of zomaar voor de rust“

La Brenne „pays des mille étangs“ Hoeve Aze

Louis Collée

Azé Ciron - 36300 Le Blanc - Tel. 00/33/54.379764

- Verblijf bij Vlaamse boeren in Midden Frankrijk op 600 km van Kortrijk
- Boerderij met natuurrijke omgeving: vijvers, „brande“ (heide), weiland,...
- Bovendien dicht bij de rivier La Creuse
- Ter plaatse gratis mogelijkheid tot zwemmen, vissen, roeien
- Ook mogelijkheid voor groepen (tot 25 personen)
- Het PARC NATUREL REGIONAL DE LA BRENNE bestaat uit vijvers, rietvelden, heide, zeer veel houtwallen, verruigde weiden, enkele denbossen... Het is zachtglooiend en dus ideaal om er te fietsen
- Veel verschillende biotopen en dus enorme natuurrijkdom die bovendien vrij makkelijk te observeren is: Slangenarend, de drie kiekendieven, 9 reigerachtigen, Witwangstern, Geoorde fuut, Hop, Cirlgors, Nachtzwaluw, Koningspage, Rouwmantel, Blauwe ijsvogelvinder, Moerasschildpad, Geelgroene toornslang, Aspisdader, orchideeën en... veel, veel meer!

EERSTE STUDIEDAG „FLORISTIEK IN VLAANDEREN“

Ingericht door de Floristische Werkgroep Vlaanderen „FLO.WER“, op zondag 29 januari 1995 in de Nationale Plantentuin te Meise van 9u30 tot 17u.

Programma:

- voorstelling van de nieuwe Standaardlijst en de Rode Lijst Vlaanderen
- voorstelling nieuwe Streeplijst Vlaanderen
- postersessie: diverse karteringsprojecten in Vlaanderen (o.a. door onze plaatselijke en nationale plantenwerkgroepen)
- stichting van „FLO.WER“
- bezoek aan het herbarium te Meise

Inkom gratis. Lunchpakket meebrengen. Koffie is beschikbaar.

AANBOD

NATUURFILMS

- Binnen- en buitenlandse natuurgebieden.
- Biologie van slakken, vlinders, amfibieën, enz...
- Films uit 'Leven en Laten Leven' (BRTN) „Beschermd maar toch bedreigd“. Amfibieën in Vlaanderen.
- „Mantis Religiosa“. De Bidsprinkhaan.

Deze films kunnen voor uw vereniging vertoond worden.

Inlichtingen: F. Van Opstal, Mispelweg 21, 2830 Willebroek.
Tel. 03/886 46 83

PADDENOVERZETACTIE KIEMERSTRAAT SINT-NIKLAAS 1994

Tekst: Ortwin Hoffman - Foto's: Christel Strybos, Ortwin Hoffmann

Aan het einde van de allereerste paddenoverzetactie in de Kiemer- en Weverstraat te Sint-Niklaas kunnen we gewag maken van een onverhoopt en uitzonderlijk succes! Dankzij ieders inzet werden 2.767 amfibieën overgezet (hoofdzakelijk Padden)! Het actieterrein blijkt op landelijk niveau een onverwacht bijzonder rijk amfibieëngebied dat op zijn minst in de huidige omstandigheden zou moeten bewaard worden!

Doel van paddenoverzetacties

Elk voorjaar sneuvelen er over het hele land duizenden amfibieën als gevolg van het verkeer dat hun weg kruist... Om deze massale moordpartijen in te dijken, steken elk voorjaar opnieuw vrijwilligers de handen uit de mouwen. Het principe is dat er een voor de amfibieën onoverschrijdbare hindernis aangebracht wordt op de plaats(en) waar ze uit hun gezamenlijke winterslaap ontwaken zodat ze de baan niet meer over kunnen kruipen. Tevens worden er vlak tegen de schermen (langs de kant van het bos/weide) emmers gelijk met de grond ingegraven. De amfibieën willen in hun paringsdrang deze hindernis voorbij, maar kunnen niet. Ze kruipen automatisch links of rechts en glijden in de ingegraven emmers. Het is dan de taak

van de medewerkers om de amfibieën eruit te halen en ze veilig en wel aan de overkant van de straat te zetten (kruipen dan automatisch verder in hun instinctief aangewezen trekrichting en komen niet op hun „stappen” terug zodat niet moet gevreesd worden dat ze alsnog zullen overreden worden).

Situering actiegebied

De Kiemerstraat, die parallel loopt met de autosnelweg E17, is gelegen ten

zuiden van Sint-Niklaas centrum. Het is de verbindingsweg tussen de Weverstraat en Heimolenhoek enerzijds en de Dendermondsesteenweg anderzijds. Halverwege is ze gescheiden door de oprit/afrit van de E17. Het paddenbiotoop is de strook tussen de Weverstraat (scheiding met Waasmunster), Heimolenhoek en de oprit/afrit naar de E17. Het staat er bekend als „het eiland”.

Enkel ter hoogte van Heimolen is er lintbebouwing (geen industrie). De nabije omgeving bestaat voor de rest hoofdzakelijk uit weilanden (paarden + koeien), akkers (vnl. maïsteelt) en enkele bossen die nog een laatste uitloper zijn van de welgekende heide te Waasmunster. Het vroegere gehucht „Heymeulen” was ongeveer





200 jaar geleden hoofdzakelijk met kleinschalige akkers omgeven (dit alles omzoomd met hagen en bomenrijen) maar ook, weliswaar in mindere mate, met (heide)bossen. Het moet dus in vroegere tijden, zoals overal in Vlaanderen, een natuurplekje qua fauna en flora geweest zijn. En wedden dat er toen nog véél méér Padden leefden dan nu!

Het is in deze (resterende) bossen dat de natuur al jarenlang ongemoeid zijn gangetje heeft kunnen gaan (loofhout + sparren + dennen met vnl. braamstruiken als ondergroei). Zeer belangrijk is dat alles gescheiden wordt door grachtjes met nog relatief zuiver water (brongebied Molenbeek) en dat weten de amfibieën duidelijk naar waarde te schatten!

Levenscyclus van een Pad

We kunnen stellen dat deze koudbloedige diertjes (bewegen lomer bij kouder weder) drie vaste verblijfplaatsen hebben waar ze elk jaar opnieuw enige tijd vertoeven: gezamenlijke overwinteringsplaats, voortplantingspoel en zomerkwartier. Wat zich hiertussen allemaal afspeelt is nog vrij mysterieus en veelal zijn er nog tegenstrijdige wetenschappelijke conclusies... Met uitzondering van de paringsperiode (= slechts enkele weken) leven ze voor de rest van het jaar immers 's nachts en leiden bovendien een zeer verborgen bestaan wat onderzoek fel bemoeilijkt. Waarom faalt hun blijkbaar zeer vernuftig oriënteringsvermogen (bijna) nooit? Of zijn ze zo veelzijdig zodat ze het kunnen aanpassen al naarge-

lang de situatie waarin ze zich bevinden?... Quasi zeker is dat ze oriënteringsproblemen krijgen als ze uit hun vertrouwd milieu weggehaald worden. Eens ingesteld op hun voortplantingspoel kruipen ze er blindelings heen. Andere geschikte waterpartijen negeren ze gewoonweg. Erna wordt het respectievelijk ingesteld op hun (individueel en verspreid) zomerkwartier en winterverblijf.

Wanneer de gemiddelde temperatuur aan de grond boven de 5°C stijgt, breken ze hun winterkwartier op (hebben inwendige biologische klok) en trekken massaal naar hun geboortepoel. De inwendige roep is dan zo sterk dat ze zelfs niet aan voedsel denken. In dichte drommen komen ze tevoorschijn en stormen ze onverstoorbaar in de richting van de nooit droogstaande poel met stilstaand water die al sinds paddenheugnis door hun voorouders gebruikt wordt voor de grote voorjaarsorgie. Als het donker wordt (nacht dieren) gaan ze op pad en als het regent hebben ze er nog meer zin in.

Padden worden nog altijd door velen ten onrechte verafschuwd maar zijn in wezen zéér nuttige insectenverdelgers en bovendien genieten ze van wettelijke bescherming. Als ze een rijweg moeten oversteken is de voorjaarstrek (= gezamenlijke beweging) een cruciaal moment in hun leven: halen ze wel levend de overkant van de baan? Zelf stellen ze geen vragen maar zijn enkel gedreven door hun paringsdrang. Ze bewegen zich traag voort en het oversteken van een baan van 7 meter kan tot 20 minuten duren: ofwel worden ze

onder de wielen verpletterd ofwel worden ze door de aanzuiging van het rijdend voertuig tegen de onderkant gesmakt en onherroepelijk gedood.

Vooral de mannetjes (8 cm) blijven lang zitten op de baan en wachten op een voorbijkomend vrouwtje (+ 10 cm): de al iets opgewarmde baan is immers vlak en biedt een ruim uitzicht in tegenstelling tot een graskant, weide of bos. Komt een vrouwtje voorbij, springt hij op haar rug, klampt zich goed vast en laat zich zo meevoeren naar de voortplantingspoel. In vakjargon heet dit koppel in amplexus. Dit is één van de redenen waarom er elk jaar zoveel doodgereden worden. Ze wachten onwetend op hun dood...

Bij de meesten komt het pas in de poel tot paarvorming. De eerste dagen na hun aankomst scharrelen ze met zijn allen nog wat rond. Geleidelijk aan stijgt de opwinding. Het verblijf in het water en het toenemende daglicht zetten bij de wijfjes het rijpen van eieren op gang. Op het moment dat die uitgestoten worden, moeten ze door mannetjes bevrucht worden. Voor het mannetje is dat het teken om zijn sperma vrij te geven en een eerste streng eieren, zo'n 20 cm lang, te bevruchten. Deze bevruchting wordt met lange tussenpozen tot ongeveer 15 keren herhaald. Het wijfje drapeert haar eisnoer dat tot 2 meter lang kan zijn, handig tussen de waterplanten. Kort na de eiafzetting verlaten de volwassen Padden het water en trekken naar hun zomerkwartier. Pas dan gaan ze voor het eerst sinds het vorig jaar weer wat eten. Kevers, naaktslakken, mieren, regenwor-



men en spinnen staan op hun menu. Inmiddels krioelt het rond de poel van jonge padjes.

Voorgeschiedenis acties

Reeds in 1992 hebben we vastgesteld dat er vele padden doodgereden werden. In het voorjaar 1993 hielden we systematisch elke morgen een „dodentelling“. De trieste balans op 3 weken: 238 verkeersslachtoffertjes! Dit kon geen toeval meer zijn: hier was (is) duidelijk sprake van een paddentrek!

Hyla (Bart Hellemans) kon onze vermoedens bevestigen en zo werd de trekrichting bepaald, de populatiedichtheid ingeschat, de 2 overwinteringsbossen en de voortplantingspoel gelokaliseerd.

De tijd was rijp om een actie op te starten en er werd een paddenwerkgroep opgericht. Alles verliep van in het begin op een positieve en constructieve manier. We denken hierbij vooral aan de contacten met het stadsbestuur van Sint-Niklaas (primeur + financiële en materiële steun), de vlak bijgelegen Land- & Tuinbouwschool (ingraven schermen door leerlingen van het 6e jaar biotechniek tijdens de in het les-pakket voorziene milieudag), de eigenaars van de overwinteringsbossen en van de voortplantingspoel (toelating ingraven schermen en emmers + uitzetten amfibieën). We konden na een jaar van intense voorbereiding uiteindelijk starten met het beste en duurzaamste materiaal, dat op termijn zeker zal renderen!

Naarmate de tijd verstreek, groeide niet alleen onze werkgroep maar ook het aantal medewerker-overzetters (van een 50-tal bij de start tot 79 - hierdoor zeer laag mortaliteitspercentage nl. 6%) te danken aan de veelvuldige oproepen en artikels in plaatselijke kranten, reclamebladen en 't Groene Waasland (ook tijdens en na de actie ruime belangstelling van de pers). Sommigen waren bereid te komen op voorafbepaalde data en anderen kwamen weer op vrije basis (raadde we aan om te komen op regenachtige avonden waarop veel Padden konden verwacht worden zodat op topavonden het aantal medewerkers het grootst was).

Een speciaal mooi ogend scorebord werd ontworpen en geschilderd waarbij we dagelijks de score konden aanpassen (veel belangstelling en tevens mooi meegenomen reclame voor De Wielewaal).



In het kader van de „Jeugdactie 1994“ van Stichting Leefmilieu v.z.w. hebben de leerlingen van de Land- en Tuinbouwschool een lijvig dossier opgesteld en is onze actie nadien door de jury bekroond geworden met als extra vermelding „professioneel opgezette paddenoverzetactie“.

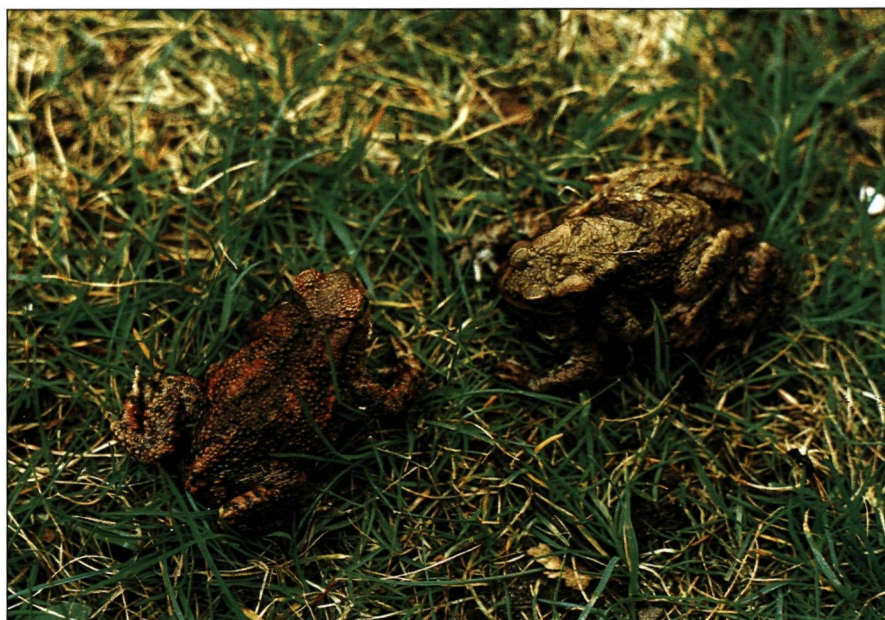
Alle inwoners zowel van ons actiegebied als van de nabije omgeving hebben we op voorhand gesensibiliseerd d.m.v. een brief. Vermoedelijk is dit de grondslag geweest voor zo'n enthousiaste buurtmedewerking.

Ons doel was tweeledig: niet alleen zoveel mogelijk amfibieën redden maar tevens a.d.h.v. de verkregen resultaten een duidelijk inzicht verwer-

ven om de actie te kunnen bijsturen naar de toekomst toe (waar zijn de meesten gered: in blok 1 en/of blok 2, hoeveel in de emmers en hoeveel op de straat, in welke emmers zijn de meeste aangetroffen, soort amfibie,...). Het was immers een testjaar. Alle medewerkers-overzetters hebben dit goed begrepen en hebben al onze richtlijnen nauwkeurig opgevolgd en o.m. het door onszelf ontworpen dag-formulier (statistiekformulier) elke keer opnieuw nauwkeurig gepersonaliseerd en ingevuld.

De actie zelf

Officieel zijn we van start gegaan op 1/3/94 (brief verstuurd). Omdat we





nochtans niets aan het toeval wilden overlaten hebben we zelf vanaf 1/2/94 elke avond inspectie gehouden en ja hoor, op 3/2/94 konden we de eerste Pad al redden! Als gevolg van de zachte winter zijn de Padden vroeger dan gewoonlijk actief geworden (mannetjes ontwaken eerst).

Vooral in het begin van de actie belden inwoners ons op om te vragen waar ze de al ontwaakte Padden uit

hun tuin mochten uitzetten. Ze beseften niet dat ze vroeger doodgereden werden achter hun rug en dit omdat ze enkel 's nachts actief zijn en de verkeersslachtoffertjes door de opruimers van de natuur ofwel nog 's nachts zelf (= uilen, Egels,...) ofwel bij het krieken van de dag (= Eksters, Kraaien,...) opgepeuzeld werden zodat er na zonsopgang geen sporen meer te zien waren op de baan.

Op topavonden (rond 27/2 en 8/3 - hierna verkleinden de toppen stelselmatig) kwamen niet alleen de Padden massaal op straat, maar ook de inwoners (uit eigen beweging) met zaklamp en emmer om een handje toe te steken!

Naarmate de score verder steeg, gingen er steeds meer stemmen op over de juistheid van de telling. Het scheen hoe langer hoe meer onrealistisch hoog te zijn. De inwoners weten wel dat er veel Padden leven (sinds mensenheugnis), maar „veel” is een zeer rekbaar begrip... Niemand, ook wij niet, hadden er enig idee van dat het er zoveel zouden zijn... Nochtans zijn alle tellingen correct verlopen: elke medewerker heeft elke keer zijn eigen dagformulier ingevuld en elke pad is erna nog eens geteld bij het uitzetten aan de poel. Dus dubbeltellingen zijn uitgesloten en er zijn ook geen terugtrekkende Padden mee opgeteld (alleen de heentrek)!

Het is een uitzonderlijke langgerekte overzetperiode geweest (van begin 2/94 t.e.m. 13/4/94) zodat we op 14/3/94 bijkomend geconfronteerd werden met de eerste terugtrekkende Padden (een overzetactie kan in gunstige omstandigheden op 14 dagen afgelopen zijn). Dit jaar zijn er telkens koudere perioden geweest waardoor





de trektocht tijdelijk volledig stilviel. Voordeel: terugtrekkers eveneens (gedeeltelijk) kunnen redden. Nadeel: er zijn wat meer slachtoffertjes gevallen (geen schermen aan overkant baan) en dit vooral op onbewaakte momenten zoals 's nachts (toekomstig aandachtspunt). Alle medewerkers werden van dit onvoorziene gebeuren op de hoogte gebracht en noteerden ze apart (onze eindscore slaat enkel op de heentrek). De eerste Padden zaten immers al van begin februari aan de voortplantingspoel. Hun paringsdrang was al over en hierdoor ietwat uitgeput wilden ze zo snel mogelijk naar hun zomerkwartier om op krachten te komen en voedsel te gaan zoeken.

Opvallend bij droge avonden waren de vele Padden in rioolputjes. Ze worden dan blijkbaar aangetrokken door de geur van het water, vallen erin en verdrinken. Deze putjes zullen volgend jaar zeker met gaasdraad afgeschermd worden (was het enige waar we nu geen tijd meer voor gevonden hebben).

Emmercontrole (tussen 6 en 7 u) 's morgens is noodzakelijk: Eksters zaten meestal op de loer aan de emmers om er Padden uit te halen; we hebben een Pad met opengepikte kop in een emmer aangetroffen!

Op 19/3/94 hebben we een brief geschreven aan het College van Burgemeester en Schepenen van Sint-Niklaas en Waasmunster met het verzoek het actiegebied te willen opnemen in de GNOP (= gemeentelijk natuur- en ontwikkelingsplan). Bijkomend hebben we aan Waasmunster gevraagd om medewerking vanaf 1995 (uitbreiding actiegebied naar knelpunt viaduct Heimolen). Beiden hebben positief gereageerd. Na de actie hebben we het belangrijkste gedeelte reeds geïnventariseerd en in kaart gebracht.

We hebben enkel zicht op de Padden die effectief van de ene kant van de baan naar de andere kruipen. Uit observatie is gebleken dat er in de achterliggende weiden en velden nog vele Padden in de talrijk aanwezige grachten en slootjes leven (+ relicten vlasrootputten): deze komen dus niet over de baan. Hoeveel zouden er dat nog eens zijn? Hiermee kan nog eens duidelijk aangetoond worden dat het totaal onzinnig is om beken te rioleren: dan verdwijnt de natuur definitief onder de grond! Wel is het zo dat door het rioleren van de Kiemerstraat (enkele jaren geleden) de achterliggende grachtjes en rootputten opnieuw zuiver geworden zijn (behoudens wat eutrofiëring). De natuur kon hierdoor herademen en de aanwezigheid van de Padden is hier een resultaat van (geen lozingen meer van huishoudelijk afvalwater in de grachtjes). Ook salamanders (hebben eveneens een - eerder beperkte - trekneiging) komen in het gebied nog voor.

Op 13/4/94 hebben we de actie officieel afgesloten.

In de meimaand krioelde het van de larven in de voortplantingspoel en in de maand juli konden we zelfs niet in de omgeving van de poel komen: hon-



derden, zoniet duizenden Padjes, sprongen er in het rond. M.a.w. de actie is geslaagd en de moeite waard geweest!

Cijfermatige evaluatie

Eindtoestand
(=3/2/94 t.e.m. 13/4/94):

- aantal geredde amfibieën: 2.767 zijnde 2.696 Padden, 70 Bruine kikkers en 1 salamander (1.040 van de baan en 1.727 uit de emmers)
- aantal koppels in amplexus: 204
- aantal dode amfibieën: 342 waarvan 125 op viaduct Heimolen
- aantal amfibieën:
Weverstraat (blok 1): 714
Kiemerstraat (blok 2): 2.053
- Terugtrekkers (= 14/3/94 - 13/4/94): 382.

Dank in naam van degenen die niet kunnen spreken maar toch om bescherming vragen!

KENNISMAKING MET DE BOOM- EN DE STEENMARTER

Koen Van Den Berge

In het oude jagers- en verdelgersjargon zijn soms treffende woorden te vinden. Predatoren waren een vaak gefrequenteerd onderwerp, en elke groep had zijn naam: de 'rechtbekken' (kraaiachtigen), de 'krombekken', 'haakbekken' of 'stekvogels' (roofvogels), en de 'bijters'. Met deze bijters, veelal ook met hun Franstalige versie 'mordants' aangegeven, werden de roof(zoo)gdieren bedoeld.

Gold de term 'bijters' voor de ganse diergroep, de marters waren daarvan het prototype bij uitstek. Zij hebben vanouds een zeer kwalijke reputatie als roofzuchtige en moorddadige geweldenaars. De keuze van hun naam alleen al spreekt boekdelen. Het Nederlandse 'marter' is etymologisch van Germaanse origine. De huidige Duitse soortnaam 'Marder' is sterk verwant met 'Mörder', moordenaar. Als tweede betekenis geldt voor Marder 'dief', terwijl 'Marter' als hedendaags Duits woord 'marteling' of 'foltering' betekent.

Objectieve benaderingen van de voedsel生态学 van deze soorten hebben inmiddels geleerd dat daar niets buitensporigs te ontdekken valt en dat Boom- en Steenmarter 'slechts' gewone predatoren zijn (Akkermans, 1986).

Even voorstellen

In België komen twee martersoorten voor: de Boomarter of Edelarter *Martes martes*, en de Steenarter of het Fluwijn *Martes foina* (soms ook huismarter of dakarter genoemd).

Beide soorten lijken goed op elkaar, zowel wat algehele habitus (model) betreft als de grootte. Met hun lichaamslengte (van neuspunt tot staartwortel) van ca. 40 tot 50 (58) cm, en staartlengte van ca. 25 tot 30 cm zijn ze gemiddeld duidelijk groter dan de Bunzing ('Fis').

Een opmerkelijk verschil inzake habitus met de Bunzing, alsook de Hermelijn en de Wezel is de lengte van de poten. Terwijl de kleine marterachtigen korte poten hebben en wat dat betreft meer het model van een rat benaderen, hebben marters lange poten. Een eerste aanblik van een rustig lopende marter op vlak terrein doet daardoor veeleer aan een kat denken.

Beide marters zijn egaal bruin van kleur, met uitzondering van een grote opvallende keelvlak. Bij de Steenarter is deze bef in principe helderwit, en splitst naar achteren toe in twee helften die op de voorpoten uitlopen. Bij de Boomarter is de vlek in principe (dooier)geel, en vertoont een onregelmatig afgelijnd patroon.

Nochtans brengen deze kenmerken niet altijd uitsluitel. Zo is het niet zo uitzonderlijk dat de keelvlak van een Boomarter heel bleek geel tot zelfs bijna wit is (bij heel jonge dieren is dit zelfs steeds het geval: de gele kleur ontstaat pas op latere leeftijd door het secreet van verscheidene talgklieren - Ludwig, 1992), terwijl de typisch

onregelmatige vorm ervan soms resulteert in een min of meer gevorkt patroon. Omgekeerd is de bef van een Steenarter niet altijd even mooi gevorkt. Een duidelijk volledig gele bef zou wel een exclusief kenmerk zijn voor Boomarter.

Een en ander is er de oorzaak van geweest dat sommigen er vroeger van uitgingen dat beide soorten onderling kruisten (cf. Frechkop, 1959), of zelfs dat Steenmarters een soort albino- of degeneratieve vorm van Boommarters waren. Deze hypothesen zijn inmiddels evenwel reeds lang verlaten.

Ook vele andere veldkenmerken die in populaire natuurgidsen worden genoemd zijn vaak onbetrouwbaar wegens een ruime overlapping ervan voor beide soorten. Dit geldt o.m. voor de relatieve lengte van zowel de staart als de achterpoten (bij Boomarter langer), de grootte van de oren (bij Boomarter groter), de hoofdkleur van de vacht (bij Boomarter donkerder), de beharing van de voetzolen (bij Boomarter sterker).

In niet-typische gevallen is het uiteindelijk de kleur van de snuit (neuspiegel) en vooral van de ondervacht ter hoogte van de flanken die uitsluitel moet geven: Boommarters hebben een bruinachtige ondervacht en donkere neus, Steenmarters een witte ondervacht en roze tot lichtbruine neus (Muskens, 1984).

Situering en ecologie

De Boomarter komt over nagenoeg geheel Europa voor, met uitzondering van het grootste deel van Spanje, Zuid-

Italië, Macedonië en Griekenland. Het verspreidingsgebied van de Steenarter is globaal zuidelijker gesitueerd: de soort ontbreekt o.m. op de Britse eilanden, in het overgrote deel van Scandinavië en het noorden van de voormalige USSR, terwijl haar areaal in het zuiden begrensd wordt door de volledige kustlijn van de Middellandse zee. Van beide soorten loopt het areaal oostwaarts ver door in Azië (Labrid, 1986; Libois & Waechter, 1991; Muskens & Broekhuizen, 1992).

In grote delen van hun verspreidingsgebied (o.m. in Duitsland) worden zij, vooral met klemmen, gevangen om hun fel begeerde pels.

De Boomarter staat in het algemeen bekend als cultuurvliedder, en verkiest als zodanig doorgaans zeer rustige bosgebieden als leefgebied. Deze rust kan daarbij worden gegarandeerd door hetzij de grote oppervlakte van het bos, hetzij door de hoge mate van structuurdiversiteit ervan. Dat laatste betekent immers tegelijk een hoge mate van 'ondoordringbaarheid' en een ruim aanbod aan goede schuilplaatsen. Grotere open terreinen worden in principe gemeden (Gautschi, 1981 & 1983; Marchesi, 1985; Storch, 1990).

Als aanvullende verklaring voor deze gebondenheid aan bos wordt ook het vermijden van voedselconcurrentie genoemd, o.a. ten aanzien van Vos en Steenarter, die meer bewoners van bosranden en cultuurlandschappen zijn (Gautschi, 1983). In dit verband zou ook het voorkomen van Boommarters in afwijkende biotooptypes (open



De Steenmarter lijkt in Vlaanderen aan langzame areaaluitbreiding toe te zijn.

Foto: B. Odeur

terreinen), zoals o.m. in Schotland en Ierland het geval is (Velanders, 1983), verklaard worden vanuit het plaatselijk ontbreken van voedselconcurrenten, i.c. Bunzing en Steenmarter. Een andere meespelende factor kan de vrees voor natuurlijke vijanden (Vos, grote roofvogels) zijn: de onmiddellijke nabijheid van bomen biedt Boommarters goede ontsnapingsmogelijkheden (Storch, 1990).

De Steenmarter daarentegen wordt inderdaad meer als een cultuurvolger beschouwd, die zich vooral in halfnatuurlijke landschappen met een rijkelijke ecologische infrastructuur ('parklandschappen') thuisvoelt.

Vaak wordt ook de onmiddellijke nabijheid van de mens als leefgebied verkozen. In het winterhalfjaar neemt de soort typisch haar intrek in rustige gebouwen (schuren, hooizolders,...), niet uitzonderlijk tot in of tot de rand van dorpen en steden. Anekdotisch daarbij is het feit dat dit laatste o.m. in Duitsland vanaf de jaren '80 leidde tot veelvuldige autopannes. Om nog niet geheel opgehelderde redenen beten marters er gummileidingen onder de motorkap van stilstaande wagens stuk (aanwakkeren van het roofdierinstinct bij het gewaarworden van relatief zachte, warme gummibuizen, vergelijkbaar met de hals van een prooi?). Een en ander heeft ertoe geleid dat enkele Duitse automerken voorzieningen tegen marters als optie, andere zelfs binnen de standaarduitvoering aanbrachten (Beyse, 1991).

Niettegenstaande deze algemene typering, is de binding van de Boommarter aan het bos minder strikt dan tot voor kort algemeen werd aangenomen (zie verder), terwijl van Steenmarters reeds lang bekend is dat zij vaak ook tot diep in het bos en in afgelegen streken kunnen worden aangetroffen.

De sociale organisatie bij Boommarters is vrij onduidelijk. Het zijn in principe solitaire dieren, maar territoria worden vaak nauwelijks of niet afgebakend laat staan verdedigd. De oppervlakte van hun leefgebied (home-range) varieert sterk al naargelang van de biotoopgesteldheid en het voedselaanbod. Zij bedraagt, uitzonderingssituaties terzijde gelaten, minimum al gauw enkele honderden hectare.

Uit onderzoek zijn daarbij reeds zo wat alle mogelijke combinaties van bezetting naar voren gekomen: met geen, gehele of gedeeltelijke overlapping in terreingebruik tussen individuen (bv. tussen twee adulte mannetjes, één adult mannetje met één of enkele wijfjes,...) - (King, 1977; Labrid, 1986).

De sociale organisatie bij Steenmarters lijkt daarentegen beter te beantwoorden aan de bij roofdieren veelvuldig voorkomende intrasexuele territorialiteit. Daarbij kan het territorium van een adult mannetje het kleinere territorium van één wijfje volledig omvatten, of kan het meerdere territo-

ria van verschillende wijfjes ten dele beslaan. Zowel mannetjes als wijfjes zijn onderling in de regel in hoge mate intolerant ten opzichte van sexegenoten, hoewel niet alle onderzoekers het daarover eens zijn.

De grootte van het territorium blijkt niet zozeer van het voedselaanbod alleen af te hangen, maar wordt zeker ook door sociale factoren gestuurd (de grootte neemt immers toe tijdens de ranstijd, wanneer net ook het voedselaanbod het grootste is, nl. in juli). Het bedraagt doorgaans een kleine honderd tot tweehonderd hectaren (Libois & Waechter, 1991).

Zowel Boom- als Steenmarters maken afwisselend gebruik van meerdere schuilplaatsen verspreid over hun leefgebied. Overeenkomstig hun biotoopvoordeur en leefwijze zijn deze bij Boommarters relatief meer in het bos en in bomen te vinden, terwijl Steenmarters vaker in kunstmatige schuilplaatsen kunnen worden aangetroffen. Als zodanig kunnen o.m. worden genoemd: holle bomen, grote vogelnesten, ondergrondse hollen (van Konijn of Vos), houtstapels, takkenhopen, hooizolders, schuren, oude muren, rotsnissen en -spelen, ...

Wat hun voedsel betreft zijn ze beide als alleseters uitgesproken opportunisten, waarbij kleinere zoogdieren en vogels samen met allerlei fruit en andere vruchten het hoofdaandeel vormen. Daarbij zou het verkeerd zijn te denken dat Boommarters gespecialiseerd zouden zijn in het jagen op Eekhoorns (Storch, 1990), wat niet wegneemt dat zij deze soort regelmatig als prooi hebben.

Marterwijfjes hebben één worp van twee tot zeven - doorgaans drie - jongen per jaar. Zij worden in maart of april geboren (na uitgestelde ei-impantatie) en door het wijfje alleen grootgebracht. In de nazomer zijn ze volgroeid en gaan dan elk hun weg.

Toestand in Vlaanderen

Wat het voorkomen in België betreft worden de marters door Libois (1982, 1983) nog min of meer algemeen (Boommarter) tot algemeen (Steenmarter) genoemd in de Ardennen resp. Wallonië onder de lijn Roubaix - Maastricht.

In Vlaanderen ligt de situatie gans anders. Volgens Frechkop (1958, 1959) en Van den Brink (1978) ontbreekt de

Boommarter er zelfs. De Zoogdierenwerkgroep van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (Holsbeek et al., 1986) stelt daarentegen dat Boommarters wel degelijk in het Vlaamse Gewest voorkomen, zij het in uiterst beperkte mate. Behalve enkele alleenstaande meldingen verspreid over de provincies, gewagen zij van enkele beperkte populaties in de Kempen, het Meerdaalwoud en omgeving, en de Voerstreek.

Wat de Steenmarter betreft stelt Frechkop (1959) dat er geen duidelijkheid bestaat inzake de noordwaartse arealsbegrenzing van de soort in België. Volgens Van den Brink (1978) behoort België integraal tot het steenmarterareaal. Holsbeek et al. (1986) situeren de grootste concentraties voor Vlaanderen in Oost-Brabant en Zuid-Limburg (met o.m. de Jekervallei en de Voerstreek), en geven verder enkele verspreide vondsten in Oost- en West-Vlaanderen en de rest van Brabant.

Tot op heden zijn, behoudens enkele summier rondvragen bij de groentechnici van de Dienst Waters en Bossen (Bestuur van Waters en Bossen, 1974 en 1981; Van Den Berge, 1993 - ongepubl.), in Vlaanderen geen uitgebouwde, professionele inventarisatiepogingen ondernomen die dit beeld zouden kunnen wijzigen. Het verspreidingspatroon van zowel Boom- als Steenmarter in Vlaanderen blijft daardoor onduidelijk en gedeels speculatief, en is hoofdzakelijk gebaseerd op een samenrapen - voor zover zij bekend raakten - van eerder toevallige waarnemingen gedaan door derden.

Bij de beoordeling van martermeldingen is het uiteraard belangrijk te weten dat Steenmarters in sommige streken van Vlaanderen inderdaad vrij goed vertegenwoordigd zijn. Vooral in oostelijk Vlaams Brabant (o.m. de streek van het Meerdaalwoud) kan dit gemakkelijk verwisselingen hebben opgeleverd.

Ondanks deze mogelijke foutenbron kan het verspreidingsbeeld van de Boommarter, zoals gegeven door Holsbeek et al. (1986) voor de periode 1976 - '85, globaal worden bevestigd op basis van de in 1993 gehouden rondvraag onder de groentechnici (Van Den Berge, ongepubl.). Uit de aard van een aantal waarnemingen (o.m. 'in boomkruinen jagende marter') en gezien de persoon van sommige waarnemers in kwestie, is de

betrouwbaarheid van de waarnemingen als vrij goed te aanzien.

Recentere meldingen (na '85) zijn uiterst schaars, en betreffen opnieuw het Meerdaalwoud (volwassen dier met vier jongen in 1992), de Kempen, meer bepaald het Pijnven te Hechtel-Eksel (zichtwaarnemingen in 1990, 1994) alsook, eventueel, Balen (zichtwaarneming en schuilplaats, ca. 1986), en tenslotte, eventueel, de omgeving van het Zoniënbos te Hoeilaart-Overijse (1992).

Het zwaartepunt van de verspreiding van de Steenmarter in Vlaanderen blijft gesitueerd in oostelijk Brabant en Zuid-Limburg (waar in de Voerstreek de soort zelfs behoorlijk talrijker is dan de Bunzing). De Oost-Brabantse populatie schijnt westwaarts aan uitbreiding toe te zijn, en heeft inmiddels zo goed als zeker aansluiting gevonden met het Zoniënwoud (o.m. verkeersslachtoffer te Overijse, 14/1/1993).

Daarnaast zijn er, verspreid over de provincies Oost-Vlaanderen en Antwerpen, een handvol betrouwbare waarnemingen uit de jaren negentig voorhanden: Evergem, 1992; Gontrode, 1991 (Van Den Berge, 1991); Herentals, 1991; Kalmthoutse heide, 1993.

Dergelijke vondsten van (vermoedelijk) zwervende dieren zouden er op kunnen duiden dat ook in Vlaanderen de internationaal vastgestelde bestandstoename van Steenmarters stilaan doorgang vindt. Dit betekent echter zeker niet dat de soort in Vlaanderen globaal als algemeen zou gelden: behalve in de gekende gebieden blijven Steenmarters vooralsnog uiterst zeldzame verschijningen.

Perspectief

De Boommarter staat algemeen bekend als een zeer verstoringsgevoelige soort gebonden aan uitgestrekte bosgebieden, die in grote delen van zijn verspreidingsgebied achteruitgaat. Hij is daarom niet alleen in Vlaanderen maar ook internationaal een belangrijke soort.

Het al dan niet voorkomen van een populatie Boommarters kan zonder meer als goede aanwijzing gelden voor de kwaliteit van een globaal bosgebied. De Boommarter fungeert dan ook als een goede indicatorsoort in dat verband.

De recente Nederlandse (cf. verder), maar ook bv. Franse (Champagne-

streek - med. Desmet) bevindingen hebben inmiddels geleerd dat Boommarters over een zekere aanpassingscapaciteit beschikken, en niet altijd zo planofob zijn als voorheen algemeen werd aangenomen.

Op basis daarvan kan gesteld worden dat via een blijkbaar steeds aanwezige drang tot dispersie- en zwerfbewegingen (Müskens & Broekhuizen, 1992) geschikte gebieden mogelijk opnieuw spontaan zouden kunnen bereikt en bezet worden. De vermoedelijke aanwezigheid van kleine restpopulaties is in dit verband van zeer groot belang. Dit betekent dan ook dat, prioritair, in de betreffende locaties speciale aandacht dient te gaan naar de bescherming en de begunstiging van de soort.

Het openbaar bosbeheer, eigenaar van de meeste grote boscomplexen in Vlaanderen, dient, naast het instellen van bosreservaten, resoluut en consequent de weg van de natuurgetrouwe bosbouw op te gaan zoals voorgesteld door Pro Silva Vlaanderen (zie Verbeke, s.d.). Wat een dergelijke toepassing inzake faunabeheer zo al kan inhouden wordt door Van Den Berge (1994) uitvoerig toegelicht.

Concreet naar de Boommarter toe moet zij bestaan uit een continue aandacht voor de nodige schuilmogelijkheden: op stam laten van grote holle bomen, opwerpen van grote takkenhopen en houtstapels op rustige plaatsen. Bijzondere prioriteit moet gegeven worden aan de algehele verhoging van de structuurdiversiteit in het bos, zeker ook bij de omvorming van vele homogene Kempische naaldbosbossen. Verder dient met grote zorg gewaakt te worden dat er voldoende rust heerst in het bos. Een ruimtelijke zonering ten aanzien van de bosrecreatie kan hier eventueel een oplossing bieden. Waar mogelijk dient ook het doorgaand verkeer in het bezette bosgebied tot een minimum beperkt te worden, of aan de hand van bv. verkeersdrempels tot lagere snelheden verplicht.

Uiteraard dient actieve vervolging (klemmen, gif, ...) aan banden te worden gelegd via een strenge controle op de vigerende jachtreglementeringen.

Daarnaast dient in het globale landschap de nodige ecologische infrastructuur behouden en zo mogelijk uitgebreid te worden. Actieve bebossing van bv. vrijkomende landbouwgronden nabij door Boommarters bezette



De Boommarter is in Vlaanderen een uiterst zeldzame verschijning.

Foto: B. Odeur

bosgebieden is naar de toekomst toe zeker niet onbelangrijk. Het is bovendien nodig te beseffen dat ook lijn- en zelfs puntvormige aanplantingen nuttig zijn.

Al deze maatregelen, van belang voor de Boommarter als meest kritische soort van beide marters, komen in grote lijnen ook ten goede aan de Steenmarter. Voor deze soort zal het behoud van de kleinschaligheid en de ecologische infrastructuur in het landschap allicht wel relatief belangrijker zijn.

Tenslotte kan opgemerkt worden dat van de hedendaags voorkomende inheemse roofdieren alleen de Otter en de Das het statuut van beschermde soort hebben. De 'niet-beschermde soorten' vallen onder de toepassing van het jachtdecreet; behalve voor wat de Vos betreft wordt de jacht erop sinds meerdere jaren evenwel niet meer geopend, zodat actieve bejaging of vervolging in principe niet meer gebeurt.

Er moet nochtans gepleit worden àlle inheemse roofdieren, eventueel met uitzondering van de Vos, het statuut van beschermde soort toe te kennen. Dit statuut geldt dan ook ten aanzien van de woon- en schuilplaatsen van de betreffende soorten.

Verder onderzoek - oproep !

In Vlaanderen bestaat geen officieel onderzoek naar het voorkomen van Boom- en Steenmarter. Initiatieven in dat verband vonden in het verleden

plaats vanuit private verenigingen, zoals de Nationale Campagne Bescherming Roofdieren, en de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (Zoogdierenwerkgroep). Dergelijk vrijwilligerswerk kan goede aanwijzingen geven en de basis vormen voor toekomstig onderzoek en mogelijke beschermingsmaatregelen. Zekere waarnemingen zijn in sommige gevallen van cruciaal belang om het nut van een meer systematisch onderzoek naar het voorkomen van een soort in een bepaald gebied te verantwoorden.

In die zin zijn alle gegevens van marters uit Vlaanderen ten zeerste welkom bij ondergetekende. In dat verband is het nuttig nog even stil te staan bij het volgende.

Het voorkomen van Steenmarters is in principe relatief gemakkelijk vast te stellen wegens de gewoonte van de soort haar intrek te nemen in gebouwen. Systematische controle op de aanwezigheid van latrines (mestplaatsen) in geschikte schuilplaatsen kan immers uitsluitel geven. De ervaring leert bovendien dat eigenaars in veel gevallen ook zelf op de hoogte zijn van het voorkomen van een marter op hun erf of terrein (med. Criel). Daartegenover staan echter tal van praktische moeilijkheden, zoals o.m. de toegankelijkheid van - bijna steeds private - gebouwen, en de argwaan en verdriegingsdrang die het dier bij de eigenaars veelal oproept.

De Boommarter is daarentegen een

behoorlijk moeilijk te inventariseren soort.

Sporen, in de hoedanigheid van latrines of krabsporen op boomschors, stellen hun specifieke beperkingen. De latrines kunnen typisch worden gevonden in een takoksel van grotere bomen, maar worden aldus doorgaans slechts bij toeval ontdekt. Van verspreide, op boswegen e.d. gevonden keutels blijft het vaak een hachelijke zaak met de nodige zekerheid te stellen van welk roofdier ze precies afkomstig zijn. In principe hebben keutels van Boommarters een aangename, opvallende muskusgeur, terwijl deze van Steenmarters, Bunzingen en (jonge) Vossen bijzonder onaangenaam ruiken (Bang & Dahlstrøm, 1978).

Krabsporen zijn eveneens vaak moeilijk te interpreteren, o.m. wegens mogelijke verwarring met deze van Eekhoorns.

In het algemeen zijn oncontroleerbare meldingen van zichtwaarnemingen van marters door derden als onzeker te klasseren, wegens mogelijke onderlinge verwisseling tussen beide soorten (of zelfs met Bunzing of met uit pelsfarms ontsnapte Amerikaanse nertsen).

Hoewel Boom- en Steenmarter in principe een verschillend biotooptype bezetten, of er in elk geval op een verschillende manier gebruik van maken, zijn er immers mogelijkheden te over tot foutieve conclusies (cf. hoger). De recente ervaringen in Nederland (zie bv. Broekhuizen et al. 1990; Klees, 1993; Müskens, 1994; Wansink, 1994) roepen dan ook terecht op tot de nodige voorzichtigheid. Zo werden reeds Boommarters aangetroffen in typische schuilplaatsen voor Steenmarters, zoals in gebouwen, terwijl het ook omgekeerd niet uitzonderlijk is dat Steenmarters in holle bomen hun intrek nemen. Ook is het een verkeerd beeld te denken dat Boommarters nagenoeg altijd in bomen zouden leven: het grootste deel van de activiteiten vindt gewoon op de grond plaats.

De melding van een bezette schuil- of nestplaats kan daarentegen uitsluitel bieden, doordat herhaling van de waarnemingen via nacontroles mogelijk wordt.

Ook bij dode dieren is, zoals hoger is aangehaald, de determinatie voor niet-specialisten niet altijd zo evident als zij hen misschien zelf toeschijnt. Het snel inschakelen van een deskundige kan daarom ten zeerste wenselijk zijn.

Tip!

Tal van waarnemingen, o.m. beschreven in diverse jachtverhalen (bv. Fischer, 1991) getuigen van het regelmatig gebruik van houtstapels door (Boom)marters. Ook in private reservaten, hoe klein ze soms ook zijn, kan in dat verband nuttig werk geleverd worden (Van Den Berge, 1992). Marters hebben immers behoefte aan meerdere, verspreid voorkomende schuilplaatsen binnen hun leefgebied. Het actief opwerpen van grote houtstapels is daarom een zeer nuttige beschermingsmaatregel.

Dergelijke 'kunstbouwen' zullen al gauw een minimum-volume van een twintig- tot dertigtal kubieke meter (bv. 3 m x 3 m x 3 m) dienen te hebben, waarbinnen zich de nodige, toegankelijke, holle ruimtes bevinden.

Dit kan snel gerealiseerd worden door een aantal zwaardere houtspillen (met een minimum-diameter van een twintigtal cm en een lengte van één tot twee meter) grofweg in alternerend georiënteerde lagen op elkaar te stapelen, en er vervolgens een dikke laag fijner hout of maaisel overheen aan te brengen. Zo mogelijk kan inwendig ook een waterdichte plaat van enkele vierkante meter (bv. golfplaat van eternit of metaal) worden ingebouwd, als ook enkele balen stro (waartussen de nodige ruimtes moeten gelaten worden).

Na verloop van jaren zal de stapel eventueel dienen aangevuld te worden met vers materiaal. Op die manier kan plaatselijk een nuttige bestemming gegeven worden aan het anders soms problematische maai-, kap- en snoeiafval uit reservaten.

Uiteraard worden deze constructies slechts op rustige plaatsen aangebracht om al te veel nieuwsgierigheid en verstoring te vermijden.

Dergelijke kunstbouwen zijn overigens ook voor tal van andere diersoorten zeer nuttig als nest-, schuil-, woon- of overwinteringsplaats (o.m. kleine marterachtigen, Egel, vogels, amfibieën, reptielen en allerlei ongewervelden). Zij bieden bovendien een uitstekende kans de inventarisatie van marterachtigen te vergemakkelijken, doordat gericht kan gespeurd worden naar pootafdrukken (bij sneeuw) of keutels. Overbodig te benadrukken dat het openmaken van zo'n kunstbouw ter controle uit den boze is.

Dankwoord

Dank aan de groentechnici van het AMINAL-Bestuur Natuurbehoud en -Ontwikkeling voor de bereidwillige medewerking aan de enquête rond het voorkomen van roofdieren.

Referenties

Akkermans, R., 1986. Boomarter en Steenarter *Martes martes* en *Martes foina*. In: R. Akkermans & D. Criel, *Roofdieren in België en Nederland; Een kritische kijk op 9 inheemse soorten*. S.K.F. / N.C.B.R., 's Graveland / Gavere, p. 24-30. - Bang, P. & P. Dahlström, 1978. *Elseviers diersporengids. Sporen en kentekens van zoogdieren en vogels*. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 240 p. - Beyse, R., 1991. Wenn Marder unter die Motorhaube gehen. *Forst u. Holz* 46 (2): 38-40. - Bestuur van Waters en Bossen, 1974. *Onderzoek naar het voorkomen van de zoogdieren gerangschikt als wild; verspreidingskaart Boomarter*. Bestuur van Waters en Bossen, Brussel. - Bestuur van Waters en Bossen, 1981. *Onderzoek naar de fauna, verspreidingskaart Boomarter Martes martes L.* Bestuur van Waters en Bossen, Brussel. - Broekhuizen, S., M.P. Melchiers, & G.J.D.M. Müskens, 1990. Boomarters *Martes martes* in het westen van Nederland: een nieuwe ontwikkeling of steeds over het hoofd gezien? *Lutra* 33 (1): 23-29. - Criel, D., J. De Laender, N. Desmet, W.M.A. De Smet, & R. Jooris, 1983. Bijdrage tot de kennis van de verspreiding van zoogdieren in de provincie Oost-Vlaanderen. *Stentor* 19 (2-3): 86-199. - Fischer, J., 1991. Gelbkehlchen auf der Spur. *Wild u. Hund* 94 (4): 62-65. - Frechkop, S., 1958. *Faune de Belgique; Mammifères*. Inst. Royal des Sc. Nat. de Belg., Bruxelles, 545 p. - Frechkop, S., 1959. De la coexistence de la Martre et de la Fouine en Belgique. *Bulletin de l'Institut Royal des Sciences Naturelles de Belgique*, XXXV (7): 1-16. - Gautschi, A., 1981. Über die Biotopansprüche des Edelmarders (*Martes martes* L.). *Schweiz. Z. Forstwes.* 132 (11): 965-976. - Gautschi, A., 1983. Invloed van bosstructuur op het voorkomen van Boomarters. *Huid en Haar* 2 (3): 134-136. - Holsbeek, L., A. Lefevre, J. Van Gompel, & R. Vantorre, 1986. *Zoogdieren-Inventarisatie van Vlaanderen (1976-85)*. Nat. Zoogd. Werkgr. JNM, Gent, 116 p. - King, C.M., 1977. Pine marten *Martes martes*. In: G.B. Corbet & H.N. Southern. *The Handbook of British Mammals*. Blackwell Scientific Publications, Oxford, London, Edinburgh, Melbourne, sec. ed., p. 323-330. - Klees, D., 1993. Boomarters onder dak. *Zoogdier* 4 (3): 35. - Labrid, M., 1986. La Martre (*Martes martes*, Linnaeus, 1758). *Encyclopédie des Carnivores de France*, 9, Société Française pour l'Etude et la Protection des Mammifères, Beauvoir-sur-Niort, 22 p. - Libois, R.M., 1982. Atlas provisoire des mammifères sauvages de Wallonie. *Les Cahiers d'éthologie appliquée* 2 suppl. 1-2, p. 79-92. - Libois, R.M., 1983. *Animaux menacés en Wallonie. Protégeons nos mammifères*. Duculot, Gembloux, 176 p. - Libois, R., & A. Waechter, 1991. La Fouine (*Martes foina* Erxleben, 1777). *Encyclopédie des Carnivores de France*, 10, Société Française pour l'Etude et la Protection des Mammifères, Nort s/Erdre, 53 p. - Ludwig, B., 1992. Gelbkehlchens Familieleben. *Wild u. Hund* 95 (19): 20-21. - Marchesi, P., 1985. *Ecologie de la Martre (Martes martes L.) en*

forêt montagnarde du Jura suisse: résultats préliminaires. XVIIIth Congress of the International Union of game Biologists, Brussels, september 17-21, 1985: 303-310. - Müskens, G.J.D.M., 1984. Uiterlijke kenmerken van Boomarter *Martes martes* (L. 1758) en Steenarter *M. foina* (Erxleben, 1777). *Lutra* 27: 274-286. - Müskens, G.J.D.M., 1994. Boomarters, zeker weten! Waarnemingen uit de laatste vijf jaar. *Zoogdier* 5 (1): 15-19. - Müskens, G.J.D.M., & S. Broekhuizen, 1992. Boomarter *Martes martes* (L. 1758). In: S. Broekhuizen, et al. (red.), *Atlas van de Nederlandse zoogdieren*. Stichting Uitgeverij van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht, p. 165-171. - Storch, I., 1990. Der unbekannte Heimlichtuer. *Wild u. Hund* 92 (21): 32-34. - van Apeldoorn, R., & J. Kalkhoven, 1991. De relatie tussen zoogdieren en infrastructuur; effecten van habitatfragmentatie en verstoring. *RIN-rapport* 91/22, Rijksinstituut voor Natuurbeheer, Leersum, 160 p. - Van Den Berge, K., 1991. Opmerkelijke steenarterwaarnemingen in Vlaanderen. *Zoogdier* 2 (1): 34. - Van Den Berge, K., 1992. *Roofdieren en Natuurbeheer*. Referatenmap VZO-studiedag: 'Zoogdieren en Natuurbeheer, Natuurbeheer en Zoogdieren', Geel, 28/11/92, 10 p. - Van Den Berge, K., 1994. Natuurgerichte bosbouw en faunabeheer. *Groene Band* 94: 1-28. - Van den Brink, F.H., 1978. *Zoogdieren-gids van alle in ons land en overig Europa voorkomende zoogdieren*. Elsevier, Amsterdam/Brussel, 4e druk, 274 p. - Veland, K.A., 1983. *Pine Marten Survey of Scotland, England and Wales*. Vincent Wildlife trust, London, 28 p. - Verbeke, W., s.d. *Natuurgetrouwe bosbouw*. AMINAL, Dienst Waters en Bossen / Educatief Bosbouwcentrum Groenendaal, Brussel, 48 p. - Wansink, D., 1994. Steenarter steekt IJssel over. *Zoogdier* 5 (2): 35-36.

Koen Van Den Berge, Breedstraat 4, 9660 Everbeek.

NACHTENLANG IN DE NATUUR

Chris Onkelinx

Chris Onkelinx is al meer dan 20 jaar actief in Wielewaal-afdeling Midden-Limburg, o.a. als conservator van het natuurreservaat Wijvenheide. In een aantal artikelen neemt hij ons mee op zijn nachtelijke natuurtochten. Een eerste brengt ons in contact met de Houtsnip.

De zang van de Houtsnip

De Houtsnip is een verborgen levende soort waarover de natuurliefhebber maar weinig te weten komt. Onderstaande fragmentjes geven een aantal vooral nachtelijke belevenissen weer met deze soort. Mijn eerste sobere waarneming van deze snip in zijn broedgebied gebeurde 20 jaar geleden, toen deze bosvogel in Limburg als een sporadisch voorkomende broedvogel beschouwd werd. De erop volgende waarnemingen slaan veelal slechts op auditieve aspecten.

Meeuwen, 30 juni 1975

Waar Amerikaanse vogelkers het heidelandschap overwoekerd heeft, vliegt een Houtsnip in het schemerdonker weg. Een eerste waarneming in zijn broedgebied, even voor het tijdstip waarop de Nachtzwaluwen starten met hun gesnor over de heide.

Beringen, 8 maart 1990, een koude, vroege lentedag na een warme dag

Het mannetje van de Bosuil roept langs de beek, in de omgeving van z'n geliefkoosd, uitgerot en uitgescheurd broedhol. Het wordt een vriesnacht. Een knorrende Houtsnip komt in het schemerdonker in baltsvlucht over. Ook een baltsende Watersnip laat zijn

gemekker horen. Een tijdje later is vanop de grond regelmatig een knerpend geluid te horen: het klinkt als kraakend leer en wordt vanop een vaste plaats in een vochtig hooiland de nacht ingestuurd. Wordt dit zonderlinge geluid als tussendoortje geuit bij 't voedsel zoeken naar vette regenwormen in drassig land? Van de vogel is niets te zien. Die avond klinkt vanop dezelfde plaats nog het geroep van twee Steenuiltjes. Verderweg, het is bijna nacht, klinkt vanuit de beboste heide, bij pauzes, een zacht gejack. Het lijkt van verderweg te komen dan het in werkelijkheid komt, en als ik wat later die richting uitloop, verstilt alles voor de rest van de nacht. De fel vervolgde Vos heeft hier toch nog een territorium.

Houthalen-Helchteren, 30 maart 1990, bij een waterplas, aan de rand van bos en heide*

De Knoflookpadden laten zich die avond niet horen. Geen enkel geluid, geen kik is er te horen die nacht. Dan, het is halfelf, klinkt een heldere triller over het bos. Het is een prachtig geluid. Enkele tellen later klinkt het over de waterplas. Het lijkt op de roep van

een overvliegend steltloper, maar het is alleszins geen ruiter. Het geluid doet erg denken aan een Dodaars. Maar dat vogeltje bakent z'n territorium niet af boven bos en water, en zeker niet in de vlucht. Driemaal klinkt de hoge, snelle, korte, heldere rinkel: 'thu-lu-lu-lu-lu-lu-lu-lu'.

Het is windstil, de maan verlicht de open hemel*

Twee dagen later. Om halfelf horen we van ver de baltsroep van een Ransuil. Gescheiden door regelmatige pauzes klinkt vanuit de verte zijn gehuil: 'huu', een hoog en dof triest geluid, een geluid in de nacht om van te huiven. Even voor elf uur komt de Houtsnip in het schemerdonker over in rechtlijnige vlucht, zowat vijf meter boven de bomen en struiken. Hij laat zijn nasaal 'fiep-fiep-fiep' horen, onmiddellijk gevolgd door een snel en zeer hoog melodieuze 'thu-u-u-u-u-u-u-u'. Het bijzonder snel gezongen melodietje lijkt afkomstig van een andere vogel. Het gaat iets naar omlaag van toon. Drie keer, met pauze, gedurende één, kilometerlange rechtlijnige vlucht, is dit gezang te horen, steeds voorafgegaan door het gefiep. Het is een totale verrassing in een eenzame nacht. Wat later roept een Bosuil zijn volle 'hoe', terwijl een andere antwoordt met 'kevik'. De nacht is zacht en windstil. Af en toe klinkt vanuit de hooilanden het geluid van een jodelende Wulp en een wakere Kievit. Ook het Steenuiltje roept enkele keren. In onder water staande brede karresporen tussen de dennenbossen dalen snaterende Wilde eenden neer om er in het donker voedsel te zoeken.

Een waterplas in de Lage Kempen, 19 juni 1990, 23 uur

Groene kikkers kwaken, een Boomkikker zet aan. Nog een tweede en derde Boomkikker vormen een kwakend gezelschap waarbij het 'rep-rep-rep' van elke kikker regelmatig uitdooft en weer herbegint, gestimuleerd als hij wordt door z'n schaars zingende burens. In het donker komt een vogel aanvliegen over de plas. Drie keer roept hij als een

Houtsnip.

Foto: R. De Prins



Dodaarsje. Pas bij de tweede vlucht ben ik oplettender: 'fiek-fiek-fiek-hie-hie-hie-uu-uu-uu'. Het gepiep van een 'verkouden' Houtsnip is duidelijk het voorloper van de zangstrofe. Een derde rondvlucht herhaalt zich na een tiental minuutjes. Hier bakent de Houtsnip al zingend zijn territorium af, op 5 à 7 m hoogte, voor de tweede broedronde van zijn vrouwtje. Elzenstruweel en populierenbossen vormen hier het eigenlijke nestelmilieu. De avond wordt afgesloten met 12 raspende Boomkikkers. Voorlopig, want om middernacht zal de Kerkuil bij thuiskomst nog zorgen voor een schitterend tafereeltje.

Kinrooi, zacht weer, 22 maart 1991, 19.10 uur*

Over open struweel met bosranden en natte plekken, vliegt een Houtsnip een paar meter boven het houtgewas. In zijn trage, rechtlijnige vlucht houdt hij de snavel schuin naar beneden. Hij roept 'fiep-fiep-orrr-orrr-fiep-fiep'. Bij 'fiep' is nu duidelijk te zien dat de vogel zijn snavel ver opent. Even later is de roepende vogel er weer. Hij is al van ver te horen. En dan komen ze over, met twee mooi achter mekaar, 5 tot 10 m van mekaar verwijderd, wellicht een koppel. Eén van beide roept, maar het 'orrr' van eerst ontbreekt nu. Om 19.40 uur de laatste vlucht. Een roepend koppel Bosuilen sluit de avond af.

Limburgse Kempen, 20-21 mei 1991

Drie Boomkikkers reppen met pauzes. Dan, om 23.55 uur overvliegt een zingende Houtsnip de moerassige heide. 'tiep-tiep-tiep-tiepbuuuuu'. De baltsweg is te volgen via de vijf met pauzes gezongen trillertjes. Het nasaal trillend geluid wordt opgevolgd door het 'chow-chow-chow' van een bassende reebok.

Om één uur 's nachts is in alle rust de kilometerlange, ruime rondvlucht te volgen via tien achtereenvolgende identieke zangstrofes. En dan, even later, vlak boven mijn hoofd, klinkt een bijzonder geluid en niet te evenaren 'oooooooo-kwraaa!'. Wat voor een machtig en uitgestrekt broedgebied bezit deze vogel hier wel niet!

Beringen, 12 april 1992, 6.30 uur, natte beekvallei

In het halfduister drumt de Watersnip, zo zacht en onzichtbaar voor de 25

deelnemers van de ochtendwandeling. Om 7.10 uur, in het met Grovedennen bebost stuifduingebied, vliegt een roepende vogel schuin over ons. Met korte pauzes en in één keer zingt hij in een viertal keer 'bi-bi-bi-bi-bi', en dit op klaarlichte dag: onze eerste dagwaarneming (door de takken van de bomen) van een zangvlucht van de geheimzinnige Houtsnip. Eén week later, te Meeuwen (18 april '92) zingt de Houtsnip 's morgens eveneens rond 7 uur, en dit over de heide. Hier zorgt mist dat het geheim van die mooie vlucht weer niet aan het oog wordt prijsgegeven.

Hasselt, 31.12.1992, Vijvercomplex Midden-Limburg

Een Houtsnip vliegt drie meter voor mij op uit een hardbevoren greppeltje van 20 cm breed, beschut door wat kreupelhout. Het ijs is centimeters dik en het heeft al 5 nachten hard gevoren. De zwijgzame snip vliegt laag en rechtlijnig weg via de bosweg. De opvallend afwisselende tinten bruin over zijn rug springen in 't oog. Ter plaatse heeft de vogel tientallen peurgatjes in het dikke ijs opengehouden. Rondom de gatjes zijn de gevormde ijsschilfertjes aangevoren en aangerijpt tot ijsheuveltjes. Een stokje kan 10 cm diep in één aantal gatjes weggestoken worden, tot in de zachte, waterige slijklaag. Vele gatjes zijn terug dichtgevroren met centimeters dik ijs. Over een lengte van één meter heeft de vogel dit slijkerig humusrijk plekje tussen het kreupelhout bereikbaar weten te houden.

De doodgevroren Meerkoeten en Blauwe reigers voorspellen voor onze snip geen beste dagen. In de omgeving delen een Witgatje en een Witte kwikstaart zijn lot.

Wijvenheide, Zonhoven, 10 maart 1994

Na een warme maartnamiddag volgt een koude avond. Om 20 uur klinkt de zang van de Houtsnip 'du-wie, lu-lu-lu-lu'. Een minuut later is hij er weer. Over een broekbosje klinkt één keer een 'du-lu', en dan, enkele keren, bijzonder helder en met seconden tussenpauze, zijn roepend 'huwie', opgevolgd door het muzikale trillertje. Hiermee heeft hij ter plekke rondvliegend te kennen gegeven dat dit veilige broekbosje, tussen vijvers en weiland, een broedbosje voor een wijfje zal zijn. De territoriumzangvlucht van die nacht bestrijkt plaatsen die minstens

een kilometer van mekaar verwijderd zijn. Vanuit de vijvers klinkt de snorkelende roep van paarbereide padden. Een ander mysterieus geluid uit het water zal mogelijk nog wel eens zijn geheim prijs geven.

Een Bosuil roept, en wat later houdt de Ransuil zijn territoriumvlucht. Eén keer schreeuwt hij bijzonder lang en heftig. Het schelle 'pew' en 'pe-pew' gekef lijkt bijzonder sterk op meerkoetengeschild. Vanuit verscheidene hoeken krijgt hij hierop van deze zwarte waterpeddelaars dan ook prompt heftige reactie. Bij zo'n wijde rondvlucht van een minuut stuurt de Ransuil een twintigtal schreeuwen het duister in.

In 'Handbuch der Vögel Mitteleuropas', deel 7 (N. Glutz von Blotzheim) vinden, we wellicht, erop gelijkende geluiden beschreven: een 'pip pip pip pip', genoteerd door Hoffmann, 1867 (!), en een overhaastig 'sit-sit-sit-sit' genoteerd door Bettmann, 1975. Deze geluiden werden opgetekend bij mekaar achtereenvolgende mannetjes.

Steinfatt (1938) en Haller (1945) noeterden bij de grondbalts een gedempt 'bibbibbib' en een 'ibibib'. Een kenschetsende triller, gedurende de zangvlucht te horen in de lente, die volgt op het karakteristieke 'fiep-fiep-fiep' is in het uitgebreide geluidenrepertorium niet terug te vinden. De opgetekende zangstrofes laten tevens blijkbaar toe individuen van mekaar te onderscheiden. Aan de vele Wielewalers nu, om in de komende lente ook eens aandacht te besteden aan en te genieten van onze zingende 'bos-snep', het symbool van de vogelbescherming.

ACTIVITEITENKALENDER

-b- = begin
-l- = leiding
-e- = einde
-m- = mee te brengen

JANUARI

4

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

6

Turnhout. Voordracht over oude Kempische Landschappen -b- 20 u. conferentiezaal Warande, Warandestraat 38, Turnhout -l- M. Smets -e- 23 u.

7

Fruitstreek. Conferentie over kruiden en kruidengebruik -b- 20 u. Cultureel Centrum De Bogaard (zaal studio), achterzijde Paterskerk, Sint-Truiden -l- W. Wintmolders -e- 23.30 u.

Geraardsbergen. Beheerswerken in de Rietbeemd -b- 9 u. Sanatorium, Geraardsbergen -l- G. Merlevede -e- 18 u.

Netevallei. Diavoordracht: "De kleine palearctische adders" door Robert Jooris -b- 20 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hal-laar -l- S. Wuyts -e- 22.30 u.

Wulp. Avondwandeling naar Kempische stal op de Hoge Mierdse Heide -b- 20 u. Kerkplein Sint-Bavo, Oud-Turnhout, 20.15 u. Broederspleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 23 u.

8

Antwerpen-Centrum. Bezoek aan de Kuifeend, reservaat midden in de haven: wintergasten -b- 9 u. kerk Ekeren, 9.30 u. ingang Kuifeend, Noorderlaan, Antwerpen -l- L. Benoy -e- 12.30 u.

Antwerpen-Zuid. Ganzenocht naar de Grote Peel -b- 8 u. eigen wagens, station Oude God, Mortsel, aansluiting mogelijk na tel. 03/480 54 24 Van Spaendonk -l- W. Van Spaendonk -e- 18.30 u. -m- picknick, laarzen, kijker, telescoop.

Brugge. Vogels observeren vanuit de schuilhut van reservaat te Uitkerke: watervogels en wintergasten -b- 13.30 u. hoofdingang station Brugge -l- J. Verleye -e- 17.30 u. -m- verrekijker, telescoop, warme excursiekleedij.

Brussel. Natuur- en landschapswandeling in de omgeving van het kasteel van Gaasbeek -b- 14 u. kerk van Gaasbeek (Sint-Pieters-Leeuw) -l- L. Mertens -e- 17.30 u.

Groot-Beveren. Nestkasten in het Hof ter Saksen: controle nestkasten en info -b- 10 u. Hof ter Saksen, Haasdonkbaan, Beveren -l- De Buyzer -e- 12.30 u.

Kievit. Winterwandeling op het Blak te Beerse -b- 9 u. Brug 6, (Rijkervorsel-Beerse), 9.15 u. Blak, Meergoorstraat, Beerse -l- J. Joris -e- 12 u.

Ninove. Neigembos: knoppen -b- 14.30 u. Kapel van Bevingen, Neigembos -l- G. Rohaert -e- 17 u. -m- kijker, laarzen.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 10 u. Bredase Dijk, Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.15 u.

Schelde-Leie. Nieuwjaarstocht op de Kluisberg: vogelgeluiden, bosbeheer, recreatiedruk. Nadien iets warmes nuttigen -b- 14 u. parking recreatieoord Kluisbos, Ruien (Kluisbergen) -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

Vaartland. Observeren watervogels en wintergasten in Broek Denaeyer en op Bloso-vijvers -b- 14 u. Sasplein, Klein Willebroek -l- A. Willemsen -e- 17 u.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in natuurreservaat De Kevie -b- 9 u. Blaarmolen, Blaarstraat, Tongeren -l- R. Nijsen -e- 12 u. -m- stevig schoeisel, laarzen.

Zuid-West-Vlaanderen. Nieuwjaarstocht in de Avelgemse Scheldemeersen -b- 14 u. kerk Avelgem -l- P. Debels -e- 16.30 u.

11

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

13

Denderland. Info-avond rond reservaat Honegem -b- 20 u. 't Capucientje, Sint-Jobstraat, Aalst -l- D. Stengée -e- 23 u.

14

Brugge. Winterfotografie in eigen regio: foto-uitstap voor beginnende natuurfotografen -b- 9 u. hoofdingang station Brugge -l- P. Keirsebilck -e- 12 u. -m- fotomateriaal, statief, warme excursiekleedij.

Netevallei. Werkdag in het Goor te Westmeerbeek -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e- 17 u.

Ninove. Venebroeken: hakbeheer -b- 9 u. veldweg recht over "den Dollar", hoek Albertlaan en Elisabethlaan -l- G. Rohaert -e- 12 u. -m- hakmes, bijltje e.d.

Schelde-Leie. Beheerswerken in het Kordaelbosreservaat -b- 8.30 u. woning conservator, gelieve Lieven Kinds te contacteren 09/38 37 139 -l- L. Kinds -e- 12 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Inventarisatie van overwinterende roofvogels in de regio. Info: 056/70 53 85 -b- -l- Yann Feryn

15

Aalter. Vogels kijken in de polder: Isabellakanaal en Leopoldsvaart te Boeckhoute -b- 8 u. kerk van Ursel -l- J. Van Kerschaver -e- 11.30 u.

Antwerpen-Zuid. Winterexcursie te Bath en Kreekrak -b- 8.30 u. eigen wagens, station Oude God, Mortsel, aansluiting Stabroek na tel. 03/449 20 86 H. Orlent -l- H. Orlent -m- kijker, telescoop, laarzen, picknick.

Brugge. Vogelexcursie in de Brugse achterhaven: observatie van de vogelaantallen -b- 9 u. Café "Drie Zwanen", hoofdweg Brugge-Westkapelle, Dudzele -l- F. Descheemaeker -e- 12 u. -m- verrekijker, telescoop, warme excursiekleedij.

Brugge. Steltloperstelling langs de kust -b- 14 u. hoofdingang station Brugge -l- F. Descheemaeker -e- 17 u. -m- verrekijker, telescoop, warme excursiekleedij.

Brussel. Wintervogels en ganzenwandeling in de polders in de omgeving van Damme -b- 9.15 u. kerk van Damme -l- P. Herroelen -e- 18 u.

Geraardsbergen. Watervogeltelling in de Gavers -b- 9 u. onder de Denderbrug te Schendelbeke -l- J. Bracquené -e- 11 u.

Klein-Brabant. Bustocht naar Schouwen-duiveland: ganzenocht. Inschr. voor 8/1 (400 F, -12 j. 300 F) 000-0674062-09 Wielewaal Puurs -b- 7.15 u. Staels Borco, Bornem, 7.30 u. Peleman, Puurs -l- P. Ceunen -e- 19 u.

Lier. Gezellig samenzijn i.v.m. Turkije-reis van 19 sept. tot 3 okt.: vertoning van dia's, foto's en video-opnamen -b- 13 u. Hof van Aragon, Aragonstraat, Lier -l- H. Franckx -e- 18 u.

Moervaart-Zuidlede. Bezoek aan Molsbroek: studie van watervogels -b- 13.30 u. kerk Zeveneken, 14 u. Bezoekerscentrum Molsbroek, Lokeren -l- A. Van Peteghem -e- 17 u.

Nete en Aa. Observatie van watervogels aan de kijkhut van Blokkersdijk en namiddagtocht in Bourgoyen-Ossemeersen te Gent -b- 9 u. parking Klein Sas Herentals, 9.15 u. parking De Lindekens te Bouwel -l- N. Willaert -e- 16 u.

Netevallei. Natuurwandeling in de Merodese bossen te Herent: het bos in de winter -b- 14 u. Herberg Prinsen Hof, baan Bevel-Herenthout, Herenthout -l- C. Segaert -e- 16 u.

Noord-Limburg. Maandelijkse watervogeltelling -b- 8.15 u. kruispunt Lommel-Barrier -l- M. Emmers -e- 12.30 u.

Rupelstreek. Bustocht naar Schouwen-Duiveland: ganzenocht. Inschr. voor 8/1 (400 F, -12 j. 300 F) 000-0674062-09 Wielewaal Puurs -b- 7.45 u. kerk H. Hart, Boom -l- G. Buyst -e- 19 u.

Schelde-Leie. Vogelobservatietocht in de Scheldevallei -b- 8.30 u. brug over de Schelde, Zingem -l- J. Vanheeuverswyn -e- 11.30 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

Schelde-Leie. Overwinterende vogels in het kouterlandschap -b-

14 u. kerk Wannegem-Lede -I- A. Wandels -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

Westkust. Wintervogels op Roksempot -b- 14 u. parking Sun-parks, Kinderlaan, Nieuwpoort -I- P. Dewulf -e- 17 u.

Westland. Roofvogeltelling op ca. 10 verschillende plaatsen in het Westland. Info: G. Verhaeghe 057/20 34 65 -b- 13.30 u. ter plaatse -I- G. Verhaeghe -e- 16.30 u.

Zuid-West-Vlaanderen. Inventarisatie van overwinterende roofvogels. Info: 056/70 53 85 -I- Yann Feryn

Zuid-West-Vlaanderen. Belang van het Mortagnebos voor de overwinterende roofvogels -b- 15 u. ingang bord Mortagnebos, Marberstraat, Sint-Denijs -I- P. Debaene -e- 17.30 u.

18

Antwerpen-Centrum. Dia-avond over fauna van Antarctica -b- 20 u. Keurvelsaal, Zoo, Kon. Astridplein, Antwerpen -I- M. De Beers -e- 22.30 u.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -I- H. Vaesen -e- 16.30 u.

20

Aalter. Voordrachtavond over vleermuizen -b- 20 u. Cultureel Centrum, Stationstraat 47, Aalter -I- J. De Vent -e- 22 u.

Meetjesland. Diamontage: Vogellevens in het bos -b- 20 u. NCMV-lokaal, Lijnendraaierstraat 10, Eeklo -I- E. De Roeck -e- 22.30 u.

Noorderkempem. Ledenavond: dia's van eigen leden en verslag van 1994, overzicht werkjaar 95 en tombola -b- 19 u. Gildenhuis, Essen-Centrum, Stationsstraat 57, Essen -I- H. Lieckens -e- 24 u.

Vaartland. 20-22 januari: Observatie wintergasten in Flevoland-Oostvaardersplassen. Met mini-bus, overnachten in jeugdhierberg -b- 18 u. Pleintje, Willebroek (info: 03/886 27 90) -I- A. Willemssen

21

Antwerpen-Zuid. Dia-avond: werk van eigen leden. „Leven in het bos“, „Usland“, „Wielewalers op stap“ -b- 20 u. Kasteel Steytel-inck, Sint-Bavostraat, Wilrijk -I- T. Wuyts -e- 22.30 u.

Gent. Winteravond: Natuurimpressies uit de Extremaadura en de Sierra de Gredos door A. Steyaert -b- 20 u. Dienstencentrum, Braemkasteelstraat, Gentbrugge -I- E. Van Renterghem -e- 22.30 u.

Klein-Brabant. Knotwilgen kappen in Pandgatheide -b- 9.30 u. Pandgatheide, Sint-Amands -I- J. Reyniers -e- 16 u.

Land van Waas Noord. Studie van knotwilgen, begroeiing en onderhoud -b- 14 u. Groenendijk 2, Sint-Gillis-Waas -I- J. Dhollander -e- 17 u.

Ninove. Diavoordracht over verantwoorde natuurfotografie door J. Roofthoof -b- 20 u. Buurthuis „Pallietier“, Smid Lambrechtsstraat, Outer -I- W. Mertens -e- 23 u.

Rupelstreek. Diavoordracht: amfibieën in Vlaanderen door R. Willockx -b- 20 u. Natuurcentrum de Paardestal, Boomsestraat 221, Niel -I- E. Dekeersmaecker -e- 22.30 u.

Schelde-Leie. Diavoordracht: de natuur van Costa Rica -b- 20 u. stedelijk centrum, bij de kerk, Heurne -I- G. Mornie -e- 22.30 u. -m- inkom 50 F, max. 100 F per gezin.

'sHeerenbosch. Beheerswerken in de Wiestermeersch: onderhoud knotwilgenlandschap en aanplanten nieuwe knotwilgen en aanbrengen nestkasten -b- 8.45 u. Kerk Wieze-Lebbeke, 9 u. reservaat -I- P. Meert -e- 12 u. -m- laarzen.

Wulp. Algemene ledenvergadering met gedeeltelijke bestuursverkiezing -b- 19.45 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -I- L. Cuylaerts -e- 22.45 u.

22

Brussel. Diavoordracht over vogels in Israël. Dia's van G. Mornie op tekst van De Potter, presentatie J. Van Heuverswyn -b- 14.30 u. Cultureel Centrum Westrand, Dilbeek -I- L. Mertens -e- 17 u.

Denderland. Vogels rond De Braakman en de kreek van Assenede -b- 8.30 u. station Aalst -I- F. Schoeters -e- 17 u.

Geraardsbergen. Observatie Overwinterende watervogels op de Oostvaardersplassen -b- 6 u. Vesten Geraardsbergen, 9 u. Oostvaardersplassen -I- J. Bracquené -e- 20.30 u.

Mandelstreek. Busuitstap Axelsche kreek en Braakman: overwinterende watervogels. Leden 400 F, kinderen en JNM 200 F, 3de kind gratis -b- 8 u. Polenplein, Roeselare (vooraf inschr. Ph. Deprez 051/20 46 54) -I- L. Amery -e- 17 u.

Noord-Limburg. Infodag over het kappen en ruimen van wil-

gen- en eikenstruweel -b- 8.30 u. kerk van Eksel, 9 u. Dommelvallei, Eksel -I- G. Jannis -e- 12.30 u.

Oostende. Vogelobservatie op de Spuikom en het Oosterstaket-sel, strand richting Bredene -b- 9 u. Parking J. Bauwensschool, Mercatorlaan, Oostende -I- E. Vanloo -e- 12 u.

25

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -I- H. Vaesen -e- 16.30 u.

26

Brugge. Dia-avond van de fotowerkgroep: natuurfotografie -b- 20 u. zaal Retorica, naast gemeentehuis, Sint-Michiels -I- G. Orbie -e- 23 u.

27

Mandelstreek. Diavoordracht door P. Ingelaere: Planten in hun biotoop -b- 20 u. Restaurant Chopin, Bruggesteenvweg 457, Roeselare -I- L. Demarez -e- 22.30 u.

'sHeerenbosch. Naar meer ecologie in je tuin. Gesprek met tuinspecialist omtrent inrichten van tuin in functie van dier- en plantesoorten -b- 20 u. Leireken, Brouwerijstraat, Steenhuffel -I- L. Adriessens -e- 22.30 u.

28

Maasland. Ledenfeest met dia's van eigen leden. Voorstellen planning activiteiten 1995. Inschr. voor 20/01, 001-0271895-80, A. Vincken, As, 800 F, 500 F voor -12j. 089/65 78 71 -b- 19.30 u. Restaurant Lindenhof, Bergeinde 40, Opoeteren -I- M. Stevens -e- 23.30 u. -m-

Noord-Limburg. Jubileumvoorstelling: 25 jaar natuurbeleving -b- 20 u. Palethe, Jeugdlaan, Overpelt -I- H. Lehaen -e- 23.30 u.

Rupelstreek. Beheerswerken in de Oude Nete-arm te Rumst: kappen berkenopslag -b- 13 u. kerk Rumst, Schovestraat Rumst -I- E. De Keersmaecker -e- 16.30 u. -m- boogzaag, bijl, kettingzaag.

Westland. Dia-avond: Spaanse Pyreneeën, fauna en flora -b- 20 u. Jeugdstation, Leopold III-laan, Ieper -I- M. Hanssens -e- 23 u.

Zuid-Limburg. Dia-avond: flora mijnterrils + reportage van voor-bije Wielewaalactiviteiten -b- 20 u. Cultureel Centrum Ter Kommen, Hoeselt -I- J. Vandebroek -e- 22.30 u.

29

Aalter. Zeeorganismen te Cadzand -b- 13 u. Opel-garage Lambrecht, vierweegse (rode lichten) te Knesselare, 14 u. parking Zwin, Knokke -I- M. Van Moerkerke -e- 16.30 u.

Antwerpen-Centrum. Ganzentocht naar Schouwen-Duiveland en Goeree-Overflakkee. Inschr. voor 19/01 000-0087473-76, Wielewaal Merksem, 400 F -b- 7.30 u. Atheneum, hoek Van Straelenstraat en Rooseveltplein, Antwerpen -I- K. Labens -e- 18 u.

Antwerpen-Zuid. Bustocht naar Goeree. Inschr. en storten voor 17/01. Info 03/457 97 51 -b- 7.30 u. station Oude God, Mort-sel, aansluiting Stabroek na tel. 03/ 457 97 51 -I- R. Vansevanant

Brussel. Vogelwaarneming rond Blokkersdijk, Antwerpen, Linker Schelde-oever -b- 9 u. parking Manege Blokkersdijk (expresweg N 49 Antwerpen-Zelzate) -I- J.P. Verduystert -e- 12.30 u.

Land van Waas-Zuid. Bustocht naar Zuid-Beveland en Markie-zaat: observatie watervogels Gids H. D'Hertefelt -b- 8 u. stadhuis Sint-Niklaas -I- G. Keereman -e- 16 u.

Meetjesland. Vogelwandeling te Retranchement en Cadzand -b- 13 u. Markt Eeklo -I- E. Colpaert -e- 16.30 u.

Moervaart-Zuidlede. Beheerswerken: maaien van riet -b- 9 u. ingang Turfmeersen -I- G. Naudts -e- 16.30 u.

Nete en Aa. Winterwandeling in reservaat te Zammel -b- 14 u. kerk van Zammel -I- H. Berghmans -e- 16.30 u.

Ninove. Waarnemen van overwinterende vogels in Voorhaven van Zeebrugge -b- 8 u. parking kruispunt Den Doorn, Ninove, 9 u. Voorhaven, Zeebrugge -I- W. Mertens -e- 12 u. -m- picknick, verrekijker, telescoop.

Ninove. Waarnemen van watervogels in Achterhaven van Zeebrugge -b- 13.30 u. Café De Bolle, Elisabethlaan, Heist (Knokke). Gelieve vooraf te verwittigen -I- W. Mertens -e- 20 u. -m- kijker, telescoop, laarzen.

Noord-Limburg. Infodag over het kappen en ruimen van wil-gen- en eikenstruweel -b- 8.30 u. kerk van Eksel, 9 u. Dommelvallei, Eksel -I- G. Jannis -e- 12.30 u.

Noorderkempem. Wintergasten op Schouwen-Duiveland -b- 8 u. Kerk O.L.-Vrouw Essen-Centrum, Dennenlaan 6, Essen -I- F. Broos -e- 18 u. -m- picknick, telescoop.

Schelde-Leie. Vogelobservatietoeltocht langs de Vestingen en de Donkvijver -b- 14 u. Walburgakerk, Oudenaarde -l- W. Aelvoet -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, vogelgidsen.

'sHeerenbosch. Winterwandeling Vlassenbroekse Polder: natuurbeleving -b- 14 u. Dorpsplein, Vlassenbroek-Baasrode -l- G. Van Damme -e- 17 u. -m- laarzen.

Zuid-West-Vlaanderen. Winteruitstap naar Schouwen-Zee-land -b- 6 u. Conservatoriumplein, Knokke -l- Yann Feryn -e- 20 u.

Zwalmvallei. Landschapswandeling met bezoek aan Munckbosbeekvallei -b- 14 u. kerk Dikkele -l- F. De Waele -e- 17 u.

FEBRUARI

1

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Wateringen, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

2

Ninove. Uilenwerkgroep: kennismaking met nieuwe plaatsen van Bosuil en Steenuil -b- 19.30 u. café De Bospaddestoel, Pollarebaan, Pollare -l- R. De Dyn -e- 23 u.

'sHeerenbosch. Op uw gezondheid. Info-avond over natuurgeeneeskunde, kruidig leven en gezondheid -b- 20 u. Leireken, Brouwerijstraat, Steenhuffel -l- M. De Clercq -e- 22.30 u.

4

Klein-Brabant. Beheerswerken in de Scheldeschorren aan de Notelaer in Hingene -b- 13 u. reservaat Scheldeschorren, Hingene -l- H. D'Hertefelt -e- 17 u.

Netevallei. Reisverslag met dia's over Polen, Roemenië, Spanje -b- 20 u. Wielewaallokaal, Leopoldlei 81, Hallaar -l- F. Valvekens -e- 22.30 u.

Ninove. Ledenfeest: diareeks en kwiz -b- 20 u. Buurthuis Pollare, Pollarebaan, Pollare -l- H. De Kegel -e- 23 u.

Noord-Limburg. Infodag over beheerswerken -b- 9 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- E. Wellens -e- 12.30 u.

Rupelstreek. Natuurfilms door F. Van Opstal: „beschermde maar toch bedreigd“ en „Extremadura“ -b- 20 u. Parochiecentrum, Hoogstraat, Boom -l- G. Van den Bossche -e- 23 u.

Schelde-Leie. Vogelobservatietoeltocht te Zingem: slaaptrek in de Meersen, Ransuilen op de roestplaats -b- 16.30 u. kerk Zingem -l- N. Desmet -e- 18.30 u. -m- laarzen, verrekijker, warme kledij.

Vaartland. 4 en 5 februari: Hoe en waarom paddenscherm plaatsen? -b- 9 u. parking Broekstraat, Blaasveld -l- D. Tiersen -e- 16 u. -m- spade, hamer, picknick.

Westland. Dia-avond over IJsland door M. Sloodmaekers -b- 20 u. Jeugdstadion, LeopoldIII-laan, leper -l- J. Carpentier -e- 23 u.

5

Brugge. Met eigen wagens naar Stellendam en Brouwershaven: overwinterende eenden en ganzen -b- 7.30 u. hoofdingang station Brugge, 8.20 u. boot -l- H. Le Comte -e- 19 u. -m- picknick, verrekijker, telescoop, warme excursiekledij.

Brussel. Waarneming wintervogels in en rond Keerbergen -b- 9 u. kerk van Keerbergen -l- P. Herroelen -e- 12.30 u.

Denderland. Osbroekwandeling: beheer in de winter -b- 10 u. infobord reservaat, Burg. Blanckaertdreef, Aalst -l- P. Van den Bemt -e- 12 u.

Gent. Winterwandeling door het stedelijk natuurreservaat De Bourgoyen-Ossemeersen -b- 13.30 u. Molen, einde Gandhistrat, Gent -l- W. Sierens -e- 17 u.

Geraardsbergen. Natuurtocht naar de moerassen van Harchies: observatie overwinterende watervogels -b- 14 u. Vesten, Geraardsbergen -l- G. Merlevede -e- 18 u.

Noord-Limburg. Winteruitstap naar de Maasvallei -b- 8 u. Marktplaats Eksel -e- 14 u. -l- A. Geuens.

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 10 u. Bredase Dijk, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- V. Wijnen -e- 12.30 u.

Schelde-Leie. Natuurwandeling: reigerkolonie en bezoek aan reservaat de Leyhoek -b- 14 u. Sas van Astene -l- W. Packet -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

'sHeerenbosch. Winterwandeling en observatie van watervogels en wintergasten in het Mechels broek -b- 13.30 u. Statieplein, Buggenhout, 14 u. ingang Mechels Broek aan de Nekkerhal -l- M. Aerts -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker.

Zuid-Limburg. Beheerswerken in natuurreservaat De Kevie -b- 9

u. Blaarmolen, Blaarstraat, Tongeren -l- R. Nijssen -e- 12 u. -m- stevig schoeisel, laarzen.

Zuid-West-Vlaanderen. Landschapswandeling tussen Kwaremont en Kluisbos. -b- 14 u. kerk Kwaremont -l- E. Cooman -e- 17 u.

8

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

10

Kievit. Video-avond: de groene structuur van de Nete en natuurgebieden in de Turnhoutse Kempen -b- 20 u. Warande, Warandestraat, Turnhout -l- D. Josten -e- 22.30 u.

Merelbeke-Melle. Dia-avond: Dagroofvogels -b- 20 u. Cultureel Centrum, Brandegems Ham 5, Merelbeke -l- G. De Meulemeester -e- 23 u.

Ninove. Inventarisatie uilen -b- 19.30 u. cafetaria Sportcentrum van Belleheide aan kruispunt Belle-Alliante, Roosdaal -l- R. De Dyn -e- 23 u.

11

Aalter. Algemene jaarlijkse ledenvergadering -b- 19 u. Gemeentelijke feestzaal, Cardijnlaan, Aalter-Brug -l- J. Pauwels -e- 23 u.

Antwerpen-Zuid. Dia-avond: Umfanekiso Wa Afrika door B. Casteleyn en M. Theuns -b- 20 u. Agfa-Gevaert auditorium, Septestraat 27, Morsel -l- T. Wuyts -e- 22.30 u.

Geraardsbergen. Beheerswerken in Trimontbos -b- 9 u. kerk Everbeek-boven -l- J. Bracquené -e- 18 u.

Maasland. Dia-avond over 10-daagse wielewaalreis naar Fuente la Reina de Jaca, Spanje -b- 19.30 u. Mgr. Koningsstraat 4, Maaseik -l- M. Stevens -e- 22.30 u.

Moervaart-Zuidlede. Alternatieve kaas- en wijnavond. Inscr. 375 pp, -12 jaar 200 F, 09/355 24 40 -b- 19.30 u. Zaal Sint Hubert, Zaffelaredorp -l- D. Verheedt Netevallei. Werkdag in het Goor te Westmeerbeek -b- 13.30 u. kerk Westmeerbeek -l- G. Ceulemans -e- 17 u.

Noord-Limburg. Infodag over beheerswerken -b- 9 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- E. Wellens -e- 12.30 u.

Rupelstreek. Opstarten paddenoverzetactie -b- 9 u. parking Potaardestraat, Niel -l- E. de Keersmaecker -e- 16 u. -m- werkkledij, spade.

Schelde-Leie. Diavoordracht: de natuur in Oekraïne -b- 19 u. stedelijk centrum, nabij kerk, Heurne -l- J. Van Heuverswyn -e- 22.30 u. -m- vooraf inschrijven bij Jacques 09/384 43 82.

12

Antwerpen-Centrum. Wandeling en bezoek aan A.W.W. bekken te Broechem: overwintars -b- 13.30 u. kerk van Oelegem -l- K. Labens -e- 16.30 u.

Brugge. Vogelobservatie in de Brugse achterhaven -b- 9 u. Café „Drie Zwanen“, hoofdweg Brugge-Westkapelle, Dudzele -l- F. Descheemaeker -e- 12 u. -m- verrekijker, telescoop.

Brussel. Observatie wintervogels in Zeeland (gaat niet door indien ijzel) -b- 8 u. afrit 11 (Zemst), autobaan E19 Brussel-Antwerpen -l- P. De Teyne -e- 19 u.

Ninove. Neigemboswandeling: mossen -b- 14.30 u. kapel van Bevingen, Neigembos -l- P. De Tolleneer -e- 17 u. -m- loop.

Noord-Limburg. Observeren en tellen van watervogels -b- 8 u. kruispunt Lommel-Barrier, 9 u. Sahara, Lommel -l- M. Emmers -e- 12.30 u.

Schelde-Leie. Bomen herkennen in de winter, langs de oude spoorwegbedding -b- 14 u. kerk Michelbeke -l- J. Pagegnies -e- 17 u. -m- stevig schoeisel, loop.

Westland. Observatie van wintergasten langs de IJzer -b- 13 u. station leper, 13.30 u. kerk Roesbrugge -l- P. Verhalle -e- 17 u.

Zwalmvallei. Dagtocht naar Zeeland: observatie van wintergasten in de delta -b- 7 u. Markt Zottegem -l- G. Eeckhout -e- -m- picknick, verrekijker, telescoop, warme kledij, 10 fl overzet.

15

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

16

Oostende. Dia-avond: Het Hoge Noorden, fauna en flora in Noorwegen -b- 20 u. College, Lijsterbeslaan, Oostende -l- J. Vanheuerswyn -e- 23 u.

17

Brugge. Dia-avond van de fotowerkgroep. B. Casteleyn stelt voor: de Rocky Mountains en de Everglades -b- 20 u. zaal BBL, Markt, Brugge -l- P. Tijsebaert -e- 23 u. -m- inkom 20 F.

Meetjesland. Diamontage: natuur in Cuba -b- 20 u. NCMV-lokaal, Lijnendraaierstraat 10, Eeklo -l- J. Sloek -e- 22.30 u.

Ninove. Kennismakingsavond uileninventarisatie en uilentocht: Kerkuil -b- 20 u. Sportcentrum Belleheide, kruispunt Belle-Alliance te Roosdaal -l- J. Lefabre -e- 23 u. -m- zaklamp.

Noord-Limburg. Dia-voorstelling: natuurexploratie in Scandinavië -b- 20 u. Palethe, Jeugdlaan, Overpelt -l- M. De Clercq -e- 23 u.

'sHeerenbosch. Water in de tuin: hoe ecologisch verantwoord een waterpartij in de tuin aanleggen? -b- 20 u. Leireken, Brouwerijstraat, Steenhuffel-Londerzeel -l- G. Spruyt -e- 22.30 u.

18

Brussel. Uilenwandeling rond Ossel -b- 20 u. kerk van Ossel -l- P. De Taeye -e- 22.30 u.

Geraardsbergen. Watervogeltelling in de Gavers -b- 9 u. onder de Denderbrug, Schendelbeke -l- J. Bracquené -e- 11 u.

Noord-Limburg. Infodag over beheerswerken -b- 9 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- E. Wellens -e- 12.30 u.

Noorderkempen. Ganzen op Noord- en Zuid-Beveland -b- 8 u. Kerk O.L.-Vrouw Essen-centrum, Dennenlaan 6, Essen -l- F. Broos -e- 18 u. -m- picknick, telescoop.

Schelde-Leie. Dia-voordracht: grasduinen in het Engelse landschap -b- 20 u. stedelijk centrum, bij de kerk, Heurne -l- P. Geeroms -e- 22.30 u.

Wulp. Dia-avond: Natuur in Noord-Oost-Polen -b- 19.45 u. De Heischuur, Schuurhoven 2, Oud-Turnhout -l- L. Cuylaerts -e- 23 u.

19

Aalter. Westerschelde: vogels observeren op slikken en schorren. -b- 7 u. kerk van Ursel -l- J. Pauwels -e- 11 u.

Antwerpen-Zuid. Bustocht naar Schouwen-Duiveland. Inschr. en storten voor 06/02. Info 03/457 97 51 -b- 8 u. station Oude God, Mortsel. Aansluiting langs Havenweg en Stabroek mits tel. 03/457 97 51 -l- R. Vansevenant -e- 19 u. -m- kijker, telescoop, laarzen.

Groot-Beveren. Natuurhistorische wandeling in en rond het fort Liefkenshoek te Beveren -b- 14 u. Markt Beveren, 14.15 u. Fort, Kettenislaan, Beveren -l- De Buyzer -e- 17 u.

Netevallei. Landschapswandeling „Pelgrimhof“ -b- 14 u. parking hoek Mechelsesteenweg en Beerzelsesteenweg (Sierschouwen De Backer) -l- F. Van den Bosch -e- 16 u.

Noord-Limburg. Winteruitstap naar 't Zwin, Zeeland -b- 6.50 u. E. Wellens, 9.30 u. 't Zwin, Knokke -l- A. Mertens -e- 16 u.

Vaartland. Wintergasten aan de kust: Roksempot en Achterhaven -b- 8 u. Pleintje, Willebroek (eigen wagens) -l- F. Fierens -e- 18 u. -m- picknick.

Wulp. Winterwandeling in en om de Liereman -b- 9 u. Kerkplein Sint-Bavo, Oud-Turnhout, 9.15 u. Broederspleinen, Schuurhovenberg, Oud-Turnhout -l- W. Machiels -e- 12 u.

22

Noord-Limburg. Natuurexploratie -b- 14 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- H. Vaesen -e- 16.30 u.

23

Brugge. Dia-avond: dia's van eigen leden en voorstelling van broedvogelinventarisatieproject in de Brugse regio door F. De Scheemaeker -b- 20 u. zaal Retorica, naast gemeentehuis, Sint-Michiels -l- P. Tijsebaert -e- 23 u.

24

Ninove. Inventarisatie Uilen -b- 19.30 u. Café De Bospadde, Pollarebaan, Pollare -l- R. De Dyn -e- 23 u.

25

Geraardsbergen. Uilentocht in het Raspaillebos: balts van de Bosuil -b- 18.30 u. kerk Grimminge, 19 u. hoeve Bosmuseum -l- K. Steenhoudt -e- 22 u.

Klein-Brabant. Jaarlijks ledenfeest -b- 18 u. Gemeenschapshuis, Luipegem 160, Branst-Bornem -l- A. Peeters -e-

Land van Waas-Noord. De Papoeas in Nieuw-Guinea, de laatste „primitieven“ in het oerwoud door G. De Fruyties -b- 19 u. zaal Goukensberg De Klinge -l- R. Van Puyvelde -e- 22 u.

Land van Waas-Zuid. Cursus: planten determineren -b- 9 u. CMO Waasland, Hogekouter, Sint-Niklaas -l- G. Smet -e- 12 u.

Ninove. 25-26 februari, Korhoentocht naar Nederland. Inschr. 054/33 46 70 -b- 8 u. Parking Kruispunt Den Doorn -l- L. Verschuere -e- 20 u. (zondag) -m- slaapzak, guldens, picknick.

Noord-Limburg. Infodag over beheerswerken. -b- 9 u. Wateringhuis, Oude Maai, Lommel-kolonie -l- E. Wellens -e- 12.30 u.

Noorderkempen. Dia-avond: Vlaamse amfibieën -b- 20 u. Projectiezaal rusthuis St. Michaël, Moerkantsebaan 71, Essen -l- R. Willockx -e- 23 u.

Vaartland. Beheerswerken in Broek Denaeyer -b- 9 u. Sasplein, Klein Willebroek -l- A. Willemsen -e- 17 u. -m- picknick, kap- en maaimateriaal.

Westland. Weekend op de Zeeuwse Eilanden (25-26 febr.): observatie fauna en flora -b- 8 u. station Ieper -l- P. Debeuf -e- 21 u.

26

Antwerpen-Centrum. Wandeling in de omgeving van Noord-kasteel en rond Fort Filip: Watervogels observeren langs Scheldeoevers -b- 9 u. Technicum, Londenstraat 43, Antwerpen -l- L. Vergaelen -e- 12.15 u.

Antwerpen-Zuid. Bomendeterminatie aan de hand van boomchors en knoppen -b- 9.30 u. eigen wagens, station Oude god, Mortsel, 10 u. Provinciaal Domein Vordenstein, Schoten -l- H. De Ceulaer -e- 12.30 u. -m- laarzen, loep.

Brussel. Vogelwaarneming in het Mechels Broek -b- 8.45 u. station NMBS, Mechelen -l- R. Gielen -e- 12.30 u.

Denderland. Vogels kijken in Zeeland -b- 8 u. parking Gedempte Dender, Dendermonde -l- W. D'Haeseleer -e- 17 u.

Gent. Bustocht naar Schouwen-Duiveland, Goeree-Overflakkee. Inschr. 000-0520631-32, Afd. Gent, Lovendegem, 450 F, -14j, 150 F -b- 7 u. Sint-Pietersplein, Gent -l- K. Van Beirs -e- 19 u. -m- picknick.

Klein-Brabant. Vogels kijken in Saefinge -b- 12.45 u. Peleman Puurs, 13 u. Staels Borco, 13.30 u. Emmahaven of per fiets 10 u. Staels Borco -l- H. D'Hertefelt -e- 16 u.

Maasland. Zeelandreis: omgeving Veerse meer en Wolphaartsdijk. Inschr. voor 15/02, 001-0271895-80, A. Vincken, As, 350 F, 250 F -12j -b- 7 u. Bospoort, Maaseik -l- M. Stevens -e- 16.30 u.

Mandelstreek. Busuitstap naar Zeeland en Veerse Meer. Inschr. 051/20 46 54, 400 F, kinderen + JNM 200 F, derde kind gratis -b- 6.45 u. Polenplein, Roeselare -l- P. Desmet -e- 19 u.

Meetjesland. Tocht naar Walcheren en Schouwen-Duiveland -b- 7.30 u. Markt Eeklo -l- F. Vervaeke -e- 17 u.

Rupelstreek. Watervogels observeren op natte weilanden van Sas van Wintam -b- 9 u. overzet Niel/Wintam (veer Rupeldijk) -l- E. De Keersmaecker -e- 12 u.

Schelde-Leie. Op zoek naar Sneeuwklolkjes en Wrangwortel -b- 14 u. kerk Everbeek-Boven -l- K. De Waele -e- 17 u. -m- laarzen, verrekijker, veldgidsen.

'sHeerenbosch. Kasteelwandeling te Malderen-Londerzeel -b- 14 u. ingang Lippelobos, Lippelstraat, Malderen -l- W. Van Ingelgem -e- 17 u.

Westkust. Overwintars rond het Veerse Meer -b- 7.45 u. parking Sunparks, Kinderlaan, Nieuwpoort -l- R. Billiau -e- 16.45 u.

Polen 1995

Wegens het groot aantal inschrijvingen voor Polen wordt een tweede reis ingericht van donderdag 25 mei (O.-H.-Hemelvaart) t.e.m. vrijdag 2 juni 1995. Programma, prijs en inschrijvingsvoorwaarden zijn dezelfde als voor de reis van 17 t.e.m. 25 juni 1995. Zie hiervoor Wielewaal van september 1994 op blz. 160. Er zijn nog 5 plaatsen vrij. Niet talmen dus.

GEZOCHT

Parabolische geluidsreflector voor opname van vogelgeluiden.

L. Van Keer, 089/35 67 54 (na 19 uur)

Het Klein-Brabants Reservatenfonds



De Zuidwestelijke hoek van de provincie Antwerpen is bekend onder de streeknaam "Klein-Brabant". De juiste grenzen van deze streek liggen niet vast, maar men kan stellen dat alleszins de gemeenten Bornem, Puurs en Sint-Amands er toe behoren. Deze drie gemeenten vormen de Wielewaalafdeling Klein-Brabant. Typisch voor het Klein-Brabantse landschap is dat de grote verscheidenheid in bodemtypes en gebruiksvormen aanleiding geeft tot vele landschappen en biotopen. Klein-Brabant is nog een landelijk gebied, maar door zijn ligging tussen de steden Antwerpen, Gent en Brussel ondervindt het wel een zekere verstedelijkingsdruk. Vandaar dat onze afdeling sinds 1989 begonnen is met de aankoop van natuurgebieden met de bedoeling een actief natuur- en landschapsbeheer te voeren.

Zoetwatergetijdengebied

In dit biotoop langs de Schelde is er een dynamische werking van het water; erosie- en sedimentatieprocessen vormen slikken, schorren en geulen. De combinatie van getijdenwerking met de overgang van zoet naar brak water vormt een (op Europees niveau) uniek ecosysteem. De vegetatie die zich aan deze omstandigheden kan aanpassen, bestaat voornamelijk uit riet en wilgenvloedsbossen.

Tijdens de winter zijn de slikken een pleisterplaats voor duizenden Wilde eenden, Wintertalingen en Bergeenden.

In de Scheldeschorren aan de Notelaar is het beheer voornamelijk gericht op de instandhouding van de rietvelden, en dit door regelmatige maaibeurten en het selectief kappen van wilgenopslag.

In de Egaelschorren wordt een oude griend hersteld. Dit is een wilgencultuur waarbij de twijgen ('tenen') op lage stammetjes groeien en om de drie jaar gekapt worden. Dit zogenaamde 'waterhout' wordt gebruikt bij waterwerken.



Laenenbemd Liezele.

Beemden

Beemden bevinden zich in de natuurlijke overstromingsgebieden van de beken (Molenbeek, Vliet,...) of in de verschillende depressies (Miegembeemd, Breeven, De Moeren,...).

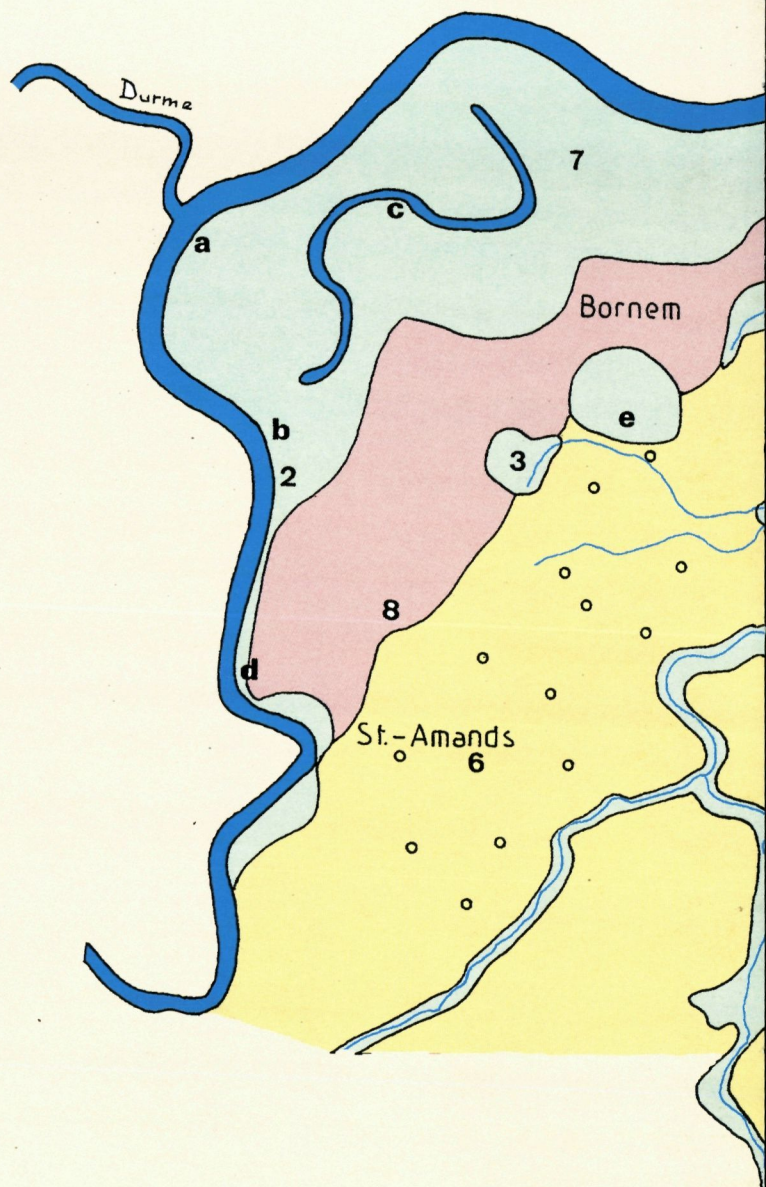
Het landschap bestond hier uit hooi- en graslanden, afgezoomd met talrijke knotwilgenrijen en elzenkanten. Dit beeld verdwijnt steeds meer door de toename van de populierenaanplantingen.

In de Laenenbemd wordt het traditionele landschap hersteld door het toepassen van een natuurvriendelijke landbouwexploitatie. Er wordt weinig bemest, niet ontwaterd, knotwilgen worden aangeplant.

In de Wilgskes wordt geëxperimenteerd met extensieve begrazing door Shetlandponys.

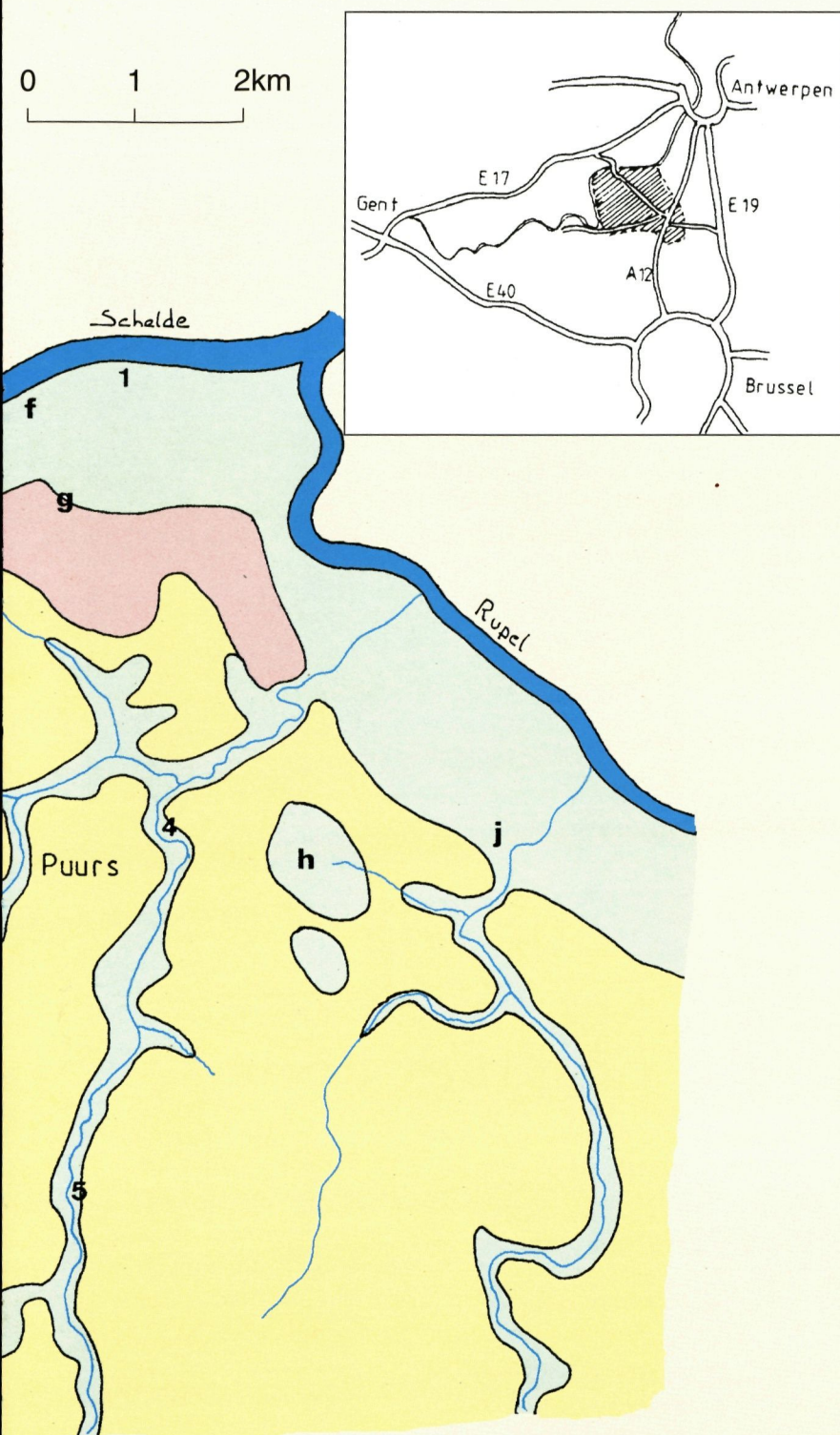
In Orchis, de Koningsbeemd en de Molenbeekvallei te Kalfort wordt de botanische rijkdom in stand gehouden door het jaarlijks maaien en hooien van de vegetatie, zonder bemesting.

- alluviaal gebied
- stuifzandgebied
- lemig zandgebied



NATUURGEBIEDEN DE WIELEWAAL

- 1 Scheldeschorren aan de Notelaar (30 ha, beheersovereenkomst)
- 2 Egaelschorren (2 ha, 03 a)
- 3 Orchis (1 ha 57 a)
- 4 Molenbeekvallei Kalfort (1 ha 04 a)
- 5 Laenenbemd (3 ha 51 a)
- 6 De Wilgskes (1 ha 45 a, beheersovereenkomst)
- 7 Spierbroek (5 ha 45 a)
- 8 Planterijen (20 ha, beheersovereenkomst)
- 9 Koningsbeemd (1 ha 25 a, beheersovereenkomst)
- 0 Vlasrootputten St. Amands



NATUURGEBIEDEN DE OVERHEID

- a Het Stort (17 ha, Vlaams Gewest)
- b Wiel van Branst (3 ha, Vlaams Gewest)
- c Eendenkooi (22 ha, Vlaams Gewest)
- d Schorre Mariekerke (2 ha, Gemeente Bornem)
- e Het Breeven (30 ha, Gemeente Bornem)
- f De Notelaar (4 ha, Vlaams Gewest)
- g Domein d'Ursel (17 ha, Provincie Antwerpen)
- h Coolhem (14 ha, Gemeente Puurs)
- i De Moeren (79 ha, Vlaams Gewest)
- j Tekbroek (12 ha, Gemeente Puurs)
- k Hof ter Zielbeek - Polder van Bree (30 ha, Gemeente Puurs)
- l Vlasrootputten Bornem

Bossen

De meeste bossen in Klein-Brabant zijn aangeplant; de natte rivier- en beekvalleien zijn omgevormd tot monoculturen van canadapopulieren. Dit zijn slechts flauwe afkooksels van de moerasbossen die hier van nature zouden voorkomen: bossen met elzen, wilgen, abelen, essen en eiken met een weelderige ondergroei van varens, mossen, zeggen, forse moeraskruiden zoals Gele lis, Kattestaart, Valeriaan en klimmers zoals Wilde hop, Kamperfoelie en Bitterzoet. In het natuurservaat Spierbroek (Scheldevallei) worden populierenbossen na kapping omgevormd tot natuurlijk bos, enerzijds door gebruik te maken van spontane evolutie en anderzijds door aanplanting met streekeigen boomsoorten.



Molenbeekvallei Kalfort.

Heide

De Scheldevallei wordt afgezoomd door een hoge stuifzandrug. Verschillende plaatsnamen (Grootheide, Hoge Heide,...) verwijzen nog naar de heidegebieden die hier vroeger waren. Het grootste deel van het stuifzandgebied werd in de loop der jaren ingenomen door woningbouw, landbouw en bosbouw, zodat van de heidevegetatie nog slechts kleine relictten zijn overgebleven. Deze plaatsen herbergen echter typische soorten zoals Struikheide, Buntgras, Muizenootje, Levendbarende hagedis,... Voor een gebied van een twintigtal hectaren aan de Planterijen wordt in samenwerking met de eigenaar een beheersplan opgesteld dat voorziet in het herstellen van een kleinschalig "heide" landschap. Schrale kruidenvegetaties wisselen hier af met kleine akkertjes, weiden en bospercelen. In dit gebied werd eveneens een oude zavelput door onze afdeling gekocht; door zijn ven-achtig karakter trekt deze plas talrijke libellen en amfibieën aan.



Breedbladige wespenorchis

Vlasrootputten

De vlasteelt was in Klein-Brabant een bloeiende nijverheid tot omstreeks WO I. In het gebied tussen Bornem en Sint-Amands getuigen nog een vijftigtal rootputten van dit landbouwverleden. Door hun typische vorm en ligging zijn het nu kleine elementen die het landschap stofferen en die een leefwereld vormen voor allerlei organismen zoals Groene kikker, Kleine watersalamander, Waterhoen, Waterviolier,...

De aanwezige elzenbegroeiing en knotwilgen herbergen Steenuil, Gekraagde roodstaart, Grasmus,... De meeste vlasrootputten hebben een lang verleden: we vinden ze reeds terug op kaarten uit de achttiende eeuw.

In het kader van de ruilverkaveling Klein-Brabant werden verschillende putten behouden en naar de gemeentebesturen overgedragen. Onze afdeling sloot met het gemeentebestuur van Sint-Amands een beheersovereenkomst af voor een vijftal vlasrootputten.

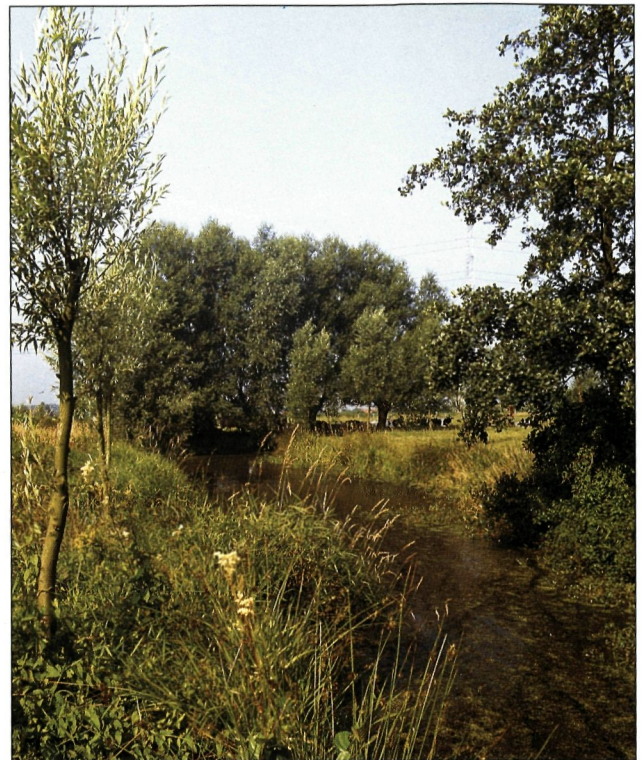
In 1993 werd de vlasrootput "De Kluis" nabij het Breeven te Bornem aangekocht.

De herwaardering van de vlasrootputten in Klein-Brabant wordt een apart project voor onze afdeling. In de eerste plaats omwille van hun belang voor natuur en landschap, maar zeker ook omwille van de uitzonderlijke mogelijkheden voor "verweving" tussen natuur en landbouw.

Tekst: H. Mees

Foto's: H. Mees, J. De Boeck, K. Grolus

Foto voorblad: Scheldeschorren aan de Notelaar.



Vlasrootput Smissen Sint-Amands.

Als de Klein-Brabantse natuur ook uw zorg is, steun dan het Klein-Brabants Reservatenfonds.

Stort vandaag nog een bijdrage op rekeningnummer 000-0319785-73 van vzw De Wielewaal, met vermelding Reservatenfonds 6, Klein-Brabant. Giften vanaf 1000F geven recht op een fiscaal attest.



Wielewaal-afdeling Klein Brabant

Voor wie De Wielewaal nog niet kent

De Wielewaal v.z.w. is sinds meer dan 60 jaar actief in heel Vlaanderen. De vereniging richt zich met zijn 53 plaatselijke afdelingen tot een breed publiek dat meer wil weten en leren over de natuur. De vereniging voert een actief aankoopbeleid omdat verwerven van natuurgebieden vaak de enige manier is om ze effectief te beschermen. Momenteel heeft De Wielewaal meer dan 400 ha natuurreservaten in eigendom en nog eens 3000 ha in beheer.

Door overschrijving van 600 F op rek. nr. 000-0319785-73 wordt u lid. U ontvangt dan per jaar 6 x ledenblad "Wielewaal" en 4 x het vogeltijdschrift "Oriolus". Elke afdeling geeft nog een eigen blad uit, waarin ze de leden op de hoogte houdt van de activiteiten in de eigen streek.

Voor inlichtingen over de Klein-Brabantse natuur en het Klein-Brabants Reservatenfonds kan u terecht bij:

Koen Grolus, Puursesteenweg 10 te 2880

Bornem, tel. 03/889.79.03

Sylvain Verbruggen, Flierke 73 te 2870 Puurs,

tel. 03/889.22.25

ZIE, EEN ZWALUW !

R. Willockx

Dit artikel geeft enige informatie over onze meest bekende zwaluw, de Boerenzwaluw. U kan deze informatie verder verspreiden door fotokopieën te maken en deze te verdelen, in scholen, bij jeugdbewegingen en bij al diegenen die met deze zaken begaan zijn.

De Boerenzwaluw

Waar zie je ze ?

De Boerenzwaluw is een zomervogel, d.w.z. dat hij hier enkel komt om te broeden. Hij woont bijna in heel Europa. De Boerenzwaluw is een insekteneter en het is daarom dat zij enkel daar voorkomt waar haar stapelvoedsel uitgebreid aanwezig is. Dus geen zwaluwen in het hooggebergte. Ook de arctische toendra van Noord-Europa of de bergtoendra's van Noorwegen en Zweden schrikken deze zwaluw af. In de zomer is daar wél een overvloedig voedselaanbod, maar het weer is er onberekenbaar: zachte temperaturen kunnen plots onderbroken worden door een koude periode, sneeuwval of dagenlang aanhoudende stormen.

Oorspronkelijk was de Boerenzwaluw een bewoner van steppen waarop kudden grote grazers voorkwamen. Rotsen, ingangen van grotten of leemwanden werden als broedplaatsen gebruikt. Pas vanaf de vorige eeuw is zij op het platteland doorgedrongen.

Door het uitbouwen van landbouwgebieden met hooilanden, weiden en veeteelt, is de Boerenzwaluw zich daar komen vestigen en heeft zij haar broedareaal kunnen uitbreiden. Ook huizen en andere gebouwen komen als broedplaats in aanmerking. Tot in de rand van dorpen en steden kunnen broedende Boerenzwaluwen gevonden worden.

Wanneer zijn ze er ?

De Boerenzwaluw komt vroeg uit haar overwinteringsgebieden. Zo zijn er reeds waarnemingen van Boerenzwaluwen in maart. Meestal maken deze „verkenner“ gebruik van perioden van gunstig weer. Maar toch zie je ze niet altijd. De hoofdmacht komt aan in april, vooral naar het einde van de maand toe.

Hoe zien ze eruit ?

Zo een Boerenzwaluw is toch echt een prachtige vogel en gemakkelijk te herkennen ook. Hét kenmerk van volwassen Boeren-

zwaluwen zijn ongetwijfeld de lange buitenste staartpennen. Geen enkele andere inheemse vogel heeft dergelijke lange buitenstaartpennen. Boven op die pennen hebben volwassen vogels enkele witte ovale vlekken. Jongere vogels hebben niet dat opvallend roodbruin op voorhoofd en keel en ook geen duidelijk verlengde staartveren.

De bovenzijde is geheel glanzend donkerblauw. De ogen zijn donker. Opvallend zijn de warm roodbruine keel en voorhoofd. De krop is afgeboord met een donkere band. De onderzijde van het lichaam is wit of roomkleurig. De onderzijde van de vleugels heeft witte dekveertjes en donkere pennen.

Over nest en jongen

Vroeger broedde de Boerenzwaluw tegen rotswanden, die gelegen waren nabij de vlakten waar het vee graasde. Nu nog maakt deze zwaluw een nest tegen de wand, maar... van een stal. De Boerenzwaluw broedt er liefst binnen in de gebouwen. Niet met enkele nesten bij elkaar, maar soms gebeurt dat wel eens. Boerenzwaluwen komen elk jaar terug naar het nest van vorig jaar of naar de plaats waar zij geboren werden. Kort na de aankomst op de broedplaatsen worden de oude nesten hersteld of worden nieuwe nesten gebouwd. Het basisnestmateriaal wordt, liefst dicht bij de broedplaats, opgehaald, meestal uit opdrogende plassen met fijn slijk. Ook plaatsen waar het vee de bodem tot slijk heeft vertrapt, worden gebruikt.

Het is op dergelijke plekjes een voortdurend op- en aanvliegen. Tussendoor wordt er een bad genomen. Bovendien zijn zwaluwen echt levenslustige vogels, want het frisse zwaluwenliedje is er voortdurend te horen. Maar het is de vogels om het slijk te doen. De zwaluwen nemen een bolletje slijk mee, dat gemengd wordt met speeksel. Hiermee wordt het zwaluwennest opgebouwd. Voor de stevigheid en als bindmiddel worden tussen de lagen slijkballetjes strootjes en droge grassen gevoegd. Al dat metselwerk resulteert

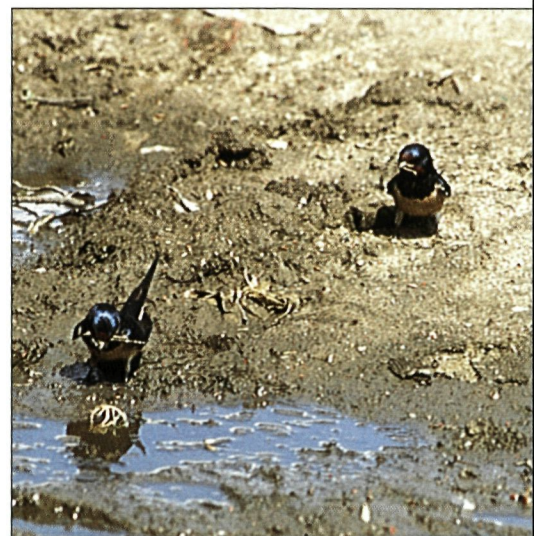
in een half schaalvormig nest, dat tegen de wand van de koestal is gebouwd, beschermd door een balk of het dak. De bodem van het nest wordt bekleed met fijne strootjes, sprietjes en donzige pluimpjes.

Na twee weken werken worden tot vijf witte eitjes met grijze of rood-bruine spikkeltjes gelegd en na ongeveer veertien dagen breken de jongen door de eischaal. Voor de ouders komt er dan een drukke periode van voedsel zoeken voor de jongen. De prooien worden meestal laag over de grond of laag boven water bejaagd. De voedselkeuze is erg uitgebreid, maar bestaat voornamelijk uit vliegen en mugen. Maar ook kevers, spinnen, libellen, vlinders en wespen worden gevoederd. Opmerkelijk is dat de jongen vaak grotere prooien krijgen aangeboden dan de oude vogels zelf eten.

De broedperiode begint bij de Boerenzwaluw eind april en dat is vrij laat. Maar toch wordt in gunstige, zonnige zomers tot drie keer na elkaar gebroed.

Een winter zonder zwaluwen

De najaarstrek kan reeds in de eerste helft van augustus beginnen. Meestal verplaatsen de zwaluwen zich dan in kleine groepjes. Op het hoogtepunt van de trek kunnen Boerenzwaluwen zich 's avonds in grotere groepen van



enkele honderden tot duizenden vogels verzamelen. Deze slaapplekken - wilgenbosjes, rietkragen of zelfs maïsvelden - bieden soms een unieke beleving voor de natuurliefhebber. Tot in de schemering blijven de zwaluwen toekomen. Na enkele rondjes worden de slaapplekken bezet. Daar lokt hun massale aanwezigheid ook andere vogels aan. De Boomvalk komt tot in de schemering op zwaluwen jagen. Een buitengewoon schouwspel is het om deze snelle valk te mogen observeren tijdens zijn jacht op een vlugge, duikende en zwenkende zwaluw. Ook Ransuilen bezoeken in de schemering en 's nachts de slaapplekken.

De Boerenzwaluwen trekken zuidwaarts en zullen op hun tocht naar West- en Centraal-Afrika, tot zelfs Zuid-Afrika, heel wat gevaren doorstaan. Hoge bergen, de tocht over de Middellandse Zee, de aanvallen van Eleonora's Valken, die in groepjes de trekkende zwaluwen belagen, de tocht

over de woestijngebieden van de Sahel... Maar elk voorjaar is er het groot nieuws dat de kranten en de TV-haalt: „De eerste zwaluwen zijn toegekomen”.

Help de Boerenzwaluw

Vroeger stonden de ramen en de poort van de stal wijd open. Ook de landbouwer was tevreden met de aanwezigheid van de zwaluwen. Ze werden gezien als geluksbrengers. Maar de kleinschalige boerderijen met stallingen met mest en stro op de vloer verdwijnen. In de plaats zijn de groot-schalige landbouwbedrijven gekomen. Er zijn nieuwe methoden, insectenbestrijding, de ramen en de poorten staan niet meer open voor de Boerenzwaluw.

Nog steeds is de Boerenzwaluw de talrijkst voorkomende zwaluw in Vlaanderen. Maar er komen berichten dat de broedparen verminderen of zelfs dat broedplaatsen niet meer ingeno-

men worden. Het is moeilijk de juiste aantallen in te schatten, maar toch denkt men bij de natuurbeschermers dat het niet zo best gaat met de Boerenzwaluwen.

Daarom start De Wielewaal in 1995 een actie waarmee de vereniging zoveel mogelijk gegevens wil verkrijgen over broedplaatsen in Vlaanderen.

U hoort hierover tijdig meer.

R. Willockx

VAN AALSCHOLVER TOT ZEIS

Krekengebied te Meerdonk (O.-VL.) fors uitgebreid

Het natuurgebied „De Keken van Saleghem” moet behouden blijven, vindt Wielewaalafdeling Land van Waas-Noord. Voor wie de huidige toestand kent in dit eens zo waardevolle kleinschalige cultuurlandschap, is dit niet zo vanzelfsprekend. Reeds meer dan 25 jaar heeft de vereniging er percelen rietmoeras (St.-Jakobsgat en Twaalfgemeet) en wielen (Het Panne-weel) in beheer. Ieder jaar wordt er door vele vrijwilligers hard gewerkt om rietzomen, hooilanden en veenmoeras te vrijwaren van verruiging en dichtgroei met wilgenopslag vanwege een te lage waterstand en toenemende bemestingsinvloeden. Aankoop van reservaat en bufferzone biedt alvast betere garanties om het krekengebied te behouden. In 1994 werden verscheidene percelen langs de kreekplassen aangekocht: wielen, weilanden en akkerland samen ongeveer 5 ha groot. Ze zijn gunstig gelegen, vlakbij bestaande reservaatpercelen en bieden vele mogelijkheden om recent vernielde biotopen te herstellen.

Bij het beheer van de weilanden zal er samengewerkt worden met landbouwers. Totnutoe werd natuurbeheer arg-

wanend bekeken door boeren uit de omgeving. Overleg en samenwerking moet hen terug vertrouwd maken met minder produktieve maar meer natuurvriendelijke landbouwmethoden. De eerste stappen zijn gezet: 2 ha akkerland werden ingezaaid met wintergraan en Italiaans raaigras om het eind volgend jaar als extensief weiland in gebruik te nemen.

Bezoekerscentrum

Voor een kleine afdeling als Waasland-Noord is de aankoop van deze percelen ondanks de steun van de overheid een zware financiële dobber. Het is dan ook een waagstuk om daarbovenop nog een oude hoeve te

kopen. Geruggesteund door het Actiecomité ter Beveiliging van het Leefmilieu op de Linker Oever (ABLO) heeft de afdeling deze unieke kans toch niet laten voorbijgaan. De boerderij ligt langs de Krekeldijk aan de voet van Het Panne-weel. Een oude boomgaard en bijhorend weiland omgeven door een hultshaag en een houtkant grenzen aan een ander reservaatperceel. Ongetwijfeld bieden woonhuis, schuur en de 8000 m² grote boomgaard en weiland ongekende mogelijkheden om allerlei activiteiten op natuureducatief vlak te ontwikkelen. Daarbij wordt naar samenwerking gezocht met andere verenigingen voor de inrichting en onderhoud van gebouwen en tuin en



de organisatie van evenementen. De uitstraling die ervan moet uitgaan zal bijdragen tot een vernieuwde belangstelling voor het hele krekengebied in Meerdonk en Kieldrecht.

Dringende oproep

Voor de aankoop van de boerderij ging de vereniging flink in het rood. Geleend geld moet terugbetaald worden. Afdeling Land van Waas-Noord rekent ook op de vrijgevigheid van alle Wielewaalleden. Steun ons met een milde bijdrage. Wij hopen u later allen uit te nodigen bij de opening van onze bezoekerscentrum. Stort op nummer 000-03 19785-73 van De Wielewaal te Turnhout met vermelding „boerderij krekengebied“. Fiscaal attest vanaf 1000 F. Van harte dank bij voorbaat.

Sneeuwuitjes Verenigde Bedrijven steunt alvast het Krekenproject

Op zondag 2 oktober jl. overhandigde de heer Van Raemdonck van „Sneeuwuitjes Verenigde Bedrijven“ uit Sint-Niklaas een cheque van 70.000 F aan Jan Dhollander, voorzitter van afdeling Land van Waas-Noord (zie foto). Dit gebeurde tijdens een bezoek van het personeel van dit textielreinigingsbedrijf aan de nieuw aangekochte terreinen in het Krekengebied te Meerdonk o.l.v. conservator Robert Cappaert. Het bedrijf had tijdens de zomermaanden een actie gevoerd waarbij, per te reinigen kledingstuk, een bedrag vrijgemaakt werd als steun voor de aankoop en uitbouw van het natuurreservaat „De Kreken van Saleghem“. Hiermee wou de firma ook de inspanningen die ze doet om milieuvriendelijk te werken extra in de verf zetten. Directie en personeel spraken vol lof over het gebied en de uitgevoerde beheerswerken. De werkers van die dag en de hele afdeling waren in hun nopjes met de aangeboden steun.

WA - Land van Waas-Noord

't Plasneetje in Retie breidt uit: nieuw natuurreservaat De Goorbossen

De Goorbossen zijn een natuurgebied van ± 59 ha in het noorden van de gemeente Retie. Dit gemeente-eigendom wordt algemeen door de Retiese inwoners beschouwd als een waardevol rustgebied en door hen gebruikt voor passieve recreatie (wandelen, fietsen, vissen...). Op het gewestplan is het gebied deels ingekleurd als bosgebied, deels als dagrecreatiezone. De Biologische Waarderingskaart beschouwt de Goorbossen globaal als biologisch waardevol, met enkel zeer waardevolle elementen. In de Groene Hoofdstructuur worden ze als natuurontwikkelingsgebied voorgesteld.

Na een lange lijdensweg van (1) voorstellen doen in milieuraad en gemeentebestuur, (2) principiële goedkeuring door de gemeenteraad, (3) onderhandelen met gemeente en Waters & Bossen, (4) effectieve goedkeuring van een beheersovereenkomst door de gemeenteraad, (5) schorsing daarvan door de gouverneur naar aanleiding van een klacht van de oppositie en een negatief advies van Waters & Bossen op basis van artikel 45 van het Bosdekreet, (6) deskundig advies inwinnen, (7) een compromisvoorstel uitwerken met de gemeente, (8) opnieuw - en tevergeefs - onderhandelen met Waters & Bossen, (9) een tegenvoorstel van Waters & Bossen en (10) nogmaals een overeenkomst met de gemeente uitwerken, werd uiteindelijk een akkoord bereikt met het gemeentebestuur en Waters & Bossen i.v.m. het beheer van de Goorbossen.

De overeenkomst

Door het gemeenteraadsbesluit van 29 september 1994 wordt het gebied opgedeeld in vier zones (zie kaartje). Een kleine 10 ha krijgt het statuut van natuurreservaat en komt in het beheer van De Wielewaal voor 10 jaar onder

de naam „Natuurreservaat De Goorbossen“ (verticaal gearceerd). Dit gedeelte bestaat uit twee zones:

zone 1: De Goorvijver (dit is het grootste gedeelte van de E34-put met oeverstroken);

zone 2: 't Plasneetje (dit was al in beheer van De Wielewaal sinds mei '93).

Voor het merendeel van de overblijvende 50 ha (zone 3) vraagt de gemeente het statuut van bosreservaat aan. Het blijft in beheer van Waters & Bossen onder de naam „Bosreservaat De Goorbossen“.

Zone 4, de zuidelijke oever van de E34-put, blijft in beheer van de Adviesraad Gemeentelijke Visvijver (het „viscomitee“). Zone 5 is een privé-eigendom.

Een ingewikkelde constructie die duidelijk de sporen van een - typisch Belgisch? - compromis draagt, maar waar uiteindelijk alle betrokkenen vrede mee nemen. Voor De Wielewaal is het belangrijk dat haar nieuwe natuurreservaat gebufferd ligt in het nieuwe bosreservaat. De voordelen van dit statuut zijn de volgende:

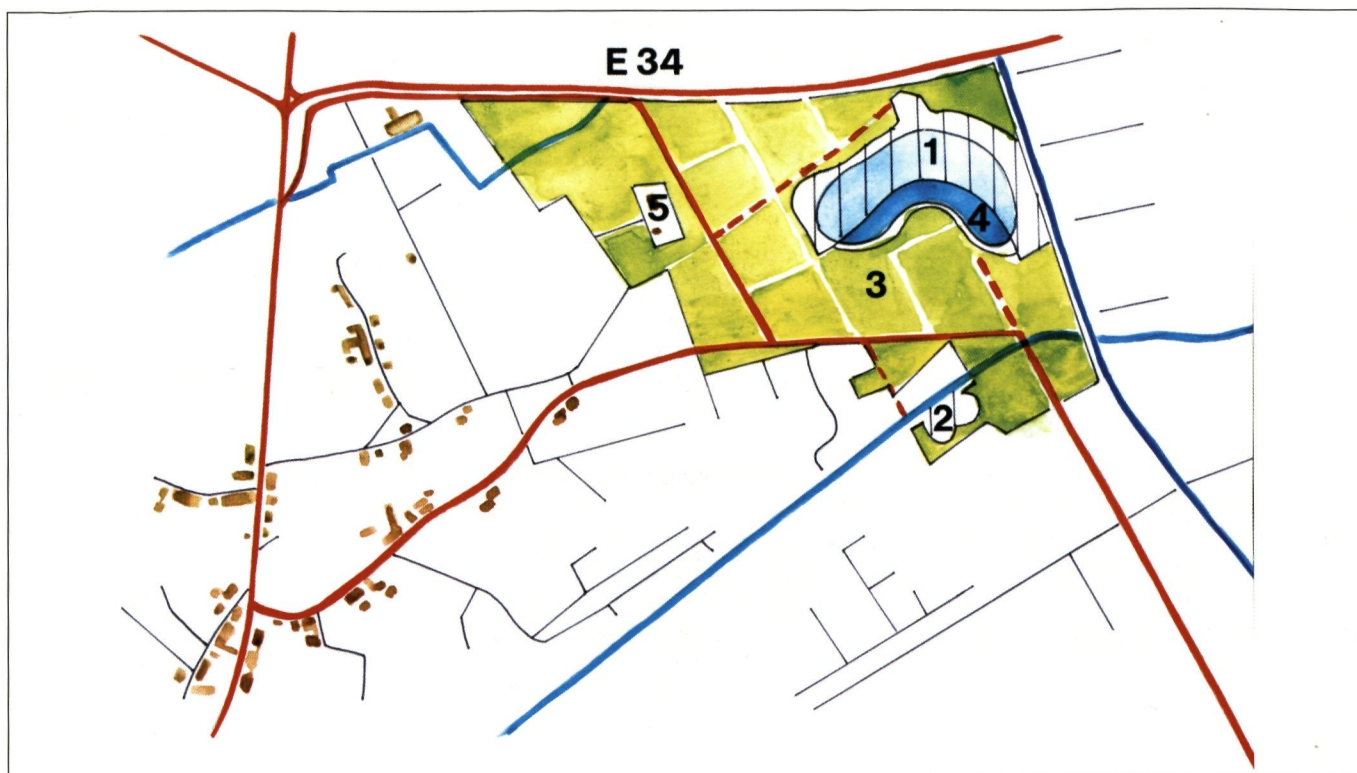
- het is in overeenstemming met artikel 45 van het Bosdekreet, dat stelt dat alle openbare bossen in beheer moeten zijn van Waters & Bossen (volgens ons is medebeheer door De Wielewaal wettelijk mogelijk, maar daarin geeft Waters & Bossen ons geen gelijk, evenmin als de gouverneur...);
- de erkenning geldt voor 27 jaar;
- de gemeente krijgt een jaarlijkse vergoeding voor inkomstenderving;
- het beheer is gericht op natuurbehoud (volgens het Bosdekreet, artikel 25);
- over het beheersplan moet een adviescommissie, waarin een vertegenwoordiger van De Wielewaal zetelt, gunstig advies verstrekken.

De natuurwaarde

Eerst het natuurreservaat zelf. 't Plasneetje is een dotterbloemhooilandje. Dergelijke natte graslanden worden zeldzaam in onze verdrogende Kempen. Over 't Plasneetje verscheen reeds een artikel in De Wielewaal van november 1993.

Van grote botanische waarde is De Goorvijver. Je zou het hem niet aangeven, maar deze pretentioze waterplas is een schoolvoorbeeld van hoe een aanslag op de natuur kan verke-





ren in een prachtig staaltje van spontane natuurontwikkeling. Deze vijver werd in 1970-'71 gegraven als zandwinningsput voor de aanleg van de E3 (nu E34). Na beëindiging van de werkzaamheden werd de E34-put de „gemeentelijke visvijver De Watering“. Buiten het gedeeltelijk beplanten en versterken van de oevers en het uitzetten van vis, werd de vijver min of meer aan de grillen en fantasietjes van Moeder Natuur overgelaten. En die heeft zich dat geen twee keer laten zeggen! In 1983 bleken enkele uiterst zeldzame plantesoorten de plas ontdekt te hebben: Moerashertshooi, Drijvende waterweegbree en Drijvende egelskop! Ondertussen zijn deze soorten echter verloren gegaan door het uitzetten van Graskarpers. Thans herbergt De Goorvijver de weligste Oeverkruidvegetatie van Retie en verre omstreken! Zeldzame parels als Oeverkruid, Kruijpende moerasweegbree, Naaldwaterbies, Gesteeld glaskroos en Pilvaren sieren 's zomers de droogvallende, ondiepe oever. In de lente zakken honderden Gewone padden vanuit hun overwinteringsholten in de omringende bossen naar de vijver af voor hun vurig liefdesspel. De vrouwtjes draperen hun dubbele eisnoeren overvloedig tussen de Kleine en Grote lisdoddestengels.

Op de oever heeft zich een rijke heidevegetatie ontwikkeld, met een mooie overgang van zeer nat naar kurkdroog

en alles daartussenin. Soorten als Dopheide, Tormentil en Koningsvaren vinden er hun stek, elf jaar geleden zelfs nog Moeraswolfskluw! Op de droge dijkhelling voelen Struikheide, Heidespurrie, mossen, zandloopkevers, graafbijen, Konijnen en Mollen zich thuis. In de Pijpestrootjesbulten verbergen zich zonnende „heislenders“ (Levensbarende hagedissen). De lucht wordt doorkliefd door libellen. In 1992 werden er 18 soorten geteld, waaronder drie zeer bijzondere: de Kanaaljuifer, de Plasrombout en de Zwervende heidelibel. In '94 ontdekten JNM'ers er 21 soorten, waaronder de Koraaljuifer, de Variabele waterjuifer en de Plasrombout.

De bossen rond de E34-put zijn vooral potentieel van grote natuurwaarde. Wat nu de Goorbossen heet, is eeuwenlang een moerasig stuk grond geweest aan de rand van de „purperen hei“ tussen Retie, Postel en Arendonk (een „goor“ is een moeras). Eind 19de eeuw moest de „nutteloze“ natte heide wijken voor de vooruitgang, in de vorm van dennebomen, die goed stouthout leverden voor de steenkoolmijnen. Dat liep overigens niet van een leien dakje. Er was een uitgekiend stelsel van afwateringsgrachten nodig om de dennen in gang te krijgen. Desondanks konden de natste gedeelten niet helemaal ontwaterd worden. Alhoewel deze relictten van vennetjes groten deels dichtgroeiden met struiken (of

volgestort werden), kunnen zij hun vroegere glorie herkrijgen... bij het juiste beheer!

Andere interessante plaatsen in de Goorbossen zijn de oevers van de Looiendse Nete en de Plasnete, die het gebied doorkruisen. Een ontmoeting met de IJsvogel behoort er tot de mogelijkheden. Verder is er ook een zeer arm, zuur eikenbosje, eens zo typisch voor de Kempen, en de talrijke Blauwe bosbessenvelden, ooit beroemd „tot in 't stad“ (Turnhout), nu op hun retour...

Het beheer

Wat betreft de Wielewaal-plannen voor de Goorbossen hebben wij van in het begin met open kaarten gespeeld: het voorstel is gelanceerd in de milieuraad van Retie en pas daarna aan gemeentebestuur en gemeenteraad doorgespeeld. Dat zal zo blijven: waar nodig zal er overleg gepleegd worden met alle betrokkenen. De Goorbossen hebben immers vele „medegebruikers“: vissers, wandelaars, bosbeheerders... En misverstanden en wanvoorstellingen zijn vlug geboren!

't Plasneetje zal blijvend beheerd worden als „Kempense beemd“. Bij de Goorvijver staan twee doelstellingen centraal:

1. de Oeverkruidvegetatie moet zo weelderig mogelijk gehouden worden, d.w.z. een seizoensgebonden wisselende waterstand onderhouden (dat is

trouwens wat ook de vissers willen) en agressieve waterplanten intomen (bijv. lisdodde maaien);

2. op de oever moet gestreefd worden naar een gezond heidebeheer, d.w.z. boomopslag van berken en dennen verwijderen en afplaggen om Pijpestrooite in te tomen en Moeraswolfsklauw terug te krijgen (op lange termijn valt misschien begrazing te overwegen).

Voor de Goorbossen heeft Waters & Bossen, in afwachting van de erkenning als bosreservaat, zich ertoe verplicht binnen de zes maanden een beheersplan op te stellen en voor te leggen aan een adviescommissie bestaande uit vertegenwoordigers van de gemeente, Waters & Bossen en De Wielewaal. Er zou uitgegaan worden van een rapport van de plaatselijke boswachter. Daarin is sprake van

- het verderzetten van de evolutie naar gemengd bos, door enkel nog dennen periodiek te kappen en zo doende spontane opslag van loofhout te bevorderen, met uitzondering van Amerikaanse vogelkers, die gelukkig nog relatief weinig voet aan de grond heeft gekregen in de Goorbossen;
- het verhogen van het waterpeil in de vennetjes door het afdammen van bepaalde grachtjes;
- het boom- en struikvrij maken van één of enkele vennetjes plus oeverstroken;
- eventueel machinaal uitdiepen van een ven.

Je merkt het al: aan plannen geen gebrek. Maar dat betekent ook: veel werk aan de winkel! Voor de uitvoering daarvan zullen we kunnen rekenen op de gemeente en Waters & Bossen, maar zullen we het toch vooral

moeten hebben van vrijwilligers. Hopelijk komen velen het enthousiasme van de conservators daadwerkelijk delen. Natuurlijk ben je ook altijd welkom in De Goorbossen voor het pure natuurgeenot!

Voor meer informatie i.v.m. De Goorbossen kan je altijd bij de conservators terecht:

Danny Van der Veken, Wenen 6, 2470 Retie, tel. 014/37 22 50

Staf Helsen, Raapstraat 18, 2470 Retie, tel. 014/37 79 86

Roger De Laat, Obroek 77, 2470 Retie, tel. 014/37 06 63.

Goed om te weten

Dagvlinders, ze bestuderen om ze te beschermen

De natuur doet het in Vlaanderen niet goed. Een hele portie maatregelen zijn dringend nodig om de restanten van het „oude“ natuurrijke landschap met bijhorende fauna en flora, te beschermen en te herstellen om dit alzo duurzaam te behouden. Om in het natuurbeleid niet steeds in een „best guess“-scenario te hervallen, is kennis en onderzoek erg belangrijk. Traditioneel wordt het natuurbehoud, en concreet het beheer en inrichten van terreinen, gestuurd vanuit botanische en ornithologische interesses. Dit is zonder enige twijfel erg verdienstelijk, maar blijkt voor het behoud van volledige leefgemeenschappen niet steeds adequaat. Ongewervelden vallen vaak uit de spreekwoordelijke boot. Met meer dan 35% verdwenen inheemse soorten, zijn dagvlinders één van de meest bedreigde diergroepen in Vlaanderen. De Vlaamse Vlinderwerkgroep v.z.w. werd opgericht om hieraan dringend wat te doen. En u kan helpen!

Dagvlinders in Vlaanderen

Zoals uit de Voorlopige Atlas van de Vlaamse Dagvlinders (Maes & Daniëls

1993) blijkt, is meer dan een derde van onze inheemse standvlinderssoorten uit Vlaanderen verdwenen (Van Dyck, 1994). Dit is een fenomenale terugval in biodiversiteit. Net als in Wallonië (Goffart et al 1993), verwachten we bovendien dat het overgrote deel van de nog actuele standvlinders zowel in verspreiding als in aantal achteruit is gegaan. Deze tendens is niet uniek in België, maar lijkt in Noordwest-Europa het meest uitgesproken in Nederland (van Swaay 1990) en Vlaanderen.

Het verdwijnen van geschikte leefgebieden vormt de kern van het probleem. Die leefgebieden kunnen fysiek verdwijnen door bv. woonuitbreiding of wegeninfrastructuur, ofwel kunnen gebieden hun geschiktheid kwijtspeelen door een negatieve milieu-invloed of door een slecht beheer. De meeste van onze oorspronkelijke dagvlinders, en zeker de reeds verdwenen soorten, zijn gebonden aan schrale, dus niet bemeste, biotopen. Dagvlinders stellen bijzondere eisen aan hun leefruimte. Zo is het voorkomen van de waardplant (voedselplant voor de rupsen) een noodzakelijke, maar geen voldoende voorwaarde voor het voorkomen van een vlinder. De Kleine ijsvo-

gelvlinder legt zijn eitjes op de Wilde kamperfoelie, maar lang niet alle bossen met deze heester worden door die prachtige vlinder bevolkt.

Als we de ecologische kenmerken beschouwen, merken we dat de soorten die achteruitgaan, of reeds verdwenen zijn, voornamelijk voorkomen in halfnatuurlijke landschappen die zelf sterk bedreigd zijn; schrale, bloemrijke



Citroenvlinder.

foto: Y. Peeters, Duffel

graslanden, vochtige loofbossen, moerassen, droge en vochtige heiden, enz. Enkele soorten die zich goed handhaven of zelfs uitbreiden, zoals Kleine vos en Klein koolwitje zijn veel minder aan een bepaald type leefgebied gebonden. Een vervanging op landelijke schaal van meerdere gespecialiseerde soorten door enkele generalisten, kunnen we als het banaal worden van onze vlinderfauna omschrijven. Ook bij andere dier- en plantegroepen stelt men vergelijkbare patronen vast.

Ondanks deze weinig fraaie situatie, vliegen toch nog een aantal soorten die op Europese schaal bedreigd zijn, in Vlaanderen rond. Voorbeelden zijn het Gentiaanblauwtje en de Veldparelmoervlinder. Het belang van beschermingsmaatregelen voor deze soorten en hun leefgebieden reikt dan ook veel verder dan de Vlaamse grenzen. Bovendien vormt het voorkomen van bepaalde vlindersoorten een aanduiding voor een waardevolle landschaps- of biotoopkwaliteit waarbij karakteristieke planten- en dierengemeenschappen kunnen leven (Bink 1992, Roos & Vintges 1992). Vlinders zijn met andere woorden bruikbare indicatorsoorten voor natuurkwaliteit. Langdurig en regelmatig tellen van deze organismen langsheen vaste trajecten (monitoring) legt veranderingen in het voorkomen en de talrijkheid van deze soorten bloot. Op deze wijze kan op een relatief goedkope manier een meetnet voor natuurkwaliteit worden opgezet.

Rekening houden met ongewervelden, in het bijzonder dagvlinders, is in het natuurbeheer van sommige Europese landen flink ingeburgerd. Koplopers zijn ongetwijfeld Groot-Brittannië en Nederland. De stuwende organisaties, respectievelijk Butterfly Conservation en de Vlinderstichting, werken nauw samen met enerzijds natuurbehoudsverenigingen en anderzijds overheidsdiensten bij het opstellen van ecologische atlassen, rode lijsten, het plannen en uitvoeren van beheers- en voorlichtingsprojecten enz. Het weze duidelijk dat in België, en meer bijzonder in Vlaanderen, het natuurbehoud nog een flinke achterstand in te halen heeft.

Cijfers tellen

Een behoorlijk natuurbehoudsbeleid en het natuurbeheer, heeft nood aan afdoende wetenschappelijke informatie. Dat is voor dagvlinderbescherming niet anders. Inventariseren en monitoring zijn van onmisbare waarde om de toestand van onze natuur te evalueren.

De resultaten van dergelijke inspanningen leveren bruikbaar cijfermateriaal op, en geen vage impressies dat er wat aan de hand zou kunnen zijn. In vele gebieden wordt wel beheerd, maar de effecten van het beheer op de aanwezige dier- en plantepopulaties vergeet men te meten. Dit is werkelijk zonde, aangezien dit de enige correcte manier is om het beheer te evalueren, en in een volgende fase ook op andere terreinen gaan toe te passen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in heel wat natuurreservaten dagvlinders blijven achteruitgaan of zelfs verdwijnen. De oorzaak ligt vaak in de slechte algemene milieukwaliteit en het toenemend ruimteverbruik, maar de invloed van vlinderonvriendelijke beheerstechnieken mag niet onderschat worden. Onze natuur is schaars, we gaan er dan ook beter op een verstandige manier mee om.

De basis voor een dagvlinderbeschermingsplan is een voldoende gedetailleerd beeld van de toestand van deze insecten in de loop van de laatste decennia. De Vlinderwerkgroep bundelt daartoe alle historische en recente informatie. Het is de bedoeling om de verspreidingsgegevens tesamen met ecologische informatie in een boek „Dagvlinders in Vlaanderen“ uit te brengen.

De Vlinderwerkgroep vzw

De Vlinderwerkgroep kende haar geboorte binnen de Jeugdbond voor Natuurstudie & Milieubescherming. Na twee jaar intensief werken, lag de Voorlopige Atlas van de Vlaamse Dagvlinders op tafel. Daarna werd de Vlinderwerkgroep tijdelijk ondergebracht bij Natuurreservaten vzw, om nu een

eigen vzw-leven te leiden. Het is niet de bedoeling om een nieuwe ledenvereniging te zijn, want dat zou een verdere versnippering van het natuurbehoudsfront betekenen. Wel zal de Vlinderwerkgroep haar lijn doortrekken, met name door veldmedewerkers te groeperen voor enerzijds inventarisatie-, monitoring- en onderzoekswerk en anderzijds voor adviserend werk en educatieve projecten rond dagvlinderbescherming. Het is de nooit aflatende inzet van vele vrijwillige medewerkers die dit mogelijk maakt. De Vlinderwerkgroep probeert om met de diverse natuurverenigingen (ondermeer De Wielewaal, Natuurreservaten, JNM, enz.) maar ook met overheidsdiensten, maximaal samen te werken om haar studiewerk zo goed mogelijk uit te bouwen en te vertalen in concrete maatregelen voor een beter natuur- en landschapsbeheer, en dus voor dagvlinderbescherming. Ook jij kan hierbij helpen door oude of nieuwe vlinderwaarnemingen door te sturen (zie kader), zodat wij een steeds beter zicht krijgen op het vroeger en huidige dagvlinderbestand. Alvast bedankt namens de Vlinderwerkgroep!

Hans Van Dyck, Kastanjelaan 49,
2200 Herentals, tel. 014/21 12 99
(foon), 014/23 91 94 (fax)

Literatuur

- Bink F., 1992. *Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa*. Uitgave i.s.m. Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland & Unie van Provinciale Landschappen. Schuyt & Co.
- Goffart, P., Bague, M. & De Bast, B. 1993. *La situation des Lépidoptères Rhopalocères en Wallonie, ou Que sont nos papillons*

Op zoek naar... vlinderwaarnemingen.

1995 is het laatste jaar waarin de Vlinderwerkgroep vzw gegevens verzamelt voor de publikatie van „Dagvlinders in Vlaanderen“. Het zou werkelijk zonde zijn als uw recente of oude vlinderwaarnemingen niet gebruikt worden. We vragen dan ook uitdrukkelijk om ons alle dagvlindergegevens waarover je beschikt op te sturen. Waarnemingen uit oude of recente veldagenda's, uit lokale tijdschriften en rapporten, uit privé-collecties, enz. zijn alle welkom op onderstaand adres. Over de grotere tijdschriften beschikken we zelf, maar de lokale blaadjes (bv. van Wielewaalafdelingen) zouden wel eens flink wat vlindergegevens kunnen bevatten. Een volledige waarneming ziet er als volgt uit:

Soort - Plaats (Gemeente + toponiem) - datum - aantal individuen - UTM-code. Vergeet zeker niet het huidige adres van de waarnemer te vermelden. Voor gegevens uit tijdschriften of rapporten moet je naast de waarnemer ook het tijdschrift, jaargang en nummer vermelden. U kan natuurlijk ook copies uit die lokale publikaties opsturen. Ook al zijn de waarnemingen niet helemaal volledig, zo snel mogelijk opsturen in het motto: t.a.v. Dirk Maes, Adolf Buyllaan 58, 1050 Brussel.

devenus? *Bulletin & Annales de la société royale belge et d'Entomologie.*

Maes, D. & Daniëls, L. 1993. *Voorlopige Atlas van de Vlaamse Dagvlinders.* Euglena. Jeugdbond voor Natuurstudie & Milieubescherming.

Roos, R. & Vintges, V., 1992. *Het milieu van de natuur - herkennen van verzuring, vermeting en verdroging in de natuur.* Stichting Natuur en Milieu, Utrecht.

Van Dyck, H. 1994. *Voorlopige Balans van de Dagvlinders in Vlaanderen.* Rapport van de Vlinderwerkgroep.

van Swaay, C.A.M., 1990. An assessment of the changes in butterfly abundance in The Netherlands during the 20th century. *Biological Conservation*, 52, 287-302.

JNM-zoogdierinventarisatie. Zoogdierwaarnemingen gevraagd!

Wat?

Om de verspreiding en het voorkomen van de Vlaamse zoogdieren beter te leren kennen werd begin de jaren '80 een inventarisatieproject opgestart door ZoogdierenWerkGroep (ZWG) van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming. Dit resulteerde in 1986 in de publikatie van 'Zoogdieren-inventarisatie van Vlaanderen (1976-'85).

Ondertussen is er (waarschijnlijk) heel veel veranderd. Denken we hierbij maar aan de opgang van de Vos. De Eikelmuis zou opgerukt zijn. De Waterspitsmuis zou spectaculair in aantal zijn afgenomen door de watervervuiling. De opkomst van bat-detectors heeft ervoor gezorgd dat we nu al iets te weten zijn gekomen over vleermuizen in de zomer. De technologie heeft ervoor gezorgd dat kaartjes nu met computer kunnen verwerkt worden,... Daarom besloot opnieuw diezelfde ZoogdierenWerkGroep die inventarisatie opnieuw uit te voeren. Na het succesvolle JNM-Dagvlinderproject en JNM-Libellenproject zijn we ervan overtuigd dat een JNM-zoogdierinventarisatie zeker moet lukken.

Het is de bedoeling op korte termijn zoveel mogelijk JUISTE informatie van zoogdieren in Vlaanderen te verzamelen. Daarbij zijn ook waarnemingen van algemene soorten uiterst belangrijk. Van vele streken zijn immers geen recente gegevens meer bekend! Ons uiteindelijke streefdoel is in 2000 een 'Atlas van de Vlaamse zoogdieren' uit te geven.

Voor de plaatsbepaling van de waarnemingen maken we gebruik van de UTM-code. Deze code bestaat uit hok-



Drinkende eekhoorn.

foto: Chr. Onkelinx

ken van 1 op 1 km die op de nieuwe staffkaarten afgedrukt staan (als een roze raster).

Wel moet benadrukt worden dat voor alles de juistheid van de waarnemingen van belang is. Duizenden waarnemingen verliezen hun wetenschappelijke waarde als ze 'besmet' zijn met foutieve gegevens van prestigeverzamelaars of onnauwkeurige medewerkers. Pas als iedereen zijn best doet om nauwkeurig te werken, kan de inventarisatie tot goede resultaten leiden!

Wie?

Het is zeker niet de bedoeling de inventarisatie te beperken tot de leden van de JNM, wel integraal! Nu al

heeft de Vleermuizenwerkgroep van Natuurreservaten al z'n waarnemingen doorgegeven. Hopelijk kunnen we dat binnenkort ook van u zeggen! Iedereen die ooit een zoogdierwaarneming (van Konijn tot Otter) deed en doet, wordt vriendelijk maar beslist verzocht zijn/haar waarnemingen op te schrijven en door te sturen. Wie zich als medewerker meldt wordt regelmatig op de hoogte gehouden van de inventarisatie. Alle waarnemingen zijn van belang!

Hopelijk, Wielewaler, kunnen we voor zo iets ook op u rekenen! Want nu weten we al dat in vele Wielewaal-afdelingen alle zoogdierwaarnemingen systematisch opgeschreven worden. Hopelijk komen die dan ook zo vlug mogelijk bij ons terecht ?!

Hoe?

U kan meehelpen door het hele jaar rond goed uit de doppen te kijken en zoveel mogelijk waarnemingen te verzamelen en te noteren op waarnemingsformulieren. Deze formulieren kan u gratis bestellen bij de JNM-zoogdierinventarisatie. Mogelijk hebt u nog waarnemingen van voorgaande jaren. Het spreekt voor zich dat u die gegevens ook mag opsturen. We willen nu eenmaal terugwerken tot dat jaar '86. U kan ook meehelpen door ons adressen door te geven van andere zoogdierliefhebbers, die misschien nog niet op de hoogte zijn van het project.

Boeken?

Over zoogdieren bestaat weinig goede nederlandse literatuur.

Vroeger had men 'Zoogdieren van de Benelux' maar helaas is dit boek overal uitverkocht.

Onlangs verscheen echter een prachtig nieuw boek:

Zoogdieren van West-Europa

door Rogier Lange, Peter Twisk, Alphons van Winden en Annemarie van Diepenbeek, 1994, 400 pp. (JNM-leden 935 F., niet-leden 1050 F.). Dit boek is te bestellen op het JNM-secretariaat.

Nog enkele tips:

- U kan altijd gratis waarnemingsformulieren en veldboekjes bestellen op ons Bondssecretariaat.
- Een kleurenfolder met de voorstelling van het project ligt op u te wachten, als u erom vraagt.
- Hoe u met UTM-codes moet werken, kan u te weten komen door het artikel 'Hoe werken met UTM-codes' gratis aan te vragen.
- Ook waarnemingen van vroegere jaren (uit oude excursieverslagen, notaboekjes, oude verslagen van inventarisaties) zijn meer dan welkom. Deze gegevens laten ons immers toe om naar het verleden terug te werken.
- In uw buurt lopen ongetwijfeld nog mensen rond die naar zoogdieren kijken. Mogelijk weten die nog niets af van de JNM-zoogdierinventarisatie. Mogen we erop rekenen dat u die overtuigt om hun gegevens door te sturen?

Stijn Vanacker, namens de JNM-zoogdierinventarisatie

Kortrijksepoortstraat 140
9000 Gent
tel (09) 223 47 81
fax (09) 223 28 05

Vierde contactdag van Likona

De Limburgse Koepel voor Natuurstudie (LIKONA) organiseert voor de vierde maal een contactdag voor inventariseerders. Deze gaat naar jaarlijkse traditie door in het L.U.C. te Diepenbeek en wel op zaterdag 21 januari 1995. LIKONA is een samenwerkingsverband van een aantal werkgroepen die actief zijn op het vlak van bescherming van bedreigde plant- en diersoorten. Zij inventariseren, brengen veldgegevens samen en voeren acties. Met deze contactdag is het andermaal de bedoeling alle mensen die de Limburgse natuur onderzoeken, of hierin geïnteresseerd zijn, samen te brengen.

Vanaf 9.30 uur kunnen zowel de leden als niet-leden inschrijven. Na een plenaire zitting om 10.00 uur vergaderen de aparte werkgroepen om 10.15 uur: de Limburgse Plantenwerkgroep, Mycolim de paddestoelenwerkgroep, de Provinciale vogelwerkgroep, de Herpetologische werkgroep, de Vleermuizenwerkgroep, de Dassenwerkgroep, de Werkgroep Ongewervelden, de Werkgroep Vissen en de Werkgroep Geologie.

In de ruime inkomhal van het L.U.C. zullen alle werkgroepen door middel van een poster, infostand of workshop zichzelf voorstellen en hier kunnen geïnteresseerden terecht met hun vragen of zich eventueel aansluiten.

Tijdens de middagpauze worden door diverse instanties boekenstands verzorgd. Van deze gelegenheid zal het PNC ook gebruik maken om de beschikbare en recent ontwikkelde uitleenbare veldstudiematerialen voor te stellen, en kan men kennismaken met de stand van zaken rond de ondersteuningsovereenkomsten, inventarisatiesystemen,... kortom te veel om op te noemen. Uiteraard zullen ook de LIKONA-publikaties worden aangeboden. Een must voor natuurliefhebbers die op de hoogte willen blijven van de recente ontwikkelingen met betrekking tot de Limburgse natuur. Ook de Limburgse Plantenatlas en de recent verschenen Broedvogelatlas zullen te koop aangeboden worden.

In de namiddag worden voordrachten gegeven over recent wetenschappelijk onderzoek in Limburg. Vanuit zijn jarenlange ervaring in, en betrokkenheid bij de Vallei van de Zwarte Beek zal Willy Vanlook de effecten van het gevoerde beheer op de vegetaties toelichten. Tien jaar onderzoek naar de vliegen en wespen langs de Bosbeek

biedt Luc Crêvecœur de gelegenheid interessante waarnemingen en resultaten te verduidelijken.

Eddy Dupae zal het hebben over zijn inventarisaties van Patrijzen in ruilverkavelingsgebieden in Zuid-Limburg, en de toepassing van een theoretisch populatiemodel op die gegevens.

Loopkevers vormen een zeer soortenrijke insectengroep en hun voorkomen en verspreiding werden reeds sedert de vorige eeuw bestudeerd. Konjev Desender onderzocht in de loop van 1989 diverse oevers van de Grensmaas en stelde de aanwezigheid vast van bijzonder zeldzame of bijna uitgestorven soorten met een merkwaardige ecologie. Zijn verhaal komt vlak na de pauze. Dat het ringen van vogels wetenschappelijk interessant is en noodzakelijk hoeft niet gezegd. Paul Van Sanden en Hubert Lehaen, deskundigen terzake, zullen een overzicht geven van waarnemingen en resultaten in Limburg.

De vele leden van de werkgroepen, maar ook alle overige geïnteresseerden worden uitgenodigd om deel te nemen, en deze uitnodiging geldt uiteraard ook buiten de provinciegrenzen. De deelname is gratis, maar inschrijving is gewenst! Indien u een warme maaltijd wenst te gebruiken, dient u hiervoor te reserveren door 200 F te storten vóór 15 januari 1995 op rekeningnummer 000-0400447-31 van het Provinciaal Natuurcentrum, Ontvangsten met de vermelding „Contactdag '95”.

Voor inlichtingen en inschrijvingen kunt u tijdens de kantooruren terecht bij het Provinciaal Natuurcentrum, Afdeling 2: Natuuronderzoek en -sensibilisering, Zuivelmarkt 33 te 3500 Hasselt, tel. 011/21 02 66, fax 011/23 50 90.

Limburgse Koepel voor Natuurstudie stelt derde jaarboek voor!

Het LIKONA-jaarboek '93 heeft weer heel wat te bieden. Achter de frisse, nieuwe cover gaan diverse interessante artikels schuil. U vindt er bijdragen over:

- * de vormvarianten van *Hemipneustus striatoradiatus* en *Hemiasper prunella* (dit zijn twee soorten zeeëgels) uit het Boven-Krijt van Limburg door E. Defour, T. Geussens, L. Indeherberge en V. Strijbos. Dit artikel werpt een licht, mede door de mooie

foto's, op de prachtige fossielen die in Limburg kunnen gevonden worden;

- * de effecten van heidebeheer op Struikhei, Pijpestrootje en Bochtige smele door H. Syen. Onze heidegebieden blijven nog steeds parels van landschappen die zowel voor het natuurbehoud als voor het toerisme van groot belang zijn. Ze worden onder andere door vergrassing bedreigd. Over deze concurrentie tussen grassen en heide gaat dit artikel;
- * de planten op winterdijken langs de Grensmaas door L. Allemeersch. Hieruit blijkt dat de veel besproken Maasdijken (naar aanleiding van de overstromingen van deze winter) een interessante plantengroei dragen;
- * de verspreiding van de Maretak in Limburg door J. Geusens. In dit artikel wordt de eigenaardige verspreiding van deze, voor Zuid-Limburg toch wel merkwaardige, boombezonende parasitaire plant in detail uit de doeken gedaan;
- * de dagvlinders in Limburg: vroeger en nu, door D. Maes en L. Daniëls. Dit artikel geeft een globale vergelijking tussen het vroegere voorkomen van dagvlinders in Limburg en het huidige dat we kennen uit het groot-scheepse vlinderproject van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubeheer (JNM) sinds 1991. Ook voor deze diergroep is de balans niet gunstig. Meer dan de helft (!) van de standvlinders is uitgestorven of achteruitgegaan. In Vlaanderen neemt Limburg echter een belangrijke plaats in omdat heel wat soorten hier het talrijkst voorkomen;
- * de loopkevers langs de Grensmaas door K. Desender, J.P. Maelfait, J. Stevens en L. Allemeersch. Ook uit dit verhaal blijkt het belang van Limburg, en meer bepaald de Grensmaas, voor de kevers in kwestie. In de oevers van de Maas leven een aantal speciaal aangepaste kevers die voor de rest in Vlaanderen en België nauwelijks voorkomen. Een reden temeer volgens de auteurs om met het beheer van de Grensmaas voorzichtig om te springen;
- * de Hoornaar „terug van weggevoest“ door M. Asperges, L. Crèveœur en B. Vanderlee. Dit artikel meldt de opvallende toename van de Hoornaar of Horzel, onze grootste wespesoort;
- * de Vroedmeesterpadden in Haspengouw door D. Bauwens en I. Schops.

Dit verhaal beschrijft een van de meest spectaculaire ontdekkingen van het afgelopen jaar in de Limburgse natuur. Borgloon blijkt de grootste populatie Vroedmeesterpadden van Vlaanderen te huisvesten. Het is de onderzoekers een raadsel hoe dit zo lang onopgemerkt kon blijven. Een reden temeer om te aanvaarden dat continue inventarisatie lonend blijft. De populatie wordt in het artikel uitgebreid besproken. Een schaduwzijde van de ontdekking is dat de soort zeer kwetsbaar is geworden. Hier dringen beschermingsmaatregelen zich op;

- * de vegetatie en broedvogelsamenstelling in Limburgse moerasgebieden door S. Beyen en F. De Ridder. Dit artikel gaat in op de relatie tussen de gegevens van de „Broedvogelatlant van Limburg“ (die onlangs verscheen) en de „Biologische Waarderingskaart“ althans voor wat betreft de moerassen;

Het artikel tracht de achteruitgang van de moerasvogels te verklaren. De commentariseerde literatuurlijst van alles wat elders in vaktijdschriften en rapporten over de Limburgse natuur verschenen is, werd in dit derde jaarboek weer zorgvuldig samengesteld. De verschillende LIKONA-werkgroepen brengen achteraan verslag uit van hun activiteiten en belangrijke meldingen voor het werkjaar 1993. Voor al wie wil blijven met de kennis van de Limburgse natuur is dit jaarboek '93 andermaal een onmisbaar document.

Het boek kan besteld worden door 400 F te storten op rekeningnummer 000-0400447-31 van het Provinciaal Natuurcentrum, Ontvangsten, met de vermelding „LIKONA-jaarboek '93“. Ook de eerste twee edities zijn nog in voorraad. Geïnteresseerden kunnen intekenen voor de drie boeken door 1.000 F te storten op bovenstaand rekeningnummer met de vermelding „LIKONA-Jaarboeken '91 + '92 + '93“.

U kunt de boeken ook bekomen bij het onthaal van het Provinciaal Natuurcentrum.

BVNF: Bond Verantwoorde Natuurfotografie 15 jaar jong!

Voor vele fotografen en natuurliefhebbers is onze vereniging allang geen onbekende meer. Aan diegenen die onze werking nog niet kennen willen we even in het kort onze vereniging voorstellen.

Toen de betaalbare kleinbeeldcamera's de Europese markt veroverd hadden tegen het einde van de jaren '70, nam het aantal mensen die zich ook met natuurfotografie gingen bezighouden, flink toe. Vanwege allerlei schadelijk en natuuronvriendelijk optreden begonnen natuurfotografen toen een slechte reputatie te verwerven bij natuurbeschermers.

In de overtuiging dat het anders kon en hoorde, besloten enkele natuurfotografen toen iets te ondernemen om die situatie te veranderen. Om hun inspanningen te bundelen en meer gewicht te geven werd de Belgische Vereniging voor Natuurfotografen (BVNF) opgericht. In de daarop volgende jaren werd BVNF vooral in Vlaanderen als vereniging uitgebouwd. In 1986 werd ze omgevormd tot Bond Verantwoorde Natuurfotografie en aldus is BVNF nu reeds 15 jaar bezig met het promoten van een natuurvriendelijke natuurfotografie, zowel bij fotografen als bij de gebruikers van (natuur-) fotografisch materiaal.

Het ledenaantal schommelt tussen de 150 en 250. Het lidmaatschap houdt evenwel in, dat men zich strikt houdt aan de gedragsregels voor natuurfotografie zoals die binnen de BVNF werden vastgelegd. Elke laatste vrijdag van de maand is er een ledenvergadering te Antwerpen met een 50-tal aanwezigen, waarop dia-materiaal getoond en besproken wordt, wat de kwaliteit van de opnamen zeker ten goede komt. Ook te Gent vergadert een kleine groep maandelijks.

Voor de leden is er het driemaandelijks tijdschrift „Objectief“ maar ook niet-leden kunnen zich hierop abonneren.

De vereniging beschikt over een uitgebreide diatheek, en zowel natuurbeschermingsverenigingen als commerciële uitgeverij hebben de weg naar dit fotomateriaal gevonden. De laatste jaren zijn enkele van onze fotografen met hun werk ook tot internationale publicaties doorgedrongen.

BVNF beschikt verder ook nog over een fototentoonstelling die kan ontleend worden, en verenigingen doen ook regelmatig op ons een beroep voor een dia-voordracht. In '94 werd ook tweemaal met succes een cursus natuurfotografie ingericht. Om de twee (nu drie) jaar komen wij met een wat grotere manifestatie naar buiten en de volgende keer is dat in maart 1995 te Wilrijk (zie verder), en u wordt hier nu reeds hartelijk op uitgenodigd.

Wie interesse heeft voor natuurfotografie-met-een-hart-voor-de-natuur, kan ook gerust eens langs komen op onze maandelijkse vergadering of contact opnemen met het secretariaat (Picardielaan 45, 2970 Schilde, Tel. 03/384 24 18).

Fons Van den heuvel

De natuur leren kennen om de aarde te beschermen

In januari-februari '95 starten op verschillende plaatsen in Vlaanderen cursussen voor natuurgids.

Waar?

- provincie Antwerpen: Edegem, Puurs, Geel, Hoogstraten;
- provincie Brabant: Sint-Pieters-Leeuw;
- provincie Limburg: Bokrijk
- provincie Oost-Vlaanderen: Eeklo
- provincie West-Vlaanderen: Oostkamp, Oostende, Kortrijk.

Inhoud?

Er zijn een 30-tal activiteiten onder de vorm van voordrachten (inleiding tot de plantenwereld, dieren en hun milieu, inleiding tot de ecologie, inzicht in de seizoenswisseling, planten op naam brengen, ontstaan van een landschap, studie van het bos, de heide, waterrijke gebieden, zee, strand en duinen, inzicht in de algemene milieuproblematiek, enz) en excursies naar de mooiste gebieden uit de streek.

Wanneer?

Telkens op zaterdag (voor- of namiddag)

Voor wie?

De cursus is bedoeld voor leerkrachten, jeugdleiders, leden van natuurverenigingen, leden van sociaal-culturele organisaties en tenslotte voor iedereen die geïnteresseerd is in de natuur en het milieu. Het is geen cursus voor specialisten maar wel een algemene basiscursus. Ook personen die niet de bedoeling hebben natuurgids te worden, zijn welkom.

Kosten?

3.900 F alles inbegrepen (uitgebreid handboek, autocarexcursies, enz.)

Door wie georganiseerd?

Het Centrum voor Natuurbeschermingseducatie is reeds 30 jaar werkzaam in Vlaanderen. Als instelling voor sociaal-cultureel vormingswerk voor vol-

BVNF NATUURFOTOGRAFIE 1995

Zaterdag 18 maart 1995

13-20 uur: Fototentoonstelling, vrij toegankelijk. Educatieve fototentoonstelling en werken van BVNF leden.

14-18 uur: diaprojecties internationaal, inkom 100 F

14 uur: Projectie door natuurfotografen uit Osnabrück (Noord Duitsland)

15.30 uur: Projectie door natuurfotografenvereniging „Zuid-Holland“

17 uur: Panoramische klankdiareeksen met 6 projectoren door Jan Roothoof (BVNF)

- De Kalmthoutse Heide

- Denali-landschappen (Alaska)

- Svalbard (Noorwegen)

20 uur: Projectie van klankdiareeksen en ledenreeks (BVNF). Inkom 100 F

Zondag 19 maart 1995

13 tot 18 uur: Fototentoonstelling, vrij toegankelijk. Educatieve fototentoonstelling en werken van BVNF leden.

15 uur: Projectie van klankdiareeksen en ledenreeks (BVNF), inkom 100 F

Plaats: CC De Kern, Kern 18, 2610 Wilrijk.

Inkomkaartenreservatie: 03/454 03 30

Infofoon: 03/653 08 82, 03/384 24 18, 03/455 71 03

wassenen heeft ze reeds 5.000 natuurgidsen gevormd.

Meer informatie:

Er kan vrijblijvend een programma aangevraagd worden bij: Centrum voor Natuurbeschermingseducatie, Ommeganckstraat 20, 2018 Antwerpen, tel. 03/226 02 91.

Uitreiking J.A. Nijkampprijs

Op 12 november is de J.A. Nijkampprijs 1994 uitgereikt aan Stefan Versweyveld uit Antwerpen. In zijn werkstuk beschrijft Stefan Versweyveld de morfologische variabiliteit binnen een orchideeënpopulatie (geslacht *Dactylorhiza*) bij Antwerpen, die hij gedurende enige jaren nauwgezet onderzocht heeft. De jury was onder de indruk van de inzet van deze 18-jarige en het duidelijke, fraai verzorgde verslag.

De J.A. Nijkampprijs wordt eens in de twee jaar uitgelooft door de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging en omvat naast een oorkonde een geldbedrag van 1000 gulden.

Jongeren tot 25 jaar kunnen meedingen naar de prijs door het inzenden van een werkstuk, dat betrekking moet hebben op de natuur (natuurbeleving, natuurstudie, natuurbescherming). De vorm van het werkstuk is vrij, maar de tekst dient in de Nederlandse taal te zijn.

Het reglement van de J.A. Nijkamp-

prijs 1996 is verkrijgbaar bij de Veldwinkel van de KNNV, Oudegracht 237, 3511 NK Utrecht, telefoon 030/31 47 97, fax 030/36 89 07

Dialectwoorden van wilde dieren en planten. Oproep tot medewerking

Door de universiteiten van Gent, Leuven en Nijmegen wordt samengewerkt aan een onderzoek naar dialectbenamingen van onze fauna en flora. Deze namen zullen opgenomen worden in respectievelijk het woordenboek van de (Oost- en West-)Vlaamse dialecten, de Limburgse dialecten en de Brabantse (inbegrepen de Antwerpse) dialecten. Er werden geïllustreerde vragenlijsten opgesteld voor reptielen, amfibieën en kleine zoogdieren (waarom zijn Konijn, Haas, Ree en Everzwijn niet opgenomen?), voor insecten en andere kleine dieren en voor planten.

Het is in de eerste plaats van natuurkenners dat men gedetailleerde bijdragen kan verwachten. De onderzoekers doen dan ook graag beroep op de medewerking van onze leden. In verschillende afdelingstijdschriften zijn al overzichten verschenen van vogelnamen in het plaatselijk dialect. Er bestaat dus binnen deze vereniging zeker belangstelling voor dit soort onderzoek. Het is echter 2 voor 12. Jongeren kennen hun dialect en de dialectnamen niet meer. De hoogste tijd

dus om een en ander definitief vast te leggen. We doen daarom een warme oproep aan onze leden om aan deze studie mee te werken. U kan de vragenlijsten aanvragen bij de Univ. Gent, Woordenboek van de Vlaamse Dialecten, Dr. J. VanKeymeulen, Bladijnberg 2, 9000 Gent (tel. 09/264 40 79 en 264 40 81 - fax 09/264 41 95).

Zowel individuele leden als afdelingsbesturen (bij voorkeur met onderverdeling per gemeente of deelgemeente) kunnen hun steentje bijdragen tot het behoud van ons cultuurpatrimonium. Zeker doen!

Gie Luys

Ooit gehoord van JNM?

Neen, geen nood! Je bent nooit te oud om bij te leren. Al vele jaren staat De Wielewaal bij het grote publiek bekend als een vereniging waar iedere natuurliefhebber en -beschermers terecht kan. Heel wat jonge natuurliefhebbers vinden hun weg naar De Wielewaal alhoewel laatstgenoemde geen specifieke jongerenwerking heeft. Dat er ook een natuurvereniging bestaat die zich enkel richt naar jongeren is veel minder geweten! En hier schenkt JNM klare koffie!

De Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming (JNM) is in 1983 boven de doopvont gehouden nadat de *Wielewaaljongeren* en de *Belgische Jeugdbond voor Natuurstudie (BJN)* het op een akkoordje hadden gegooit om samen scheep te gaan. Sinds 1983 is de JNM een groeiende en sterk geëngageerde jeugdbond

voor jongeren van 8 tot 25 jaar die aan natuurstudie en milieubescherming doen en daar bovenop nog meebouwen aan het verenigingsleven. Dit alles gebeurt nog steeds op vrijwillige basis, net zoals bv. bij De Wielewaal. Wij verdeelden onze werking over 45 Vlaamse afdelingen en sloegen ons secretariaat op te Gent.

Maar misschien is de JNM helemaal niet zo onbekend als u op het eerste zicht wel dacht. Zo werken we al enkele jaren mee aan het voorjaarsfenologieproject, één van de paradedeparties van De Wielewaal. Zo trokken wij het Vlinderinventarisatie en -monitoringsproject op gang. Vorig jaar startten wij ook met het Libellenproject en de volgende jaren gaan wij u lastig vallen voor uw gegevens van zoogdieren en sprinkhanen. Of wij kwamen al eens op bezoek in één of ander Wielewaalreservaat om ons hart daar te verliezen of om ons eens goed uit te sloven in de natuur die soms onze helpende handen wel kan gebruiken. Of één van onze vele excursies werd begeleid door ervaren Wielewalers of u hebt ons embleem al wel eens in de krant, in uw tijdschrift of in een andere advertentie gezien. Best mogelijk dat u ons al eens tegenkwam op een protestactie om te ijveren voor een beter milieubeleid of om een betere bescherming voor onze fauna en flora af te dwingen.

Maar JNM biedt nog meer en dat maakt ons zo specifiek, misschien wel wat uniek, naar jongeren toe. Jaarlijks nemen wij ongeveer een 60-tal kampen op ons actief, tientallen weekends of bijeenkomsten waar onze leden de



3 pijlers proberen te verwezenlijken: Jeugdbond, Natuur en Milieu ofwel gewoonweg..... JNM.

Zo gewoon is JNM niet. Omdat investeren in de jeugd, investeren in de toekomst is, doen wij er nog een schepje bovenop met een speciale jongerenwerking voor de kleinsten onder ons: de 8 tot 12-jarigen verdienen extra aandacht en worden verwend in de *piepwerking*.

Trouwens jong geleerd is oud gedaan! Men kan niet vroeg genoeg beginnen met de natuur te laten respecteren in al zijn vormen.

JNM gaat nog verder. Hoezo? Als jongere kan je het nog permitteren om stil te staan bij onze leef- en eetgewoonten, onze mobiliteit, ons consumptiepatroon, enz. In onze maatschappij zijn er meer medialandschappen dan natuurlijke en het is al een hele prestatie om na te denken hoe het hier verder moet als wij hier zullen zijn met 6,7 of 8 miljard mensen. Begrippen zoals Duurzame Ontwikkeling, vegetarisme, ecoconsumptie en ecotoerisme zijn dan ook al goed ingeburgerd. En voor de natuurstudiefreaks zijn er nog de werkgroepen die altijd wel één of ander project lopende hebben.

Wielewaal en JNM: straks concurrenten? Neen, integendeel en samenwerkingsprojecten zijn al lopende of staan nog op stapel. Ook het combilidmaatschap (**) bewijst het tegendeel. Wij zijn eruit gegroeid en dat behouden wij zo. Maar JNM is er voor jongeren die iets meer willen. De scholen doen aardig hun best om de natuur weer dicht bij de kinderen te brengen maar een extraatje op tocht, op kamp of op weekend kan geen kwaad en dat doet zelfs deugd. Gewoon durven en doen! Deze kans wordt u geboden door JNM als geen ander.

Allemaal mooi zo'n reclamespot van JNM op papier. Om het echt mee te maken moet jij de moeite doen om ons op te zoeken. Neem gerust contact op met ons secretariaat en vraag naar de verantwoordelijke van jouw buurt en zoek ons dan op ten velde.



Maak een lid of word combi-lid. Aarzel niet, des te sneller ontvangen jullie de tijdschriften en des te sneller komen wij elkaar tegen.

U kent vast wel jongeren in uw buurt, school, werk of in uw gezin of familie die zich misschien wel aangetrokken voelen door de JNM. Met het nieuwe jaar voor de deur hebt u misschien al wel gedacht aan een geschenk-lidmaatschap(**). Iemand lid maken doe je door 450 F (+ 12 j.) of 350 F (-12 j.) te storten op onze ledenrekening 001-2280592-04, JNM Kortrijksepoortstraat 140, 9000 Gent met vermelding van „nieuw lid” en de juiste gegevens van de persoon in kwestie. Doe het voor hen, niet voor ons.

Of u bent één van de jongeren (-25 j.) die al vertrouwd is met de Wielewaal

maar die JNM eens wil proberen, m.a.w. u ziet het combi-lidmaatschap wel zitten in 1995. U stort dan 400 F op de ledenrekening van JNM, Kortrijksepoortstraat 140, 9000 Gent en 450 F op de WW-ledenrekening 000-0319785-73, Graatakker 11, 2300 Turnhout met vermelding „JNM-Kombi”.

Twijfelaars nemen best eerst contact op met het secretariaat 09/2234781 of schrijven ons op bovenstaand adres.

(**) Alle lidmaatschappen ontvangen 6 maal Euglena of 4 maal het Kikkertje (-12 j.) Iedereen heeft recht op een korting van 10% in onze winkel te Gent en jij bent lid van de grootste jongerenvereniging die een warm hart heeft voor de natuur.

Marc Florus, Nijlensesteenweg 246,
2270 Herenthout

Vlaamse Vlinderstudiedag: zaterdag 11 maart 1995

Limburgs Universitair Centrum, Campus Diepenbeek (Hasselt)

Ingericht door de Vlinderwerkgroep vzw & Vakgroep Biologie (LUC).

“Vlaanderen verliest zijn dagvlinders”.

10.00u. Ontvangst en koffie

10.15u. Inleiding door de dagvoorzitter Luk Van Assche, Vlinderwerkgroep vzw

10.30u. Resultaten dagvlinderonderzoek in '94. Kris Peeters & Dirk Maes, Vlinderwerkgroep vzw

11.00u. Waarom Vlaanderen zijn vlinders verliest. Hans Van Dyck, UIA & Vlinderwerkgroep vzw.

11.30u. Pauze

11.45u. Vlinders fotograferen, Henk-

! TIERRA !

VZW



NATUURREIZEN

TIERRA V.Z.W. is een vereniging zonder winstoogmerk en organiseert natuurreizen met de bedoeling een bijdrage te leveren aan het natuurbehoud. Met de Wielewaal sloten we dan ook een samenwerkingsovereenkomst (zie elders in dit blad).

Een greep uit het voorjaar- en zomerprogramma 1995:

11 tot 21 mei: Extremadura (Spanje)

Parque de Monfrague, de vlakten rond Trujillo, Sierra de Gredos de Guadalupe. Vele vogelsoorten, waaronder de Monniksgier. Een afwisselend landschap en kleurrijke voorjaarsbloemen. We verplaatsen ons met huurwagens en verblijven in kleine hotelletjes op basis van volpension.

4 tot 10 juni: een kanotocht door de Ardèche

Wildwater avontuur met de klemtoon op de natuur. We kamperen in tenten en koken ons eigen potje.

2 tot 9 juli: een trektocht door Gran Paradiso (Italië)

Met de rugzak van berghut tot berghut de Steenbokken achterna. Met oog voor de alpenflora, vlinders, Marmotten en roofvogels.

Weekends:

22 en 23 april: Regionaal landschap Zenne, Zuun en Zoniën

Fietsen en wandelen door het Hallerbos, de Duling, Oude Zuun, Maasdalbos en Zoniënwoud. Overnachting in een jeugdhut.

6 en 7 mei: Regionaal Landschap Herk en Mombeek

Fietsen door 'vochtig' Haspengouw, op zoek naar amfibieën, hoogstamboomgaarden en kastelen op het ogenblik dat de fruitbomen in bloei staan.

25 tot 28 mei: Argonne (Noord-Frankrijk)

Kamperen in de Franse Ardennen: temidden van roofvogels, vlinders, orchideeën, Reeën,...

16 tot 18 juni: de Weerriben (Nederland)

In een bootje de volstrekte rust achterna temidden van wiegende zeeën van Riet, met vooral aandacht voor (water-)vogels, bloemen en planten, een bezoek aan een eendekooi...

Deze en andere tochten kan U met ons meemaken. Voor meer informatie: bel: Tierra v.z.w., Heidebergstraat 227, 3010 Leuven, tel. 016/25 56 16

Jan Kievit, Nederlandse Vlinderstichting

12.15u. Vlinders in een versnipperd landschap. Stefan Van Dongen, UIA
12.45u. Middagpauze, gelegenheid om de postersessie en infostands te bezoeken.

14.00u. Natuurontwikkeling & dagvlinders. Kris Decler, Instituut voor Natuurbehoud.

14.30u. Plan Keizersmantel in het Zoniënbos. Dirk Raes, Boswachter & Vlinderwerkgroep vzw

15.00u. Koffiepauze

15.30u. Herintroductie, de Pimpernel blauwtjes als voorbeeld. Irma Wynhoff, Landbouwwuniversiteit Wageningen

16.00u. Wat doet de Vlinderwerkgroep om dagvlinders beter te beschermen? Luk Van Assche.

Inschrijven doe je door storting van 100 F op 001-2780891-74 van de Vlinderwerkgroep met vermelding van studiedag '95. Je krijgt hiervoor een referatenmap en koffie. Wie een middagmaal wenst te nemen, betaalt 300F. (100 F deelname + 200 F voor

maaltijd) en geeft vóór 1 maart een seintje aan Dirk Maes (02/649 00 05). Ook wie inschrijft zonder maaltijd, stuurt bijvoorbeeld een briefkaart of telefoneert: Dirk Maes, Adolphe Buyllaan 58, 1050 Brussel. Wie ter plaatse inschrijft, betaalt 150F voor deelname en kan geen warme maaltijd krijgen.

Vierde Vlaamse Mycologendag: zaterdag 18 maart 1995

L.U.C. Diepenbeek

Een organisatie van de Vlaamse Mycologische Vereniging (V.M.V.), in samenwerking met de Limburgse Mycologische Kring (Mycolim), de Limburgse Koepel voor Natuurstudie (Likona) en het Limburgs Universitair Centrum, vakgroep Biologie (L.U.C.).

Programma:

09.30u. Ontvangst

10.00u. Welkomstwoord

E. Quanten, Mycolim

J. Geusens, Likona

P. Van der Veken, V.M.V.

10.20u. Film: Levenscyclus van *Flammulina velutipes* (Agaricales)

10.35u. K. Van de Put: Genus *Bovista* in Vlaanderen

11.15u. Film: Sporenverbreiding bei Basidiomyceten

11.30u. L. Lenaerts: Het Genus *Cortinarius*

12.00u. Film: *Sordaria macrospora* (Ascomycetes) - ontwikkelingscyclus

12.15u. Middagmaal

13.30u. E. Van de Ven: Paddestoelenkartering in Vlaanderen

14.00u. Interessante vondsten van het voorbije jaar

14.45u. Koffiepauze

15.15u. Interessante vondsten van het voorbije jaar

16.00u. P. Van der Veken: Genus van het jaar: *Agaricus*

16.30u. Slotbeschouwing door Gedeputeerde voor Leefmilieu, Mevr. Frieda Brepoels

16.45u. P. Van der Veken: slotwoord

17.00u. Einde

voor u gesprokkeld

Samenstelling: R. De Fraine

Bronnen: *Acta Ornithologica Lituanica* 7 & 8, *Ardeola* 40/2, *British Birds* 87/8, *Charadrius* 30/2, *Der Falke* 1994/1 & 2, *het Vogeljaar* 42/3, *Journal für Ornithologie* 135/2, *Ökologie der Vögel* 15/2, *Scottish Birds* 17/3, *Vogels* 1994/2

- Deze aankondiging gelezen in een Nederlands ornithologisch tijdschrift: „Uw kans om zeldzame vogels te zien in Zuid-Portugal o.a. Grote trapgans, Zwartgeschouderde wouw, Tuimelaar, Paarse hoender, Gevlekte Koekeek, Roodnek geitenmelker, Tapuit. Schrijven of faxen naar...” Allen daarheen!
- 1994 was een topjaar voor Lepelaars in Nederland. In tien verschillende kolonies broedden zo'n 700 paren. Het aantal op de Waddeneilanden broedende Lepelaars is in tien jaar verdrievoudigd en omvat nu een 300-tal paren.
- Een vrouwtje Torenvalk hing als een Huiszwaluw tegen de muur en haalde een broedend vrouwtje Huiszwaluw uit een nest en doodde het. Met haar buit vloog ze terug naar haar nest dat enkele honderden meters verder lag. Huiszwaluwen die héél dicht bij de Torenvalk broedden, werden met rust gelaten.
- Op de bodem van een 26 meter diepe schacht ten noordoosten van Sofia, Bulgarije, lagen de kadavers van enkele schapen, twee honden en vele kleinere zoogdieren. Twee meter van de bodem op een uitstekende rots, had een Alpenkauw zijn nest. Het is een raadsel hoe deze vogels in het pikdonker hun nest konden vinden; het afvliegen van het nest leverde minder problemen op omdat dan de lichtbron van de ingang (2 x 5 meter) moest gezocht worden.
- Massale trek aan de Baltische Zee van Houtduiven, ganzen en lijsters komt in het najaar op gang op de tweede dag (of nacht) na de temperatuursdaling en weersverandering. Deze speciale aanpassing stelt vogels in staat om hun trekvlucht onder de meest optimale omstandigheden te starten, d.w.z. met goed zicht, stijgende luchtdruk, heldere hemel, wind mee, geen regen, enz... Wanneer het weder ondertussen verandert, dreigt (of is er) een catastrofe. Het trekfront bij massale trek omvat 800 kilometer bij ganzen, 370 km bij Houtduiven en 600 km bij lijsters.
- De baai van Cadiz is het belangrijkste wetland van Spanje. Meer dan 20.000 steltlopers overwinteren er. Vooral Steltkluut, Kluut, Bontbekplevier, Strandplevier en Grutto komen er talrijk voor.

VERENIGINGSBERICHTEN

Plantjes zoeken met de nationale werkgroep in 1994

Op 16 april, tamelijk vroeg dus in het seizoen en op het eind van de paasvakantie, stonden Luc Allemeersch en 15 deelnemers in Eigenbilzen tevergeefs te wachten op Karel De Waele, die nochtans enkele maanden voordien, bij het opstellen van de kalender ervoor verwittigd had dat hij op dat moment ergens tussen Sardinië en België onderweg zou zijn. Even paniek... wie heeft er een streeplijst bij?... Wie heeft er een aanwezigheidslijst bij?... Maar een goeie nwb'er trekt zijn plan. Er werden die dag opvallend veel verwilderde tuinplanten gevonden zoals Kruisbladwolfsmelk, Gouden regen, Vlakke dwergmispel, Roodbladige hazelaar, Schoenlappersplant, Tuinjudaspenning, Gevlekt longkruid, Sneeuwkllokjes, Blauwe druifjes... en ook een viertal exemplaren Kievitsbloem weliswaar in hun natuurlijk milieu, maar toch waarschijnlijk daar uitgeplant, want er zaten ook witte exemplaren tussen. In totaal kwamen tot 213 soorten op de streeplijst, hoewel zeker de grassen ondervertegenwoordigd waren.

Veertien dagen later, op 30 april was Karel weer present in Sarolai, waar André Van Den Berg ons gidste in de vallei van de Julienne. Hellingen vol Daslook en vooral een prachtig graslandje onder een oude hoogstamboomgaard, met o.a. Voorjaarszegge, Pinksterbloem, Knolsteenbreek en

Blauwe knoop, gaven de 10 deelnemers veel plantengenot. De Das is (of was) hier zeker aanwezig, getuige de vele gaten in zijn burcht. Jammer dat de bronbeekjes zo erg vervuild werden door rioolwater van de bewoning langs de vallei.

Van 12 tot 14 mei hadden we ons stil aan traditioneel plantenstudiekamp, ditmaal in Ambleteuse (1e Boulonnais) Frankrijk. Karel De Waele verwelkomde er 18 deelnemers (de tweede dag zelfs aangevuld met 4 „eendagsvliegen“).

De flora van het ontkalkte binnenduingebied „Le pré commun“ van Ambleteuse, van de kalkgrashellingen in Colambert en van het bos op vuursteendiluvium in Guines werd grondig bestudeerd. Voor vele van de deelnemers werd het een leerrijk weekend met vondsten van in België uiterst zeldzame soorten als Kruismuur, Gele hoornpapaver, Franse aardkastanje, Bruine orchis, Harlekijn, Mannetjesorchis, Vliegen- en Spinnenophrys, Bergnachtorchis, Ondergrondse klaver, Kleine rupsklaver, Naaldekervel,...

Na dit buitenlands slippertje bleven we op 28 mei braafjes in onze eigen streek, in Poeke, opnieuw onder leiding van Karel De Waele, met 18 deelnemers. Het dorp en de omliggende akkers en wegbermen mochten gerust geklasseerd worden als 'plantenwoestijn'! Gelukkig hadden we nog een kasteelpark en -bos met zijn verrassende vondsten van Verspreidbladig goudveil en Steenbreekvaren, met daarenboven Muurvaren, Blauw glidkruid, Bosbies, Hazezegge, Pilzegge, Boszegge en Oeverzegge. In totaal kwamen aldus toch nog meer dan 200 soorten op de streeplijst.

Op 11 juni was West-Vlaanderen aan de beurt, met het Leopolds- en Schipdonkkanaal te Dudzele. Hedy Lecomte leidde er 10 plantenliefhebbers rond. Kanaaloevers, een spoorweg, een opgespoten terrein en enkele hooiweiden doorsneden door grachten: dat beloofde. En inderdaad: Grote en Gewone engelwortel, Moerasandoorn, Valeriaan, Veldsla, Muurpeper, Gele kamille en Absintalsem sierden de kanaaloever; het opgespoten terrein en de spoorweg leverden Kleine drakekop, Luzerne, Knopig doornzaad, Hon-

gaarse raket en Sofiekruid; de grachten en hooiweiden hadden nog Middeleste waterweegbree, Kleine lisdode, Pijptorkruid en Kamgras te bieden. Maar dé verrassing van de dag was wel die éne Bijenorchis in de pas gemaide (en hoe gemaide!) wegberm langs de drukke weg, tussen weggegoorpen drinkbusjes en plastic flessen!

Nelly Van Aerschot had voor onze 18 deelnemers op 25 juni een plekje in Brabant, in Haacht uitgezocht. Niettegenstaande het antitankkanaal droog stond en ook hier de vermessing op de Dijledijken duidelijk zichtbaar werd, konden we toch nog ons hartje ophalen aan enkele schralere stukjes met Rapunzelklokje, Grasklokje, Steenraket, Rankende helmbloem, Zandblauwtje, Hazezegge, Waterpostelein, Waterviolier en Goudhaver.

Veertien dagen later, op 9 juli zaten we opnieuw in West-Vlaanderen langs het Leopolds- en Schipdonkkanaal, ditmaal te Maldegem en onder leiding van Karel De Waele. Veertien liefhebbers, waaronder één jonge, maar sterk geïnteresseerde knaap pluisten elke vierkante meter van het gekozen kilometerhok uit. Twee kanalen en een oude sasmuur, dat beloofde. En inderdaad: Steenbreek- en Muurvaren, een Zwarte toorts met witte bloemen, Agri-monie, Stinkende ballote, Kruldistel, Valse voszegge, Sofiekruid, Muizenoor, Bolletjesraket, Kleine leeuwbeek en Zeepkruid stelden ons niet teleur.

1994 stond voorwaar in het teken van West-Vlaanderen, want op 13 augustus gidste Hedy Lecomte 7 plantenpluizers in Lissewege. Slangelook en Klein graskruid op het kerkhof, Valse voszegge en Slanke waterkers langs een poel in een polderweide, Hondstong en Grijs mosterd langs de opgespoten kanaaldijk en Bultkroos en enkele Smalle fonteinkruiden in een polder-sloot zorgden voor genoeg studiemateriaal. Dit niettegenstaande Hedy alsmmaar kloeg dat er in Lissewege niet veel groeit!

Op 27 augustus lokte Regi De Meirman 12 deelnemers naar de Stropersbossen te Kemzeke. De bossen met hun restantjes heide-grasland leverden nog enkele mooie vondsten, herinneringen aan vroeger, toen er nog geen expressweg, geen recreatie- en tennis-



Bruine orchis.

foto: L. Kusters

terreinen waren: Klein tasjeskruid, Hazen-, Pil-, Scherpe en Hoge cyperzegge, Blauw glidkruid, Zandblauwtje, Vogel-pootje, Struikhei, Buntgras, ... Een teunisbloem zaaide verwarring: determinatie met de verschillende flora's leidde telkens op een andere naam: was het nu de Silesische of de Zandteunisbloem... of toch de Middelste?

Op 10 september togen 12 deelnemers naar het verre Ellikom bij Bree. Maar wij mochten niet klagen want onze gidsen, Chris De Caluwé en Luc Allemeersch waren helemaal uit Maasmechelen naar daar gefietst in de regen!

Water zowel vanuit de lucht als uit de grond: Luc toonde omstandig dat te zware personen met te kleine voetjes moesten oppassen bij het ploeteren door het beekbegeleidende moeras: hij zakte tot z'n knieën in de roestkleurige rubber! Maar al dat gebagger en geklauter over bramen en prikkeldraden leverde toch enkele mooie vondsten van beide soorten goudveil, Bittere veldkers en Pluimzegge op. Op de zandiger en drogere delen van het hok kwamen verder Gras- en Rapunzelklokjes, Zandblauwtje, Struikhei, Blauwe bosbes, Bezem- en Kleverig kruiskruid, Kleine teunisbloem en Bosdroogbloem op ons gevuld lijstje.

Op 24 september stond Wallonië voor de tweede keer op ons programma. In Hour aan de Lesse konden 12 deelnemers eindelijk nog eens André De Jonghe verwelkomen als gids. Op de akkers zochten én vonden we Spiesleeuwebek, Akkerleeuwebek, Akkerandoorn, Akkerereprijs, Hondspeterselie, Rood guichelheil, Kleine wolfsmelk, Gele ganzebloem, Stinkende en Valse kamille. Langs de bronbeekjes kwamen Bittere veldkers en Paarbladig goudveil op het boekje. De rotsen waren een thuishaven voor Zwartsteel en Eikvaren. Ook Stijve naaldvaren, Bosrank, Maretak, Wit vetkruid, Overblijvende hardbloem, Voorjaars- en Viltganzerik, Gras- en Rapunzelklokje en liggende vleugeltjesbloem prijkten tussen de 315 gevonden soorten. Ook de vele paddestoelen, w.o. vele Parasolzwammen trokken onze aandacht.

Zo naderde het einde van ons werkgroepsseizoen dat op 8 oktober afgesloten werd met een excursie te St.-Amandsberg bij Gent. Karel De Waele trok met 19 deelnemers door

een kilometerhok waarin een stuk van het spoorempacement van de Dam-poort, het grootste deel van het Campo Santo Kerkhof en van het Groot Begijnhof lag. Dat laatste, en de straten van St.-Amandsberg leverden weinig of niets op, behalve misschien die Eikvaren in een rioolput en Klein liefdesgras tussen de straatstenen. Het kerkhof was al iets beter met Doornappel, Vreemde ereprijs en Kleine majer. Maar vooral het spoorweginn was de moeite waard met Koningskaars, Zwarte toorts, Draad- en Pluimgierst, Kanariezaad, Wilde reseda, Rapunzelklokje, Groene amarant, Grijskruid en nog veel meer. Terug aan de auto bleek dat enkele Gentse plantenliefhebbers tevergeefs gepoogd hadden ons 's middags te vervoegen. Wij hebben alle begrip voor hun ongenoegen en vinden het ook jammer, maar onze nationale werkgroep kent slechts één uur van samenkomst, nl. 's morgens om 9 uur. Want 's middags weten we nooit op voorhand waar en wanneer we ons lunchpakket zullen aanspreken...

Goed om weten voor volgend jaar! Want na de excursie hebben we in vergadering in een rumoerig café in de buurt het programma voor 1995 vastgelegd. Aangezien er veel deelnemers waren aan de excursie, en dus ook op de vergadering waren er zelfs te veel voorstellen, zodat we zeker geen moeite hadden om de kalender vol te krijgen. Was West-Vlaanderen goed vertegenwoordigd in 1994? In '95 is het de beurt aan Antwerpen. Maar daarover lezen jullie hierna meer.

Karel De Waele

Nationale Werkgroep Botanie (NWB) - Programma 1995

08/04/95: Samenkomst kerk Essenbeek (z.o. van Halle-Brabant), Bronbossen. Leiding: Chris De Caluwé, tel 089/77 19 64

29/04/95: Samenkomst: rondpunt van Brakel (kruispunt Oudenaarde-Geraardsbergen en Ronse-Ninove) om 8.45 uur. Trimpontbos. Leiding: Joris Bracqué. Tel. 09/386 45 60 (Karel De Waele)

13/05/95: Samenkomst: kerk Moelingen (Voerstreek). Holle wegen, graslanden, boomgaarden. Leiding: Luc Allemeersch. Tel. 089/77 19 64

03/06/95: Samenkomst: Kapelletje van Hal (N. van Hoogstraten, afrit nr. 1, Meer van E19). Vallei van de Mark. Leiding: Koen Pans en Jef Leestmans, tel. 03/314 85 63

17/06/95: Samenkomst: kerk Melle. Scheldeoever, heiderelicten, rivierduinen. Leiding: Koen Verhoeyen. Tel. 09/362 50 38

01/07/95: Samenkomst: kerk Zwijndrecht (aan de N70), Oude opgespoten terreinen, het Rot, Midden-vijver. Leiding: René Maes. Tel. 03/252 44 71

11 t.e.m. 14/08/95: Weekend te Maasmechelen. Verblijf in het Provinciaal Natuurcentrum, de Wissen, Stokkem. Bijeenkomst aldaar op 11/08/95 's avonds vanaf 19 uur. Einde op 14/08/95 omstreeks 16 uur. Inschrijven door storting van 2000 F op rekening 001-0599184-91 van Luc Allemeersch, 3630 Maasmechelen, en dit vóór 01/06/95. Meer info: 089/77 19 64

26/08/95: Samenkomst: kerk Bergues (Frankrijk, Z van Duinkerke). Mid-



De NWB in volle actie.

foto: A. De Jonghe

deleeuws vestingstadje, oude wallen, kanaaltjes, essenbroek. Leiding: Geert Heyneman, tel. 09/232 29 25

09/09/95: Samenkomst: kerk Spiere. Kanaal- en Scheldeoevers, dorpskern. Leiding: Geert Heyneman. Tel. 09/232 29 25

23/09/95: Samenkomst: kerk Poulseur (prov. Luik). Ourthevallei, oude steengroeven, bos van Halleux. Leiding: André Van den Bergh, tel. 052/35 05 18

07/10/95: Samenkomst: kerk Ekerencentrum. Antwerps havengebied, oud opgespoten terrein, spoorwegbermen. Leiding: Joris Pinseel, tel. 03/667 57 97. Aansluitend wordt de jaarvergadering gehouden, begin omstreeks 15 u. en einde 17 u. Plaats: een café in de buurt. Als U niet aanwezig kunt zijn, meld dan uw voorstellen voor excursies 1996 op voorhand telefonisch aan Karel De Waele (tel. 09/386 45 60).

Ter herinnering: alle uitstappen starten om 9 uur en duren tot ongeveer 17 uur. Let wel: uitzonderlijk op 29/04/95 is het trefpunt om 8u45. Het tweede trefpunt nl. kerk Boven Everbeek is niet zo makkelijk te vinden.

Evie Verboven

Plantencursus

Wielewaal Land van Waas Zuid organiseert in samenwerking met C.V.N. Waasland een plantencursus, met als doelstelling het determineren van planten. Plaats: C.M.O. Sint-Niklaas. Prijs: 2500 F. Inbegrepen: 10 lessen (6 binnen- en 4 buitenactiviteiten), twee busreizen. Inlichtingen bij G. Keereman, Luccastraat, 9100 Sint-Niklaas. Tel. 03/776 87 30. Storten op rek. nr. 750-9356387-22. Aantal deelnemers beperkt!

Lessenschema:

25/2/95: Systematiek planten, doel cursus Morfologie.

C.M.O. St.-Niklaas 9-12 u.

Dirk De Roose

11/3/95: Morfologie, determinatie planten

C.M.O. St.-Niklaas 9-12 u.

Dirk De Roose

18/3/95: Morfologie

C.M.O. St.-Niklaas 9-12 u.

Dirk De Roose

23/4/95: Voorjaarsbloeiërs, daguitstap Vlaamse Ardennen. Enamebos en de Markebeekvallei.

Vertrek bus: zwembad St.-Niklaas 7.45 u. Kerk Ename 9 u. Karel De Waele

6/5/95: Determinatie planten

Natuurcentrum Walburg

1e groep 9-12 u.

2e groep 14-17 u.

Willy Van Rompu, Regie De Meirman

Dirk de Beer

13/5/95: Bermenflora-uitstap. Fondatie Sinaai

Vertrek: Dries Sinaai 9-12 u.

Franky Saman, Willy Van Moeseke, Hans Baete

20/5/95: Determinatie planten

Natuurcentrum Walburg

1e groep 9-12 u.

2e groep 14-17 u.

Willy Van Rompu, Regie De Meirman, Dirk de Beer

10/6/95: Flora Linkeroever, uitstap

Vertrek: Blancefloerlaan, Terminus

tram (nabij Gazet van Antwerpen)

9-12 u.

René Maes

17/6/95: Plantencartering

C.M.O. St.-Niklaas 9-12 u.

Mark Leten

24/6/95: Daguitstap

vm: De Liereman Oud Turnhout

nam: 't Spoorlijntje Turnhout

Vertrek bus: zwembad Sint-Niklaas

7.45 u.

vm. 9-12

D. Geysels, Mark Smets

nam.: 14-17 u.

Gilbert Loos, Luc Van Gompel

Samenwerkingsovereenkomst tussen 'De Wielewaal v.z.w.' en 'Tierra v.z.w.'

De Raden van Beheer van De Wielewaal v.z.w. en Tierra v.z.w. hebben besloten tussen beide verenigingen een samenwerkingsovereenkomst af te sluiten. De vereniging Tierra v.z.w. heeft als doelstelling de studie van de natuur en het milieu in al haar aspecten, met de bedoeling het natuurbehoud te bevorderen. Concreet willen zij deze doelstelling ondermeer realiseren door het organiseren van natuurreizen, dit laatste doen ze in harmonie met natuur en milieu. Deze principes staan centraal bij de praktische organisatie van hun reizen.

Tierra v.z.w. wenst met de opbrengst van haar activiteiten natuurbeschermingsprojecten in binnen- en buitenland te ondersteunen. De Wielewaal heeft hier het project Bos te Ename naar voor geschoven waarnaar een vast percentage van de opbrengst van Tierra v.z.w. gaat.

Wielewaalafdelingen die dit wensen kunnen voor de organisatie van hun

reizen steeds bij Tierra v.z.w. terecht (Heidebergstraat 227, 3010 Leuven). Hierdoor steunt U rechtstreeks de aankopen door De Wielewaal in het Bos te Ename.

De samenwerkingsovereenkomst loopt voor een periode van één jaar, met aanvang op 1 januari 1995.

De deelgenoten die de inhoud van de samenwerkingsovereenkomst willen raadplegen, kunnen dit op de zetel van De Wielewaal v.z.w. te Turnhout.

J. Bracquené, Raad van Beheer.

Wielewaalreis naar Marokko van 16 t.e.m. 30 september 1995

We combineren in deze reis een verrassend groot aantal ornithologische waarnemingen met landschappelijk schoon, vredige Berberdorpen met hun typische souks en kasbahs en het cultuurpatrimonium van enkele keizersteden. In een grote variëteit van biotopen (Atlantische kust met riviermondingen en lagunen, berglandschappen van de Atlas, cipreswouden, akkerland, palmboomoases, rivierbeddingen en berg- en zandwoestijnen) kunnen we ook enkele speciale soorten zoals de Kaalkopibis, de Dunbekwulp, Lavaillant's specht, Houbara en Arabische trap, verschillende soorten zandhoenders, leeuweriken, tapuiten, grasmussen... zien.

Hierna volgt een beschrijving van de geplande reisroute.

Vlucht vanuit Brussel naar Agadir met Royal Air Maroc.

Vanuit Agadir bezoeken we:

- de Oued Massa en Sous (vele waaden watervogels);
- Cap Rhir (zeevogels) en Tamri (Kaalkopibis).

Via Taroudannt rijden we dan tussen Hoge en Anti Atlas en via vredige Berberdorpen naar Ouarzazate. Onderweg stoppen we nabij Aoulouz, Kourkouda, Tazenakht en Ait Benhaddou op zoek naar o.a. Kroon- en Zwartbuikszandhoenders, Diksnavelleeuwerik, Rosse woestijnleeuwerik, Temmincksleeuwerik, Woestijnvink, Roodstuit-, Rouw- en Monnikstapuit en verschillende roofvogels. In de omgeving van Ouarzazate bezoeken we één van de bekende kasbahs en we voorzien ook een excursie langsheen de Oued Draa naar Zagora, de poort van de Sahara.

Onze volgende etappe brengt ons naar Boumalne en Tenirhir, van waaruit we de canyons van de Todra en Da-

des bezoeken. Via Er Rachidia en de Ziz-vallei rijden we dan naar Midelt in de Midden-Atlas. De bossen rondom de Cirque de Jaffar bieden er de mogelijkheid nieuwe vogelsoorten te noteren.

Het cederwoud van Azrou en de bossen nabij Ifrane leveren ons hopelijk de Lavaillant's specht. We rijden dan verder naar de keizersteden Fes en Meknes, waar we de voornaamste bezienswaardigheden (paleizen, souks...) bezoeken.

Via de administratieve hoofdstad Rabat bereiken we de Atlantische kust, waar ons nog enkele vogelhoogdagen te wachten staan rond Lac de Sidi Bourhaba (Marmereenden), Moulay Bousseham en Merja Zerga (Dunbekwulp). Via Larache en de Oued Loukos bereiken we dan Tanger, van waaruit we terugvliegen naar Brussel.

Overnachtingen in comfortabele 4-sterrenhotels. Volpension. Richtprijs: 60.000 F. Eenpersoonskamer: + 9.000 F.

Een meer gedetailleerd programma zal later gepubliceerd worden.

Inschrijving door overschrijving van 10.000 F op postrekening 000-0319785-73 van De Wielewaal v.z.w., Graatakker 11, 2300 Turnhout.

Reisbegeleider: H. Franckx.

De Wielewaal: onderzoeksrapport over de weekendverblijven in Wachtebeke en Moerbeke

Natuur en landschap worden te Wachtebeke en Moerbeke in toenemende mate bedreigd door illegale weekendverblijven (caravans, chalets). Wielewaalafdeling Moervaart-Zuidlede besloot een grondig onderzoek te verrichten. In het najaar 1993 en 1994 werden de weekendverblijven geïnventariseerd. Uit dit (maandenlange) veldwerk zijn enkele onthutsende feiten naar voor gekomen. Nu dit onderzoek werd afgerond, werden de resultaten vrijdag 22 oktober 1994 op een persconferentie voorgesteld. De onderzoeksresultaten vonden ruime weerklank in de pers.

In Wachtebeke werden, zonder dat een gedeelte ten zuiden van de Akkerstraat en het Provinciaal Domein werd onderzocht, 205 weekendverblijven aangetroffen. Ruim de helft daarvan is illegaal: zonder vergunning opgezet in een gebied waar het volgens het gewestplan verboden is. Ook loopt de

gemeentelijke controle mank. Zonder het Provinciaal Domein mee te rekenen, staan er volgens het onderzoek in deze gemeente naar schatting 300 weekendverblijven, waarvan 150 illegale. In Moerbeke telde De Wielewaal 149 verblijven, waarvan 55 illegale.

Deze onwettige weekendverblijven leiden tot heel wat milieuverstoring: illegale boomkappingen, aanleg van stadstuinjes, gazonnetjes, planten van uitheemse soorten als paplaurier, verstoring van de broedvogels, oppompen van grondwater voor het gazon, houden van barbecues met gevaar voor bosbranden, achterlaten van afval, prikkeldraad als afsluiting, enzovoort. De schaarse bossen die Vlaanderen telt, mogen niet op dergelijke wijze worden verkwanseld. Ook moeten de dorpelingen van Moerbeke en Wachtebeke zelf in hun bossen kunnen wandelen, fietsen, in plaats van dat de aardewegen erdoor worden afgegrendeld en de bossen door deze illegale weekendverblijven omgevormd worden tot een privé-club.

Wielewaal-afdeling Moervaart-Zuidlede wil de verwijdering van deze onwettige constructies. De beleidsmensen, in de eerste plaats de gemeentebesturen, hebben een exemplaar van het onderzoeksrapport ontvangen. Van hen wordt verwacht dat zij hun verantwoordelijkheid opnemen. De vertegenwoordigers van De Wielewaal in de gemeentelijke milieuraad zullen hen daartoe aanzetten door er dit onderzoeksrapport en de erin vervatte beleidsopties naar voor te brengen.

Stripfestival Bronzen Adhemar Stichting v.z.w.

Om de twee jaar organiseert De Bronzen Adhemar Stichting een stripfestival in Turnhout.

De volgende editie heeft plaats op 9 en 10 december 1995.

De Wielewaal treedt op als gastheer voor één van de tien tentoonstellingsplaatsen. Het museum in het Wielewaalhuis wordt tijdelijk omgebouwd tot stripmuseum, en dit tot eind januari 1996.

De vorige editie kon rekenen op 25.000 bezoekers.

Het thema van de tentoonstelling in het Wielewaalmuseum is „Strips en dieren, dieren in strips“.

Wij willen een warme oproep doen aan al onze leden mee te werken aan deze grootse gebeurtenis, door:

- ons titels en uitgeverijen van strips te melden, voor zover die betrekking hebben op het thema „dieren“;
- of ons de strips zelf ter beschikking te stellen tijdens de periode december '95 - januari '96.

Alle suggesties i.v.m. attributen, collector's items, gadgets zijn welkom op het Wielewaalsecretariaat (tel. 014/41 22 52).

Vooral de stripliefhebbers en -verzamelaars onder onze leden kunnen een belangrijke bijdrage leveren, doch ook de kleinste vondst vindt wellicht zijn plaats in het geheel.

Wij zijn benieuwd!

Wielewaal Noord-Limburg ontvangt gouden erepenning te Lommel

Op 15 september 1994 verleende burgemeester L. Vanvelthoven namens het schepencollege van Lommel de gouden erepenning van de stad aan het bestuur van Wielewaalafdeling Noord-Limburg in de persoon van G. Wellens en B. Mertens. Het schepencollege steunt zich daarbij op het feit dat:

- de vereniging De Wielewaal een ongemeen verdienstelijke bijdrage heeft geleverd tot de bescherming en de studie van het Lommelse milieu en omdat
- haar jarenlange en educatieve inzet voor het behoud van de Lommelse flora en fauna, inzonderheid het beheer van het natuurgebied „De Watering“ heeft bijgedragen tot het bewaren van de cultuurhistorische en natuurwetenschappelijke waarden van de typische, authentieke natuurgebieden, waardoor ook de toekomstige generatie nog lang zal kunnen kennismaken met, en genieten van de Lommelse natuur.

Een mooie waardering voor de jarenlange onverdroten inzet van onze zeer actieve Noord-Limburgse afdeling. Van harte proficiat.



BOEKBESPREKINGEN

Wintervoeding voor vogels

De KNNV (vereniging voor veldbiologie) heeft in samenwerking met Vogelbescherming Nederland het boek *Vogels in de winter* uitgegeven. In de winterperiode wordt Vogelbescherming Nederland overstroomd met vragen over wintervoeding; vragen die in deze uitgave worden beantwoord. *Vogels in de winter* geeft iedereen de mogelijkheid om verantwoord hulp te bieden aan vogels in natuurlijke biotopen of dicht bij huis. De KNNV en Vogelbescherming Nederland stimuleren met deze uitgave de hulp aan bijzondere vogels als Roerdomp, uilen- en eendensoorten. Maar het laat ook zien hoe tuinvogels geholpen kunnen worden met voederhuisjes en vetbollen.

Vogels in de winter bestaat uit drie delen. In het eerste deel vertellen de auteurs waarom wintervoeding belangrijk is, het verschil tussen bijvoeren van vogels in de tuin en in het buitengebied en of je als privé-persoon of in georganiseerd verband de voeding ter hand moet nemen. Waar het gaat om bijvoeding in het buitengebied kan bijvoorbeeld Vogelbescherming Nederland nuttige ondersteuning bieden. In het tweede deel beschrijven de auteurs vijf biotopen (stad, moeras, bos, kust en buitengebied) en de vogelsoorten die er overwinteren. Daarnaast leggen zij uit op welke wijze de vogels op zo'n natuurlijk mogelijke wijze geholpen kunnen worden. Het inzaaien van „overhoekjes“ met akkeronkruiden, het creëren van muizehaarden en natuurlijk beheer van bos zijn maatregelen die bij „natuurlijke hulp“ horen. In de stad kunnen bijvoorbeeld dichte inheemse struiken geplaatst worden of men kan het bladafval laten liggen, waardoor veel insecten aangetrokken worden, die de vogels kunnen eten.

In het laatste deel beschrijven de auteurs volgens een vast stramien verschillende groepen vogels (zaadeters, uilen, roofvogels, watervogels). Per soort geven de auteurs ecologische informatie, mogelijkheden voor natuurlijke en kunstmatige hulp en vooral tips over wat en waar de vogels het beste gevoederd kunnen worden.

Vogels in de winter bevat vele zwart-wit illustraties. Er is een handige matrix opgenomen waarin per groep wordt

aangegeven wat gevoerd kan worden. Iedere handige doe-het-zelver kan met de bouwtekeningen achterin het boek zelf een voedertafel, voederplek of wakopenhouders in elkaar knutselen.

Vogels in de winter is te koop in het Wielewaalsecretariaat en kost 500 F.

Natuurgericht beheer van bossen. De nieuwste monografie van de Stichting Leefmilieu vzw/Kredietbank

Dinsdagavond 25 oktober 1994 werd *Natuurgericht beheer van bossen*, de 33ste Monografie Stichting Leefmilieu voorgesteld aan de pers. De auteur, Marcel Van Miegroet, Professor emeritus aan de Gentse Universiteit, is ingenieur van Waters en Bossen en was gedurende meer dan 20 jaar Directeur-diensthooft van het 'Onderzoekscentrum voor bosbouw, bosbedrijfsvoering en bospolitiek' van de RUG te Melle-Gontrode. Zijn onderzoek concentreerde zich de laatste jaren volledig op de bosbescherming uit sociale, economische en ecologische overwegingen. Hij vertaalde zijn inzichten onder meer in zijn inbreng in het Vlaams Bosdecreet.

Natuurgericht beheer van bossen is een onmisbaar naslagwerk voor al wie interesse heeft in het bos. De auteur reikt de noodzakelijke basisinformatie aan om het functioneren van het bos en van daartuit het belang van bosbehoud - te begrijpen. Hij gaat in op de historische ontwikkeling van het bos, de ecologische dynamiek in het bos, de diverse aanspraken op het bos en de verschillende bosbeheersvormen om te komen tot de uitgangspunten en principes van een natuurgerichte bosbouw. Voor de auteur is een bosbouw die aansluit op het natuurgebeuren de enige garantie voor bosbehoud op lange termijn.

De lezer van *Natuurgericht beheer van bossen* zal het snel duidelijk worden dat het zorgvuldig beheer en de bescherming van het bos van groot belang zijn om op wereldniveau bij te dragen tot politieke en sociale stabiliteit, een ontegensprekelijke basiswaarde voor duurzame ontwikkeling. De auteur, een 'zwaargewicht' onder

Natuurgericht beheer van bossen



Marcel Van Miegroet

de 'boskenners', onderbouwt - zoals men dat van hem verwacht - deze stelling uitvoerig. Hij biedt evenwel geen pasklare beheersrecepten, maar geeft wel de nodige informatie om inzicht te verwerven in de uiterst ingewikkelde leefwereld die deze van het bos is en in de randvoorwaarden die in functie van een duurzaam beheer en het gebruik van het bos moeten in acht genomen worden.

Natuurgericht beheer van bossen is 365 blz. dik en voorzien van talrijke illustraties en foto's. De commerciële uitgever is Pelckmans. Deze monografie is verkrijgbaar in/via de erkende boekhandels (925 F).

Abonnees op het tijdschrift 'Leefmilieu', uitgegeven door de Stichting Leefmilieu vzw/Kredietbank (jaarabonnement 350 F) kunnen het boek bestellen door storting van 740 F (+ 50 F verzendingskosten indien bestelling minder dan 1500 F) op rekeningnummer 409-6513991-97 met de vermelding 233.



NIEUW!

- 2 versies Leica Apo-televid 77 & Leica Televid 77
- Buitengewoon scherp beeld en kleurenweergave
- Schuine inkijk 45°
- Grof micrometrisch scherpstellen
- Schok- & vochtbestendig
- 3 oculairs verkrijgbaar: 20 x W, 40 x & zoom 20x-60x
- Foto-adaptor verkrijgbaar voor tele 800 mm



**UITZONDERLIJK AANBOD
ZOLANG DE VOORRAAD STREKT!
LEICA TRINOVID 10 X 42 BA**

37.500 ^F

NIEUWE UITGAVEN

- * Waver R.H., 1992. *The Visitor's guide to the birds of the Eastern National Parks; United States & Canada*. Santa Fe, John Muir Publications, 388 blz., 740F
- * Waver R.H., 1993. *The Visitor's Guide to the Birds of the Rocky Mountain National Parks; United States & Canada*. Santa Fe, John Muir Publications, 420 blz., 740 F
- * Wheatley N., 1994. *Where to watch birds in South America*. London, A & C Black, 431 blz., 995F
- * Lega Italiana Protezione Uccelli, 1994. *Where to watch birds in Italy*. London, A & C Black, 224 blz., 695F
- * Evans M.I., 1994. *Important bird areas in the Middle-East*. Cambridge, Birdlife International, 410 blz., 1895F
- * Brandt T., C. Seebass, 1994. *Die Schleier Eule*. Stuttgart, Aula Verlag, 152 blz., 990F
- * Dr. J. Mennema, 1994. *Heimans, Heinsius & Thijssse's geïllustreerde flora van Nederland, België en Luxemburg, en aangrenzend Duitsland & Frankrijk*. 23ste geheel herziene druk, Antwerpen. Uitg. Den Gulden Engel, 1080 blz., 1490F
- * Den Boer t.e. 1994. *Vogels in de winter*. Utrecht, KNNV, 104 blz., 500F



Natuurbeleving - Natuurstudie - Natuurbehoud
Dat kan bij De Wielewaal
U hoort er toch ook weer bij dit jaar?